<u>Мавзӯъ:</u> ***Мақсад ва вазифаҳои омӯзиши забони тохикЬ. Таърихи пайдоиши хат ва навъҳои он***

1. Моҳият ва табиати забон.
2. Забон бурротарин силоҳи муборизаи сиёсию иқтисодЬ ва фарҳангию мафкуравЬ.
3. Забон яке аз рукнҳои асосии ташаккули миллат ва муқаддасоти миллЬ.
4. Таърихи пайдоиши хат ва навъҳои он.

Мақсади дарс: Ба донишхӯён фаҳмонидани ҳадафи омӯзиши забони тохикЬ дар гурӯҳҳои ғайрифилологЬ ва омӯзиши меъёрҳои забони адабии тохик.

Адабиёт:

1. Шукуров М.Забони мо ҳастии мо.-Душанбе: Маориф,1996.
2. Асозода Х.,Кабиров Ш.,АнварЬ С.-Душанбе: Деваштич,2005.
3. Забони адабии ҳозираи тохик .қ 1-2.-Д.Ирфон. 1973.

Баёни мавзӯъ: Забон воситаи мубодилаи афкор дар байни одамон аст.Одамон маҳз бо забон фикри худро баён карда, фикри дигаронро фаҳмида метавонанд.Табиат забонро барои он ато кардааст, ки одамон бо якдигар алоқа банданд, хамдигарро бифаҳманд, дар як хомеа фароҳам оянд, истеҳсолот ташкил диҳанд, илму фарҳанг офаранд ва корҳоеро сомон бидиҳанд, ки барои ташкилу пешбурди хамъият заруранд.Дар байни хамъияти инсонЬ зарурати зиндагЬ ва фаҳмондани фикри якдигар забонро ба вухуд овардааст.Забон ҳодисаи ихтимоЬ аст.Бо хомеа алоқаи ногусастанЬ дорад ва ҳамчун муҳимтарин воситаи тараққии хамъият хизмат мекунад.

Ҳар дигаргуние, ки дар хамъият пайдо мешавад, мустақиман дар забон инъикос ёфта, барои тағйир ва такмили он таъсир мерасонад.Бинобар ин тағйир ва пешрафти забон ҳамеша марбут ва дигаргуниҳои хомеа, ки дар ҳаёти сиёсию иқтисодЬ ва ихтимоию фарҳангии он рӯй медиҳанд таҳқиқ мегардад.Забон ба хамаи табақоти ихтимоЬ баробар хизмат менамояд ва он мансубияти синфЬ надорад.Забон бо ҳамаи фаъолияти одамон иртиботи қавЬ дорад, аз миён рафтани калимаҳои алоҳида, тағйири маънои калимаҳо ва пайдо шудани калимаҳои нав як амри қонунЬ аст.Ҳамаи ин дигаргуниҳо ба тадрих рух медиҳанд.Дигаргуниҳои куллие, ки дар ҳаёти ихтимоию сиёсЬ ва иқтисодию фарҳангии мамлакат рӯй медиҳанд, боиси тағйироти андаку зудтари забон ва меъёрҳои адабии он шуда метавонанд.

Забон бо тафаккур робитаи зич дорад.Ҳар фикре, ки дар майнаи инсон пайдо мешавад, ба воситаи маводи забон овозу ҳарф ва калимаю ибораҳо шакл мегирад.

Одамон чЬ гуна фикр намоянд, ҳамон гуна ба забон меоранд ва кирдору рафтори онҳо низ тақрибан ҳамон тавр сурат мегирад.Аз ҳамин сабаб аст, ки

дар «Авасто»-и бузург Зартушт ҳусни ташаккули андешаю гуфтор ва рафтори одамони замони худро ба роҳи дурусту савоб равона сохта, бо қарори зерин таъкид карда буд: Инсон бояд дар ихтимоъ зиндагонии худро бо «пиндори нек, гуфтори нек ва рафтори нек» муайян созад.Ин се ибораи мустаҳсану тақдирсози олЂ натанҳо кодекс ва маромномаи зиндагонии мардуми замони Зартушт, балки минбаъд низ буданд.Ин се мафҳуми олЂ дар ҳаёти ҳар фард ва ихтимоиии бузург воқеаи сарнавиштсоз буда, инсонҳоро бешак бар муқобили андешаҳои баду зишти аҳриманЂ водор сохта, ба мулоҳизаю гуфтор ва рафторҳои некӯ хидоят менамоянд.Ин таъкидот ва маромномаи зиндагонии Зартуштро минбаъд донишмандони давраи Сосонию ҳукамои Сомониён ҳам гаштаю баргашта борҳо тарғибу талқин кардаанд.Ин маъниҳо дар андарзу пандномаҳои Бузургмеҳр ва Қуръону ҳадисҳои пайғамбари ислом низ мувофиқи тақозои замон идома ёфтаанд.

Ба ин тариқ, ба воситаи таълими забон инсони солим, хонаводаи солим ва ниҳоят ихтимои бузурги солимро метавон парвариш намуд.Чунки забон шуури воқеЂ аст ва воқеияти фикр дар забон зоҳир мегардад.Ба ин маънЂ дар байти зерин Абдураҳмони ХомЂ низ робитаи бевоситаи андешаю тафаккур ва забонро нишон дода гуфтааст:

Ҳар чЂ ба дил ҳаст поку палид,
Дар сухан ояд асари он падид.

Забон воситаест, ки ҳамеша фаъолияти андешаю тафаккури инсонро амалЂ ва поянда мегардонад.Ба гуфти ФирдавсЂ забон зевар ва тохи донишҳо аст:

Шунида суханҳо фаромӯш макун,
Ки тох аст бар фарқи дониш сухун.

Ба ин маънЂ забон тахассуми фарҳанги халқ аст.Саргузашт ва вазъи илму дониши ҳар халқу миллат дар забони вай инъикос мегардад.Бо маънидоди Эдуард Броун: «Адабиёти форсу тохик аз хиҳати мазмуну ғояҳои инсонпарварона ва санъати баланди бадеиёти худ дар байни адабиёти хаҳон ба мисли арӯси бо зару зевар ороста ва пиростае мебошад».Ин баҳои баланди донишманди англис Э.Броун дар ҳаққи забони ноби бадеЂ ва адабиёти баландғояи мо ҳех гуна муболиға надорад ва айни ҳақикат аст.

Забон бурротарин силоҳи муборизаи сиёсию иқтисодЂ ва фарҳангию мафкуравЂ

Зартушт дар китоби «Авасто»овардааст, ки дар хахон ду қувваи муқобили якдигар мавхуд аст.Ин қувваҳо мунтазам бар зидди ҳамдигар дар мубориза мебошанд.Муттақои қувваи некию созандаги Аҳурамаздо ва тарафдори бадию харобЂ ва фитнаҳо Аҳриман аст.Аҳурамаздо дар хаҳон ҳамаи қувваҳои некиро тарафдорЂ карда, инсонҳоро ба роҳи хубию некиҳо,

ободиҳо, созандагЪ ва бахту саодат тавассути пиндори неку гуфтори нек ва кирдори нек раҳнамун месозад.

Аҳриман бошад, инсонҳоро ба роҳи фитнаю фасод, шарр, нокомиҳою ҳама гуна бадбахтиҳо мебарад.Дар ин муборизаҳои беамон Аҳурамаздо тавассути андешаю суханони нарму ширин, накўкориҳо ва Аҳриман бо андешаҳои бад, гуфтори талху ғализ, гоҳо нарму фиреб ва кирдорҳои зишт амал мекунанд.Ниҳоят, дар муборизаҳо Аҳурамаздо бар Аҳриман ғолиб меояд ва адлу адолати ихтимоЪ барқарор мешавад.Дар ин муборизаҳо пиндору алфоз марбут ба вазъи шароит тағйир ёфта, гоҳ ширину нарм, ҳаётбахшу созанда ва гоҳҳо заҳри қотил ва харобиовар мегарданд.Дар ин ҳолатҳо қадру қувваи сухан гоҳ марҳами дилҳо, тарёқи ҳинд ва рўҳбахшу созанда шавад, гоҳо ба заҳри мор, найзаю синон ва гурзи гарон баробар мегардад.

Инак, дар ин муборизаҳо қувваи алфозу сухан ва забон аз дашнаву синон ва алмоси буррон ҳам болотар гашта, ҳарифон рўҳану маънан ҳамдигарро таҳқиру паст месозанд.Ба ин хиҳат аст, ки Абушакури БалхЪ дар шеъри поён хеле нозуксанхона гуфтааст:

Шунидам, ки бошад забони сухан,
Чу алмоси буррону теғи кўҳан.
Сухан бифканад минбару дорро,
Зи сўрохЪ берун кашад морро.

Сайидои НасафЪ низ доир ба қувваи зиндаю созандагЪ ва вайронию кушандагии сухан мулоҳиза ронда, таъкид менамояд, ки гоҳо он чи аз дасти забон ояд, шамшер қодири вай нест:

Якеро мекушад килкам, якеро зинда месозад,
Намеояд зи шамшер он чЪ аз дасти забон ояд.

Аз ин мулоҳизаву санадҳо натихае бармеояд, ки сухан дар муборизаҳои сиёсию иқтисодЪ ва маънавию мафкуравЪ ҳамчун силоҳ аз ўҳдаи ҳамон вазифаҳое мебарояд, ки ҳатто аз дасти дашнаву синон ва теғи буррон ҳам гоҳо намеояд.Воқеан, бо қувваи суханони рўҳафзову хонбахш инсони нокому ҳазин ва рўҳафтодаву нотавонро аз нав қувва, рўҳу равон бахшида, ба зиндагЪ дилгарм карда метавонад ва ҳалокатовар басо инсонҳо, паҳлавононро рўҳан пажмурдаву парешон ва мағлуб кардан мумкин аст.

Инак, ба гуфти СаъдЪ: «Забон дар даҳон, эй хирадманд, чист? Калиди дари ганхи соҳибҳунар» ва бо таълими Муҳаммад «Гуфтори нарм пайванди дилҳост».Махсусан, забони нарму ширин ва гирову диловез барои аҳли тихорат калиди комёбиҳои иқтисодию маънавЪ ва бахту саодатҳост.

Забон рукни Таърих гувоҳ аст, ки дар хаҳон аксари қавму халқҳо,

миллат миллатҳои қадим ва макону маскан онҳо маҳз ба ифтихори забони эшон мусаммо гардидааст.Дар ин Ҳисоб Амрико ва мамлакати арабзабон истисно аст.Боис он аст, ки исми Амрикоро ба хотири кашшофи он ва мамлакатҳои арабро, ки исми макону давлаташон гуногун аст, бо сабабҳои мухталиф гузоштаанд.Аммо номи аксари халқу мамлакатҳо, макону давлатҳои хаҳон аз исми забони онҳо ибтидо гирифтаанд.Пас дар исм гирифтани макону маскан, халқу миллат ва давлат мақоми асосию муҳимро номи забон ташкил кардааст.Ин далелҳо аз он шаҳодат медиҳанд, ки дар вухуду ҳувияти макону маскан, халқу миллат ва давлати муайяне саҳми номи забон аз ҳама омилҳо муҳимтар будааст.Ба ин маънЪ ташаккулу фароҳам омадани маону маскан,халқумиллат ва ниҳоят давлат саҳми номи забону адабиёти ин ва ё он миллат аҳамияти бузурги сарнавиштсозе доштааст.Аз таърих ба мо маълум гардидааст, ки забон мероси илмию адабЪ, ҳастию ҳувияти халқи худро аз фишору тазйиқ ва ҳамлаҳои марговари қавмҳои бегона муҳофизат мекунад.Халки тохик , ки пеш аз истилои араб дар ташаккулу ҳувияти худ буд, ки истилои мудҳиш онро чанд муддат нигоҳ дошт.Арабҳо дар Эрону Хуросон, Суғду Бохтар ва Хоразми Мовароуннаҳр зўран эътиқоди худро хорЪ намуда, дини зардуштия, забонҳои паҳлавию бохтарЪ ва хоразмиро мансух сохтанд.Мероси илмию адабЪ ва фарҳангии маздояснои ро комилан нобуд мекарданд.Дар қаламрави хилофат забони арабЪ дар аввалҳои асри VII давлатЪ эълон шуд.Баробари забони ибодат, ҳамаи корҳои давлат,ҳуххатҳои идоравЪ, илму адабиёт бо забони арабЪ сурат мегирифт ва зўран забони арабЪ хорЪ мегардид.Бо вухуди ин дар байни мардуми оддЪ забон ва мероси гаронбаҳои тоисломЪ муҳофизат мегардид.Аммо ҳокимони маҳаллЪ ин забон ва мероси илмию адабиро сахт таъқиб мекарданд.Чунончи, Низомулмулк дар «Сиёсатнома» дар бораи муносибати хоҳилонаи саркардагони хилофати араб ба илму фарҳанг ва адабиёти мардуми тобеи хилофат ҳикояти зеринро меоварад, ки ақидаи болоро пурра тасдиқ мекунад:

«Амир Абдуллоҳ бинни Тоҳир , ки ба рўзгори хилофати аббосЪ амири Хуросон буд, дар Нишопур менишаст.Рўзе шахсе китобе ба тўҳфа пеши ӯ овард.Пурсид, ки : «Ин чЪ китоб аст?»- - гуфт «Вомиқу Узро» аст ва хуб ҳикоятест, ки ҳукамо ба номи шоҳ Анушервон хамъ кардаанд»Амир Абдуллоҳ фармуд, ки: «Мо мардуми «Қуръонем ва ба ғайр аз Қуръон ва ҳадиси пайғамбар чизе намехонем.Моро аз ин навъ китоб даркор нест ва ин китоб таълифи муғон аст ва пеши мо мардуд аст».Ва фармуд то он китобро дар об андозанд ва ҳукм кард: « Дар қаламрави ман ҳар хо ки аз тасонифи (таълифот) мақоли Ахам ва муғон китобе бошад, хумларо бисўзонед!».Аз ин хиҳат то Оли Сомон ашъори Ахамро надидаанд.Агар аҳёнан низ шеъре гуфта бошанд, тадвин накардаанд».

Чунон ки мебинем дар ин ҳангом забони арабЪ ҳамчун забони хаттЪ дар байни қисми ками ашёну ашроф интишор ёфта бошад ҳам, аммо аксари он бо забони модарЪ ҳам сухан мекарданд, асарҳои бадеЪ меофариданд.Сарфи

назар аз он ки таъқиботи сахт ва зўровариҳо, забони арабЬ натавонист, ки забони мардуми маҳаллиро аз миён бардорад ва халқ забони модаришро ҳамчун рукни ҳастЬ ва бақои умри худ донистa, дар муҳофизати он сахт истодагарЬ менамуд.

Аз солҳои бистуми асри VIII Хуросону Мовароуннаҳр нахустин давлатҳои мустақили Тоҳириёну Саффориён ва ниҳоят давлати Сомониён ба вухуд омад.Сарварону амалдорони ин давлатҳо зарурияти омили асосиро барои иттиҳоду мустаҳкам кардани қавмият ва муборизи якхоя ба муқобили истилогарони араб хеле дарк намуданд.Ин гуна омили тавоно яқинан забони ягона- забони форси дарЬ(тохикЬ) буд.Ин забон дар сарзамини давлатҳои номбурда ҳамвора, қойиму устувор мегрдид.Воқеан ҳамин тавр ҳам шуд.Ҳукуматдорон ва атрофиёни онҳо аз забони форси дарЬ, ки дар заминаи забонҳои паҳлавЬ, форсЬ , суғдЬ, сакоЬ ва хоразмЬ ба худ шакл мегирифт, ба таври дилхоҳ ва оқилона истифода бурда тавонистанд.

Бобохон Ғафуров дар ин қазия воқеан дуруст навишта буд: «Аъёну ашрофи маҳаллЬ ва доираҳои тарафдорони онҳо забони модарии худ, забони маҳаллЬ – забони форсиро ба сифати забони давлатЬ пешниҳод карда, бо ҳамин роҳ истиқлолияти сиёсЬ ва мадании худро дар назди хилофати араб таъйин намуданд.Бинобар ин табиист, ки аввалин кўшишҳои ифодаи хаттии ин забон воситаи алифбои арабЬ дар сарзамини Мовароунаҳру Хуросон ва Сиистон ба вуқўъ пайваст».

Забони форсЬ дар худогоҳии мардуми тохик саҳми бузург бозид, иттиҳоди онро таъмин кард, ба сифти қавми алоҳида дар ташаккули он омили муҳим гардид.Ин забон дар натиха дар Мовароуннаҳру Хуросон ва чандин вилоятҳои шарқию шимолии Эрон ба унвони давлати Сомониён таъсис ёфтани давлати халқи тохик воситаи тавононои муҳим гардид.Ҳарчанд тохикон исломро пазируфтанд, лекин арабҳоро махбур сохтанд, ки «Қуръон»-ро ба забони форсии дарЬ тархума намоянд.

Давлати Сомониён сукут ёфта бошад ҳам, дар замони салтанати ин сулола бо ғамхории онҳо забони форси дарЬ доман густарида, қонунҳои сарфу наҳви он чунон мустҳкам шуда буд, ки минбаъд дар замони ҳукмронии сулолаҳои туркнажод низ тамоми корҳои давлатию фарҳангЬ асосан бо ҳасмин забон сурат мегирифт.

Ба гуфти Р.Ғаффоров: «Дар замони истилои русҳо низ ардуми мо зарару нохушиҳои зиёд диданд.Ҳукумати подшоҳЬ нафақат барои пешрафти забону фарҳангии мо эътибор намедод, балки ба қавли академик В.В.Бартольд мавхудияти халқи тохик аз соҳиби забони алоҳида будани онро низ эътироф накард».

Пас аз Инқилоби Октябр ҳангоми тақсими марзи хуғрофии Осиёи Миёна баъзе сиёсатмадорон ва арбобони давлат бо камоли беҳаёЬ ақидаи ботилу нодурустро пайгирона тарғиб мекарданд, ки «дар ин сарзаминҳо на халқи тохик ва на забони тохик вухуд дорад».Дар чунин муборизаҳои шадид ва мрҳилаи тақдирсози маҳаллу маскан ва халқу миллати заковатманди

қадимчанд марди сарсупоридае ҳамчун Садриддин Айнђ аз нав ба исботи таърих ҳиммат гузоштаанд.Дар муддати кўтоҳе С.Айнђ ба эътибори маълумоти сарчашмаҳои мўътамад асари сарнавиштсози худро ба унвони «Намунаи адабиёти тохик» таълиф намуд.Дар ин китоб доир ба таърихи қадимаи макону маскан, забону адабиёт ва аҳволу осори намояндагони алоҳидаи илму фарҳанги халқи тохик маълумоти раднопазире оварда шудаанд.

Ин асари «Намунаи адабиёти тохик» воқеан бар даҳони душманони халқу миллати тохик мўҳре буд.Баъди ин дар қисмате аз сарзамини тохик соли 1924 Хумҳурии Мухтори Тохикистон ва дертар соли 1929 Ҳукумати Хумҳурии Тохикистон таъсис ёфт.

Аз ҳамаи ин мулоҳизаву далелҳо ба хубђ бармеояд, ки дар ҳақиқат забон (адабиёту фарҳанги он бо ҳамин забон таълиф ёфта) рукни асосии халқу миллат ва ҳатто пойдории давлат будааст.

Мақоми забони тохикђ дар доираи забонҳои гурўҳи эронђ. Забони тохикђ аз хиҳати пайдоиш ба гурўҳи эронии хонаводаи забонхои ҳиндуаврупођ таллуқ дорад ва се давраи инкишофро аз сар гузаронидааст:

Давраи бостон замони давлатдории Ҳахоманишиён (аз давраи қадим то асрҳои IV – III пеш аз мелодро дар бар мегирад) мебошад.Осори забони мо дар давраи бостон «Катибаи Бесутун» ба шумор меравад,забон дар ин солҳо аз забонҳои ҳиндуэронђ бо забони авестођ ва санкскрит (ҳиндуи қадим) наздик аст.Осори забони ин давр бо хатти мехђ сабт шудааст.

Давраи миёна ба замони подшоҳии Ашкониён ва Сосониён мувофиқ аст (асри II пеш аз мелод то асрҳои I – VI мелодђ), яъне давраи дар натихаи истилои Искандари Румђ аз байн рафтани давлати Ҳахоманшиҳо, ба миён омадани салтанати Сосониён (224-551) ва аз тарафи арабҳо ғасб шудани сарзамини имрўзаи Осиёи Марказиро дар бар мегирад. Дар таърих ин забон бо номи паҳлавђ низ машҳур аст. «Ёдгори Зарирон», «Корнамоии Ардашери Бобакон», «Дарахти ассурик»,»Фарҳанги паҳлавђ», «Фарҳанги оим-евак» (авестођ ба паҳлавђ), «Занд» (тафсири «Авесто ба забони паҳлавђ) ва ғайраҳо мебошанд.Барои сати матнҳои забонҳои форсии иёна аз алифбое истифода мегардид, ки дар асоси хати оромђ сохта шуда буд.Дар асоси хамин хат ва хати оромђ барои сабти Авесто хати авестођ – дин – кабира (хати динђ) ихтироъ гардид.Хати авестођ яке аз системаҳои мукаммалтарини хат дар хаҳон ба шумор меравад.Хатҳои монавђ, суғдђ ва дигар анвои хати маъмул дар Эрону Осиёи Марказђ дар асоси хати оромђ сохта шуда буданд.

Давраи нав ё порсии дарђ (аз асрҳои VIII-IX мелодђ то замони мо) дар асрҳои IX-X шакл гирифтааст.Инкишофи забони форси дарђ асрҳои 8 – 9 мебошад.Маҳз забони суғдђ дар рушди забони тохикии имрўза мавқеи асосиро ишғол менамояд, ки дар ин давр инкишофи забонҳои эронђ арзи вухуд дошт.

Дигар аломати забони форси дарӣ ба ду давраи таърихӣ, яъне аз асрҳои IX-X то ибтидои асри XX ва аз давраи шӯравӣ то замони мо тақсим шудани он мебошад.

Забони форсии дарӣ аз асрҳои 9-10 то асри 15 марбут ба шароитҳои сиёсию иқтисодӣ ва фарҳангию маънавӣ давраи ташаккулу ривох ва қонуну меъёрҳои худро аз гузаронида ба мартабаи забони байналмилалӣ расид.Дар ҳамин давра буд, ки ин забон фасоҳату латофат, матонату балоғат ва ғунхоишу хасорати бадеии худро дар миқёси хаҳонӣ молик гардид.Ин таҳаввулот дар давоми асрҳои XVI ва то ибтидои асри XX низ давом кард.

Баъди Инқилоби Октябр дар давраи Шӯравӣ вобаста ба тағйироти бузурги сиёсию иқтисодӣ в ихтимоию маънавӣ меъёрҳои забони форси тохикӣ бештар ханбаи демократӣ касб кард ва ба забони оммаи мардум наздиктар гардид.

Супориш: Навиштани андешаҳои бузургон оид ба мақоми забон.

<u>Мавзӯъ:</u> *Мундарихаи таълими имло ва талаффуз*

1. Мафҳуми имло ва талаффуз.
2. Фарқияти алифбои ҳозираи забони тохикҍ аз алифбои пештараи он.
3. Таносуби овоз ва ҳарф, умумият ва тафовути онҳо.
4. Дар асоси кадом хатхо ва баъд дар асоси кадом графика тартиб дода шудани алифбои тохикҍ ва аҳамияти онҳо.
5. Тағйирот дар алифбои забони тохикҍ.

Максади дарс: Такмили савод ва баланд бардоштани савияи забон-донҍ.Бартараф намудани ғалатҳои имло ва таллафуз дар нутқи хаттию шифоҳҍ.

Адабиёт:

1. Шукуров М. Ҳар сухан хоеву ҳар нуқта мақоме дорад.Душанбе: Ирфон,2005.
2. Хаскашев Т. Фонетикаи забони тохикҍ.Душанбе:Маориф, 1988.
3. Шокиров Т., Кенхаев С., Кенхаев Ю. Мушкилоти имло.Хуханд, 1994.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:
1. Забон аз кадом хиҳат воситаи одамон аст ?
2. Забон бо тафаккур чҍ муносибат дорад ?
3. Зарурати ба миён омадани забон.
4. Чаро бузургон дар лаҳзаҳои ҳассос ва ҳалли мушкилоти зиндагҍ забонро аз теғу шамшер боло гузоштаанд ?
5. Забони форси тохикҍ ва фарҳанги он дар тъсиси давлати тохик чҍ саҳм гузоштааст ?

Баёни мавзӯи нав: Инкишофи ҳар як забон мувофиқи қонунияти он аст.Қонунияти инкишофи забон ҳар қадар заминаи амиқи илмҍ дошта бошад ҳам, ҳамон андоза самимтару равонтар ва пайвастатар суръат мегирад.Яке аз муҳимтарин асосҳои пешрафт ва инкишофу интишори забон қоидаи имло мебошад.Имло оинаи забон аст.Ҳар қадар имло амиқтару коршоямтар, ба табиати соҳибони забон мувофиқтар бошад, ҳамон дараха устувортар, воқеитар ва бардавомтар гашта, аз тарафи умум ҳарчи бештару беҳтар эътироф мегардад.Дар акси ҳол он бебақову беэътибор шуда, риояи қонуну қоида ва талаботи он ғайриимкон мегардад.Зеро имло чаҳорчӯбаест, ки ба нависанда дар вақти таълиф кӯмак мерасонад.

Ҳар забон баробари алифбо имлои хешро низ дорост.Имло бошад табиату хусусиятҳои фонетикҍ, морфологҍ, синтаксисҍ ва анъанавию таърихии саҳибони забонро тахассум месозад.Имлои забони тохикҍ низ бар чунин асос бунёд шудааст.

Нахустин қоидаҳои имлои забони тохикb соли 1929 тартиб дода шуда, хусусиятҳои алифбои лотиниасоси тохикиро дар бар мегирифт.Соли 1931 қоидаи имлои забони тохикb бори дуввум интишор ёфт, ки баъзе дигаргуниҳои ҳамонвақтаро тахассум менамуд.Аз алифбои лотинb ба ҳуруфоти кириллb гузаштани мардуми тохик (с.1940) тақозо намуд, ки Ҳукумати Тохикистон «Орфографияи забони тохикb.Муҳимтарин қоидаҳо»-ро тасдиқ кунад.Ин дастуре буд, ки ба омӯзандагони забони тохикb барои дурусту беғалат иншо намудани фикр мадад мерасонд.Забон бошад чун ҳамеша дар такомул буду ҳаст.Дар натиха «Орфография…» ҳам ба талаботи рӯзафзуни забони тохикb хавоб дода наметавонист ва зарурати аз нав дида баромадани муҳимтарин қоидаҳои имло ба миён омад.Инак, соли 1953 «Қоидаҳои асосии имлои забони тохикb» аз нав таҳрир карда шуд, ки он то соли 1972 хизмат кард.

Алифбои муосири тохик то соли 1999 аз 39 ҳарф иборат буд.Ин 39 ҳарфро соли 1940 дар асоси алифбои арабb ва лотинb сохта буданд.Тадрихан сурат гирифтани равандҳои демократb дар хомеа сабаб гардид, ки ба имлои хорb тағйирот ворид сохта шавад.Имлои забони тохикb давр асоси талаботи санадҳои «Қонуни забон» ва даствоардҳои илмии забоншиносb таҳия гардид.Чунон ки мебинем, имло дар асоси талаботи фонетикb, морфологb ва таърихb таълиф ёфтааст.Дар қоидаҳои асосиии соли 1972 мувофиқати овозу ҳарф дар чанд маврид сарфи назар шуда буд.Чунончи, дар алифбо ҳарфҳое мавхуд буданд, ки ягон овози забони тохикиро ифода намекарданд, баъзе ҳарфҳо аз ҳарфҳои ҳамгуни худ дур афтода буданд.Ин норасоиҳо дар таълими забони тохикb ва талаффузи адабb боиси нофаҳмиҳо мегардиданд ва хараёни тадриси саводомӯзиро душвор мегардониданд.Дар имлои нави соли 1999 ин камбудиҳо дар назар гирифта шуданд

Имло мафҳуми пур кардан, аз ёд чизе навиштан, аз худ чизе гуфтанро дорад, дар истилоҳ ба маънии расмулхат, яъне навиштани таркиби ҳарфҳо мувофиқи қоида аст.Талаффуз баён ё адо кардани лафз ё сухан аст.Калимаи лафз бо вожаҳои забон, сухан, лаҳха ҳаммаъност.Мафҳуми имло бо хат иртибот дорад.

Супориш: Аз ин байтҳои устод Рӯдакb зарбулмасалҳоро шарҳ бидиҳед:

Чb хуш гуфт он мард ба он хадеш:
Макун бад ба кас, гар нахоҳb ба хеш.

Ангушт макун ранха ба дар кӯфтани кас,
То кас накунад ранха ба дар кӯфтанат мушт.

Ҳар кb ёри хешро ёвар шавад,
Ёр бояд буд, агар кофар шавад.

Супориш: Бо истифода аз мазмуни шеъри дар тавсифи дониш гуфтаи устод Рўдакѣ аҳамияти илму донишро хаттѣ баён кунед.

Супориш: Муродифи вожаҳои сонѣ, хорѣ, Ибарурѣ ва тохикии туфлиро бо мисолҳо бифаҳмонед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Аҳамияти имло ва моҳияти онро бо мисолҳо гуфта диҳед.
2. Алифбои тохикѣ аввал дар асоси кадом хатҳо ва баъд дар асоси кадом графика тартиб дода шуд ва аҳамияти онҳо аз чѣ иборат аст?

Мавзӯъ: *Имлои баъзе садонокҳо ва ҳамсадоҳо*

1. Имлои ҳарфи ӣ-и заданок ва тафовути он аз бандаки изофӣ, феълӣ ва хабарӣ.
2. Мавридҳои навишта шудани ҳарфи у ва ӯ (махҳул).
3. Мавридҳои истеъмоли ҳамсадои аломати сакта.
4. Имлои баъзе ҳамсадоҳо ҳангоми монандшавӣ.
5. Имлои ҳамсадоҳои такрор.

Адабиёт:

1. Қоидаҳои имлои забони тохикӣ.Душанбе,2001.
2. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тохик.Душанбе:Маориф, 1982.
3. Каримов У.,Абдулазизова С.Забони тохикӣ (дастури таълимӣ).Душанбе: Матбуот, 2002.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:

1.Фарқи алифбои ҳозираи забони тохикӣ аз алифбои пештараи он.
2. Таносуби овоз ва ҳарф, умумият ва тафовути онҳо дар чист?
3. Сабабҳои аз алифбои забони тохикӣ баровардани чор ҳарфи русиро фаҳмонед.
4.Аҳамияти имло ва моҳияти онро бо мисолҳо гуфта диҳед.
5. Алифбои тохикӣ аввал дар асоси кадом хатҳо ва баъд дар асоси кадом графика тартиб дода шуд ва аҳамияти онҳо аз чӣ иборат аст?

Мақсади дарс: Ба донишхӯён бо мисолҳо фаҳмонидани хусусиятҳои овозҳои садонок ва усулҳои воқеъ гардидани имлои ҳамсадоҳҳои ташдиддор.

Баёни мавзӯи нав: Овози **и** чанд вазифа дорад:
1. чун изофа ё бандаки изофӣ калимаҳоро бо ҳам алоқаманд менамояд: сардафтари шоирон, ахлоқи ҳамида, марди нақуном, табиби ҳоқ…
2. Дар охири калима кашида талаффуз меёбад ва ин гуна ӣ навишта мешавад: хорӣ, осмонӣ, шерозӣ, шахсӣ…
3. Чун бандаки феълӣ ва хабарӣ меояд: ту бахшидӣ, ту хоҳиш кардӣ, ту боғбонӣ, ту табибӣ…
4. Дар назму насри классикӣ вазифаи пешванди ме-ро низ ихро мекунад: рафтамӣ, дидамӣ:

Рафтамь гаҳ-гаҳе ба дарёбор,
Судҳо дидамь дар он бисёр.
Низомии Ганхавь

Ҳарфи В (И-и заданок). 1.Ин ҳарф дар охири калима омада ба худ зада мегирад: шоҳь, обь, дашть, ҳавль, хушь…
2. Дар бандакҳои феъль ва хабарии шахси дуюми танҳо безада бошад ҳам, барои фарқ кардани онҳо аз бандаки изофь бо В заданок навишта мешавад:ту омадь, ту рафть, ту коргарь…

Овози у низ ду тарзи талаффуз дорад: кӯтоҳ (у) ва дароз (ӯ).Дар баъзе вожаҳо дароз талаффуз шавад ҳам, ҳамон у-и кӯтоҳ навишта мешавад, ба мисли бону,дур,оҳу,ходу..

_- у дароз (ӯ) шабеҳи вови махҳул, яъне номашҳур мебошад.Ин ӯ дар аввали калима (ғайр аз вожаҳои иқтибось, аз хумла туркь ва арабь ӯгай,ӯймок,ӯҳда,ӯрдак…) намоеяд.Дар байн ва охир навишта мешавад: занбӯр,пӯшок,чӯб,сӯхтан,..Ӯ ғолибан дар ҳихои баста,пеш аз ҳарфи ҳ ва ъ меояд: андуҳ, бӯҳтон,мӯҳлат,мӯхтарам, мӯътадил, мӯъхиза,мӯъмин…

Луғат: зӯхд – парҳезгорь,прсоь,беҳавась ба дунё
лӯълӯ(ъ) - марворид, гавҳар
мамнӯъ - манъкарда
мамдӯҳ - мадҳшуда
маснӯъ - эходкарда, бо санъат сохташуда
макрӯҳ - зишт, нохуш, нораво
мафтӯҳ - фатҳшуда, кушодашуда
рухӯъ - бозгашт, мурохиат

Ҳарфи ж дар оғоз, байн ва охири калимаҳо навишта мешавад: Жанд – номи китоби Зартушт, жанда – либоси кӯҳнашуда, жож – суханҳои беҳуда;гиёҳи сафеди бемаза,

Ҳарфи й дар аввал, байн ва охири калима навишта мешавад – Йигит, йурға, кайҳон, айёр…Агар й мушаддад (бо ташдид) воқеъ шавад, й-и дуюм бо йотбарсар меомезад: муайян, муҳайё, мумайиз, мутаҳайир, тахайюл.

Луғат: мумайиз - фарққунандаи неку бад (калимаи арабь)

Тан асту хон мумайиз одамиро,
К- аз ин ду ёфт бешию камиро
Носири Хусрав

мутадайин - диндор, боимон
мутаҳайир - ҳайрон, дар ҳайратмонда
музайян - ороста, зебу зинатдода

мубайян - баён ва равшанкарда,ошкор,возеҳ
мухайяр - ихтиёрдор, соҳибихтиёр

Имлои овозҳои мушаддад: Овозҳои мушаддадро ҳамсадоҳои ташдиддор ҳам мегӯянд, яъне як харф дар калима бошиддат ё сахттар талаффуз меёбад ва дар хатти имрӯза ду бор навишта мешавад.Ташдиди ҳамсадоҳо дар калимаҳои арабЬ бештар дида мешаванд ва донишмандон барои муайян кардани онҳо қолиб эход кардаанд ва ин қолабҳо то андозае нақши формуларо адо менамоянд.Масалан, барои вожаҳои навъи раззоқ,халлод,наххор,қассоб,хаттот,маккор, ки ҳамсадои дуюми онҳо мушаддад аст, калимаи шартии фаъол мувофиқ аст.Бар вазни муфаъъал ва тафаъъул ҳамсадои сеюми калима ташдид меёбад.Аз хумла имлои калимаҳо бо колаби муфаъъал: муқаддас, мухаммас, мушаххас, мукаррам, мубаддал…
Бо қолаби тафаъул : тахассум, тафаккур, ташаккур, таҳаммул,табассум,таваллуд,таназзул,таассуф…

Супориш: Дар имлои ҳамсадоҳои мушаддад ғалат аст ва онҳоро ислоҳ кунед:

Беҳ,к-аз ин об сар кунем шино,
То ба хое рассад тарадуди мо.
Абдулқодири Бедил

Таҳаммул кунад ҳар киро ақл ҳаст,
На ақле, ки хашмаш кунад зердаст.
Саъдии ШерозЬ

Осёи зерин мутаҳарик нест, лохарам,
Таҳамули бори гарон мекунад.
Саъдии ШерозЬ

Супориш: Бо истифода аз «Фарҳанги забони тохикЬ» доир ба садонок-ҳо ва ҳамсадоҳо якчанд калима нависед ва маънои луғавии онҳоро дар дафтаратон нависед.

Супориш: Бо мисолҳои дурри дарЬ, сини балоғат, зидди ақида, қадди дилхӯ, кулли мардум, сирри мардон, хатти хоно, имтиҳони хаттЬ хумла (назм ё наср) биёред.

Мустаҳкамкунии дарс:
1. Овозҳои нуткро ба чанд гурӯҳ худо мекунанд?
2. Овозҳои садонок аз овозҳои ҳамсадо бо кадом аломатҳо фарқ мекунанд ?
3. ЧЬ гуна овозхоро овозҳои ҳамсадо меноманд ?
4. Ҳамсадоҳои охири кадом навъ калимаҳо, ки таърихан мушаддад (дароз) ст ва дар калимасозию калимабандЬ ташдиди худро барқарор мекунад?

Мавзўъ: *Имлои исм*

1. Маълумоти умумѢ дар бораи исм.
2. Аломати муайянѢ ва номуайянѢ дар исм.
3. Тарзи навишти исмҳо:
   а) исмҳое, ки ду тарзи навишт доранд.
   б) исмҳое, ки бо дефис навишта мешаванд.
   в) исмҳое, ки худо навишта мешаванд.

Мақсади дарс: Ба донишхўён додани маълумоти умумѢ дар бораи исм ва ба воситаи мисолҳо фаҳмонидани тарзи навишти исмҳо.

Адабиёт:

1. Рустамов Ш. Исм. Душанбе 1982.
2. Қоидаҳои имлои забони тохикѢ. Душанбе, 2001.
3. Шарифов М.Ш., Нурова К.А. Махмўи машқҳо оид ба омўзиши имло ва аломатҳои китобатѢ (дастури таълимѢ). Душанбе, 2010.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Фарқияти овозҳои садонок аз ҳамсадоро номбар кунед.
2. Имлои ҳамсадоҳои Ж, Й ва Н-ро дар аввал, мобайн ва охири калима бо мисолҳо шарҳ диҳед.
3. Хусусиятҳои овозҳои садоноки В (И-дароз), Ў (У – махҳул) ва Э-ро бо мисолҳо фаҳмонед.
4. Ҳарфи ъ ба хузъ кадом навъ калимаҳо дар байни ду садонок меафтад ?
5. Тафтиши супориши хаттии донишхўён

Баёни мавзўи нав: Пеш аз он ки аз хусуси исм сухан ронем, таърихи исмро ба хотир меорем.Чунки чигунагии исмро хуб надониста дар бораи имлои он сухан рондан натихаи дилхоҳ намедиҳад.

1. Исмҳои моддѢ – чизҳои хондору бехонро ифода мекунанд.
2. Исмҳои маънѢ – аломат, ҳолат, ҳаракат ва ё ягон мафҳуми умумиро ифода мекунанд.
3. Исмҳои хос ва хинс
4. Аломати муайянѢ ва номуайянѢ дар исм – исмҳои номуайянѢ бо роҳи ба исм илова кардани артикли номуайянии Е ифода мегардад.
5. Исмҳои кулл ва хузъ. Номи умумии чизҳои ҳамхинс исми кулл аст.Хузъҳои он исми хузъ номида мешавад.

Тарзи навишти исмҳо.Исмҳои гурўҳи зерин ду тарзи навишт доранд:

а) баъзе исмҳое, ки бо хамсадои Ҳ тамом мешаванд: роҳ-раҳ, сиёҳ – сияҳ, чоҳ – чаҳ. моҳ – маҳ, рўбоҳ – рўбаҳ.

б) як гурӯҳ калимаҳое, ки бо ҳамсадои Й ба охир мерасанд: рӯй – рӯ, мӯй – мӯ, хӯй – хӯ, пой – по, сарой – саро…

Аммо калимаҳои бой, лой, рой, сой, чой, той як шакли навишт доранд.

Якхоя навишта мешаванд:

а) Артикли арабии ал бо исмҳои зерин: Алберунӣ, Алхоразмӣ, алқисса, алвидо, алҳазар, алҳол …

б) Исмҳои мураккабе, ки аз ду ва ё зиёда асос сохта шудаанд: гулдаста, садбарг, сарфармондеҳ, хештаншинос, занбӯриасалпарвар..

в) Исмҳое, ки ба воситаи пасванди В сохта шудаанд: сангиосиётарошӣ, пахтаобдиҳӣ…

Агар аз шумораи миқдорӣ ба воситаи пасванди В исмҳо сохта шавад, танҳо калимаи охирини шумора ба унсури – солагӣ якхоя навишта мешавад: бисту панхсолагӣ, ду ҳазору ҳафтодсолагӣ…

г) Исмҳое, ки аз феъли таркибии номӣ ва ибораи феълӣ бо пасвандҳои В ва АК сохта шудаанд: пешвозгирӣ, корсозӣ, навсозӣ, оташгирак…

д) Исмҳои мураккабе, ки ба воситаи миёнвандҳои У ва О сохта шудаанд: гуфтушунид, гирдогирд, даводав …

Исмҳое, ки бо дефис навишта мешаванд:

а) Исмҳои мураккабе, ки аз ибораҳои иқтибосии арабӣ ба воситаи артикли – ул- таркиб ёфтаанд: «Равзат – ул – сафо», «Махолис- ул – нафоис»…

б) Исмҳое, ки хузъи шумораашон бо адад ифода шудаанд: 1000 – солагии зодрӯз, 20 – солагии истиқлолият.

в) Исмҳои мураккабе, ки аз такрори калимаҳои тақлидӣ ва тасвирӣ сохта шудаанд: милт_милт, гулдур-гулдур…

г) Исмҳои иқтибосии русию байналмилалии навъи Волга-Дон, Коста-Рика,Сан-Марино,Рио-деЖенейро, Порт-Артур …

Худо навишта мешаванд:

а) Таркибҳои хуфте, ки бо пайвандаки У сурат гирифтаанд: афту андом, гӯшту нохун, шавқу ҳавас, обу ҳаво, шаъну шараф, обрӯю эътибор…

Аммо хузъҳои калимаҳои навъи обутоб, сарутан, сарупо якхоя навишта мешаванд.

б) Хузъи номҳои таркибии хуғрофӣ, ки аз ибораи изофӣ ташкил шуда, маънои луғавӣ ва задаашонро нигоҳ доштаанд: Варзоби Боло, Осиёи МарказИ, Қалъаи Лаби Об, Сибири Шарқи…

Агар маънои луғавии хузъи дуюми ин навъ исмҳо хира ё гум шуда, ҳар ду хузъ як зад пайдо карда бошанд, онҳо якхоя навишта мешаванд: Конибодом, Шаҳринав, Шаҳритус…

в) Исмҳои таркибии изофии зерин: ангури дили кафтар, атласи абри баҳор, гули ошиқипечон, сатини гули гандум…

Исмҳои таркибии аз қабили мактаби интернат, механики ронанда, муҳандиси сохтмон ва амсоли инҳо.

Супориш: Якчанд исмҳои мураккаб созед, ки хузъҳои онҳо ҳам бо алоқаи пайваст ва ҳам бо тобеъ омада бошанд.

Супориш: Исмҳои зеринро ба аломат, ҳолат, ҳаракат в мафҳумҳо худо намоед:

Илм, дониш, маърифат, шодЬ, хурсандӣ, ханда, завқ, мароқ, ростЬ, озодагЬ, равшан, ташвиш, тайёрЬ, ишорат, сўҳбат, бозЬ, гардиш, тамошо, шаън, шавкат, шитоб, шухоат, шаҳомат, хушЬ, некЬ, бузургЬ, бадЬ, тезЬ, оромЬ, муҳаббат.

Супориш: Калимаҳои ин машқро бо диққат хонед.Пешвандҳои –ча, -ак дар ин калимаҳо ду вазифа доранд, яке шаклсоз ва дигаре калимасоз.Шумо ҳам калимаҳои мазкурро ба ду гурўҳ худо карда алоҳида-алоҳида нависед.

Оташак, мўрчаяк,хурўсак, ҳуштак,чапак, ангуштак,писарак,шонаяк,дастак,гўшак,бачаяк,донак,нағзак,пайвандак

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Аломати муайянЬ ва номуайянЬ дар исм бо кадом роҳ ифода мегардад?
2. Дар зери мафҳуми исми кулл ва хузъ чиро мефаҳмед?
3. Артикли арабии – ал – бо кадом исмҳо якхоя навишта мешавад ?
4. Кадом навъ исмҳо бо дефис навишта мешаванд ?

<u>*Мавзӯъ:*</u> *Ифодаи баёнияҳо.Нигошти ному насаб*

1. Тарзи навишти баёнияҳо:
   а) баёнияҳои изофӣ ва ҳамроҳии унвон, мансаб, лақаб, ки ба маънии аслии худ омадаанд;
   б) баёнияҳои хешу табор ва ҳурмату эҳтиром бидуни алоқаи изофӣ;
   в) баёнияҳои изофии лақаб;
2. Нигошти ному насаб.
   а) бо ҳарфи калон навишта мешаванд;
   б) тарзи навишти ному насаб;

Мақсади дарс: Ба донишхӯён додани маълумоти умумӣ дар бораи баёнияҳо ба воситаи мисолҳо фаҳмонидани тарзи навишти ному насаб.

Адабиёт:

1. Рустамов Ш. Исм. Душанбе 1982.
2. Қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ. Душанбе, 2001.
3. Шарифов М.Ш., Нурова К.А. Маҷмӯи машқҳо оид ба омӯзиши имло ва аломатҳои китобатӣ (дастури таълимӣ). Душанбе, 2010.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:
1. Гурӯҳҳои лексикӣ-грамматикии исмҳоро номбар намоед.
2. Аломати муайянӣ ва номуайянӣ дар исм бо кадом роҳ ифода мегардад?
3. Кадом гурӯҳи исмҳо ду тарзи навишт доранд ?
4. Исмҳои мураккабро бо мисолҳо фаҳмонед.
5. Кадом навъ исмҳо бо дефис навишта мешаванд ?
6. Тафтиши супориши хаттии донишхӯён.

Баёни мавзӯи нав: Баёнияҳо ба таври зерин навишта мешаванд:
а) Баёнияҳои изофӣ ва ҳамроҳии унвон,мансаб, лақаб,нисба, ки ба маънои аслии худ омадаанд, бо ҳарфи хурд ва ҷудо навишта мешаванд: мирзо Шариф, амир Умархон,амир Темур, шоҳ Аббос, Салими паҳлавон, Набии мироб, Адолати дӯзанда…

Агар баёнияҳо пас аз исми хос бе бандаки изофӣ омада бошанд, бо исм якҷоя навишта мешаванд: Аҳмадмахдум, Юлдошкомандир, Салимпаҳлавон,Шарифмирохӯр ва ғайра.

б) Баёнияҳои хешу табор ва ҳурмату эҳтиром бидуни алоқаи изофӣ бо исми хос якҷоя навишта мешаванд: Бобомурод, Бибиойша, Шарофатхола, Тамарахонум ва амсоли инҳо…

в) Баёнияҳои изофии лақаб, ки бо исми хос омадаанд, бо ҳарфи калон ва ҷудо навишта мешаванд: Бароми Гӯр, Акбари Мерган, Махдуми Гов, Муҳаррами Ғах, Ҳайити Гург…

Нигошти ному насаб

Ному насаб бо қарори зерин навишта мешаванд:

а) Бо бандаки изофb: Ҳусайни Воизи Кошифb, Ховиди Ораз, Мавликаи Фатҳуддини Абдукарим…

Исмҳои хос бе бандаки изофb ҳам навишта мешаванд: Абдулло Қаххор, Бозор Собир, Раҳим Халил, Ҳаким Карим…

б) Бо пасвандҳои – В – зода (зод, - иён, - пур, - дӯхт): Ансорb, Мирзозода, Каримзод, Нодириён, Салимпур, Зафардӯхт…

Пасванди – В тахаллус низ месозад: Рӯдакb, Хомb, Навоb,Ҳилолb.Шукӯҳb.

Бо ҳарфи калон навишта мешаванд:

а) Номҳои худо: Худо, Худованд, Парвардигор, Офаридгор, Яздон, Оллоҳ, Эзид.

б) Ном, номи падар, тахаллус ва нисбаю лақаб: Дилшоди Каримзода, Фарҳоди Муҳаммадпур, Дилафрӯзи Хамшеддухт, Саъдии Шерозb…

в) Номи сулолаҳои таърихb: Ашкониён, Сосониён, Тоҳириён, Саффориён, Сомониён, Ғазнавиён …

г) Исмҳои хос пасванди чамъбандb гиранд ҳам бо ҳарфи калон навишта мешаванд: Анварҳо, Одинаҳо, Собировҳо, Ғафуровҳо…

Агар исмҳои хос ҳамчун унсури калимасоз воқеъ гарданд, бо ҳарфи хурд навишта мешаванд: саъдисифат, ҳофизшиносb, бедилхонb, хайёмпарастb, шоҳномахонb …

ғ) Ҳар калимаи номи мақомоти давлатb, мансабҳои давлатb, олb, парчам ва нишони миллb: Ҳукумати Чумҳурии Тохикистон, Махлиси Олии ХТ, Раиси Махлиси ХТ, Нишони Милли ХТ…

д) Калимаи аввал ва исми хоси дохилии номи таркибии унвонҳои фахрии давлатb ва мукофоти олb: Арбоби илм ва техникаи ХТ, Хоизаи байналмилалии Нобел …

Аммо номи вазифаю мансаб, унвон, рутбаю дарахаи илмb, ҳарбb, ки хусусияти умумb доранд, бо ҳарфи хурд навишта мешавад: академики Академияи илмҳои ХТ, доктори илми филология,Вазири маориф…

е) Исмҳои хоси маъмурию сиёсb ва хуғрофb (номи мамлакат, кишвар, хумҳурb, вилоят, шаҳр,ноҳия, уқёнус,баҳр,дарё,кӯҳҳо,сайёрҳо) ва амсоли инҳо: Хумҳурии Тохикистон, Хумҳурии Исломии Эрон, Амрико, уқёнуси Ором, дарёи Вахш, ноҳияи Ҳисор, Моҳ,Замин,Зӯҳра,Зӯҳал …

ё) Калими нахуст ва исми хоси дохили номи таркибии идора, мақомоти давлатb ва фарҳангb: Вазорати фарҳанги ХТ, Донишгоҳи миллии ТОхикистон, Паӯҳишгоҳи илмии омӯзгорb…

Аммо номи мактабҳои миёна,омӯзишгоҳҳои касбӣ ва амсоли инҳо, ки хусусияти умумb доранд, бо ҳарфи хурд ва исми хоси дохилашон бо ҳарфи калон навишта мешаванд.

ж) Ихтисораҳое, ки аз ҳарфи авали калимаю ибораҳо сохта шудаанд: ДДМТ. АИ, ДТТ…
з) Ҳар калимаи номи таркибии ҳодиса ва воқеаи таърихƄ: Рӯзи истиқлоли Тохикистон, Шӯриши Восеъ, Исёни Муқаннаъ…
и) Калимаи нахустин ва исми хоси таркиби қонуну санадҳои воло: Қонуни замин, Эъломияи ҳуқуқи башар, Қонуни забони ХТ …
й) Калимаи аввал ва исми хоси дохили номи анхуман ва хашнҳо: Анхумани байналмилалии Тохикистон, Хашни 20 -солагии Истиқлолият…
к) Калимаи нахустин ва исми хоси дохили номи таркибии асарҳои бадеƄ,илмƄ,
махаллаҳо,рӯзномаҳо,филмхо,асарҳои саҳнавƄ…: «Субҳи хавонии мо», «Духтари оташ», «Садои мардум»…
қ) Калимаи аввал ва исми хоси дохили номи қарору санадҳои расмƄ:
Дар бораи татбиқи ихрои Қонуни забони Хумҳурии Тохикистон.
л) Калимаи нахустини исми хоси ширкатҳо, иттиҳодияҳо, колхозу совхозҳо: Ширкати «Либоси тайёр», ширкати «Ситора», колхози «Ғалаба»…
м) Номи фурӯшгоҳ, театр, ошхонаю чойхона ва нақлиёт: Бозори «Шоҳмансур» автобуси «Икарус», фурӯшгоҳи «Моҳи нав»…

Супориш: Имлои дурустро барқарор кунед:
АлхоразмƄ, ал-ҳақ, милтмилт, Волгадон, чоркунха, хезо хез, нав созƄ, Сибири шарқƄ, Шаҳри сабз, Махдуми – Гав, Шарофат-хола.

Супориш: Бо калимаҳои сарфармондеҳ,, пунбаобдиҳƄ, пешазинтихоботƄ, маликшшуаро, Шаҳритӯс, саъю кӯшиш, амир Темур, Аҳмадмахдум, Акашариф, Баҳроми Гӯр хумла биоред, сохт ва имлои онҳоро маънидод бикунед.

Супориш: Луғатҳоро шарҳ диҳед ва аз бар намоед:
1. Рикобдор – касе, ки рикоби подшоҳ ва одами давлатмандро гирифта, ӯро савор мекунад ва худаш пиёда меравад.
2. Давол – тасмаи чармин, миёнбанди рикоби асп.
3. Мирохӯр – сардори саисон.
4. Истимоъ – шунидан, гӯш додан.
5. Сиёсат кардан – тарсондан, хазо додан, қатл кардан.

Мустаҳкамкунии дарс:
1.Баёнияҳои изофƄ дар кадом вақт бо ҳарфи хурд ва худо навишта мешаванд?
2. Агар баёнияҳои изофии лақаб бо исми хос оянд, бо кадом ҳарф ва чƄ гуна навишта мешаванд ?
3. Кадом пасвандҳо дар сохтани ному насаб истифода бурда мешаванд?
4. Кадом гурӯҳи исмҳо бо ҳарфи калон навишта мешаванд ?

Мавзӯъ: *Имлои сифат*

1. Сифат ва дарахаҳои он.
2. Сифатҳои аслҍ ва сифатҳои нисбҍ.
3. Тарзи навишти сифат:
   а) якхоя навишта шудани сифат;
   б) мавридҳои бо дефис навишта шудани сифат;
   в) мавридҳои чудо навишта шудани сифат;

Мақсади дарс: Ба донишхӯён бо воситаи мисолҳо фаҳмонидани пасвандҳои сифатсоз, сифатҳои мураккаб, сифатҳои таъкидҍ ва имлои сифатҳое, ки аз ибораҳои гуногуни исмҍ бо пасвандҳои гуногун сохта шудаанд.

Адабиёт:

1. Забони адабии ҳозираи тохик.(қисми 1).Душанбе: Ирфон, 1973.
2. Асозода Х.,Кабиров Ш., Анварҍ С. Забон ва адабиёти тохик (дастури таълимҍ). Душанбе, 2005.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:

1. Дар кадом маврид баёнияҳо бо исм якхоя навишта мешаванд?
2. Баёнияҳои хешутаборҍ бо исми хос оянд, чҍ гуна навишта мешаванд?
3. Аз пасвандҳо кадоми онҳо моли забони русҍ мебошанд ?
4. Кадом гурӯҳи исмҳо бо ҳарфи калон навишта мешаванд ?
5. Калимаи нахуст ва исми хоси дохили номи таркибии идора, мақомоти давлатҍ ва фарҳангҍ чи тавр навишта мешаванд?
6. Тафтиши супориши хаттии донишхӯён.

Баёни мавзӯи нав: Сифат дарахаҳои оддҍ, қиёсҍ ва олҍ дорад.Аммо сифат монанди исм шакли хамъ надорад.Дар хумла бештар ба вазифаи муайянкунанда меояд.Сифатҳо аслҍ ва нисбҍ мешаванд.Ба гурӯҳи сифатҳои аслҍ ҳамон сифатҳо дохил мешаванд, ки аломати хоси предметро мефаҳмонанд. Мисол: сурх, сафед,калон,хурд,доно,боақл,хушбахт…
Чунин сифатҳо бо ёрии аъзои ҳис дониста мешаванд. Мисол: ранг(сабз,сурх),бӯй (хушбӯй), ҳахм, масоҳат ва замон (калон, дароз, наздик). аломати хисмонии одамон (фарбеҳ, хароб, пир, хавон).

Сифатҳои аслҍ аз сифатҳои нисбҍ бо он фарқ мекунанд, ки сифатҳои аслҍ дорои хусусиятҳои грамматики зерини худ мебошанд:

1. Дарахаи қиёсҍ доранд: баланд- баландтар – баландтарин.
2. Шакли камҍ, зиёди худро месозанд: суп- сурх, нағзакак…
3. Бо калимаи зарф, ки андоза ва миқдори каму беши сифатро нишон медиҳанд, омада метавонанд: Одами хеле далер.
4. Бештари сифатҳои аслҍ калимаҳои муқобилмаъно доранд: баланд-паст…

5. Аз сифати аслb ба воситаи пасвандҳои – В (гb) исмҳои маънb сохта мешаванд: Нек – некb, тоза – тозагb, далер – далерb…

Сифатҳое, ки калимаҳои маконb, замонb ва аз чb сохта шудани предметро мефаҳмонанд, сифатҳои нисбb ном доранд. Мисол: кишти баҳорb, мурғи даштb, табақи чўбин, газетаи деворb, наъраи шерона…

Сифатҳои нисбb аз ҳиссаҳои гуногуни нутқ бештар бо пасвандҳои – ин, b (гb, вb), - она (-гона) сохта мешаванд. Мисол: сафол – сафолин…

Тарзи навишти сифат

Якхоя навишта шудани сифат:

а) Пешвандҳои сифатсози ба-, дар_ бо-, бар, бе-, но-, то- бо реша ва асоси калима якхоя навишта мешаванд: духтари бофаросат, кори бомаслиҳат, писари баркамол, Лайлии ноком, гувоҳии бардурўғ, борони даргузар…

б) Сифатҳое, ки аз калима ба миёнвандҳои –ба, - дар сохта шудаанд: талоши танбатан, сўҳбати рўбарў,ҳамсояи дарбадар, такрори пайдарпай…

в) Сифатҳое, ки аз калимаҳои мухталиф бо миёнвандҳои –ба, -бар, -дар таркиб ёфтаанд: духтари рўмолбасар, саволҳои пайдарпай, мусобиқаи танбатан…

г) Сифатҳое, ки аз иборaҳои гуногуни исмb (ҳамроҳb, изофb,пешвандb) бо пасвандҳои –а, -b (гb, -вb) сохта шудаанд: кори дусоата, танаффуси нисфирўзb, райпурсии умумихалқb, озмуни байниноҳиявb…

д) Сифатҳои мураккабе, ки аз такрори калима сохта шудаанд: қоғази рахрах, гиребони порапора…

е) Сифатҳое, ки аз ибораи исмии изофb ва асоси замони ҳозираи феъл (-парвар, -пўш, -тарош, -хўр) сохта шудаанд: марди занбўриасалпарвар, устои сангиосиётарошb…

Бо дефис навишта мешаванд:

а) Сифатҳое, ки аз шумораю исм ва пасвандҳои - а, -b(гb), - ина сохта шуданд: хашни даҳсолагb, санги 50 – граммb…

б) Сифатҳои таъкидии навъи заб-зард, каб-кабуд, тип-торик, лўб-лўнда…

Худо навишта мешаванд:

а) Сифатҳои муродифию мутазоддb ва гуногунмаъноe, ки бо пайвандаки –у(-ю,-ву) омадаанд: гулҳои сурху сафед, гапҳои пасту баланд, масъалаҳои сиёсию ихтимоb, корҳои илмию техникb, мақолаҳои илмию оммавb…

б) Сифатҳои хуфте, ки бо унсурҳои муштараки ба-, бе-, сер-, пур -, -хуш ва пайвандаки - у омадаанд: дашти бедолу дарахт, одами боақлу хирад, води пургулу райҳон, мурғи беболу пар, шаҳри хушбоду ҳаво…

в) Сифатҳои хуфте, ки аз таркибҳои исмb ба воситаи пасванди – нок сохта шудаанд: амали хавфу хатарнок, гуфтори шакку шубҳанок, одами ғаму дарднок…

Супориш: Сифатҳои ҳахм, вазн, шакл, ҳарорат, ранг, бӯй, таъм, масофа, синну сол, замон, макон ва рангро нависед ва аз онҳо ибора созед.

Супориш: Бо сифатҳое, ки бо унсурҳои муштараки ба-, бе-, сер-, пур-, хуш сохта шудаанд, хумлаҳо тартиб диҳед.

Супориш: Бо сифатҳое, ки бо дефис навишта мешаванд, хумлаҳо тартиб диҳед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Сифат ҳамчун ҳиссаи нутқ дорои кадом хусусиятҳо мебошад ?
2. Пешвандҳои сифатсоз кадомҳоанд, бо реша ва асоси калима чЬ гуна навишта мешаванд ?
3. Кадом вақт сифатҳо худо навишта мешаванд ?

Мавзўъ: *Имлои феъл ва сифати феълЂ*

1. Пешвандҳои феълсоз ва шаклсози феъл.
2. Имлои бандакҳои феълЂ.
3. Бандаки хабарии шахси сеюми танҳои **аст**.
4. Мавридҳои худо навишта шудани феъл.
5. Сифати феълЂ.
6. Имлои сифати феълЂ ва феъли ҳол.

Мақсади дарс: Ба воситаи мисолҳо ба донишхўён фаҳмонидани пешванд ва пасвандҳои феълсоз, имлои бандакҳои феълЂ ва хабарЂ, имлои феълҳои таркибЂ ва сифти феълЂ.

Адабиёт:

1. Забони адабии ҳозираи тохик.Душанбе: Маориф, 1986
2. Қоидаҳои имлои забони тохикЂ, Душанбе, 2001.
3. Шарифов М.Ш., Нурова К.А. Махмўи машқҳо оид ба омўзиши имло ва аломатҳои китобатЂ (дастури таълимЂ). Душанбе, 2010.

Пурсиши донишхуён оид ба мавзўи гузашта:

1. Сифат аз хиҳати маъно ба чанд гурўҳ худо мешавад ?
2. Дарахаҳои сифат, тарзи ифода ва тобишҳои маъноии онҳо.
3. Имлои сифатҳои мураккаб ва сифатҳои таркибиро, ки аз такрори калима сохта шудаанд, бо мисолҳо шарҳ диҳед.
4. Кадом сифатҳо бо аломати дефис навишта мешаванд ?
5 Пешвандҳои сифатсоз кадомҳоанд, бо реша ва асоси калима чЂ гуна навишта мешаванд ?
6. Тафтиши супориши хатти донишхўён.

Баёни мавзўи нав: Феъл дар ҳолатҳои зерин якхоя навишта мешавад:

а) Пешвандҳои феълсози дар-, бар-, фур-, во-, боз – бо феъл: даромадан, бархостан, вохўрдан, бозгаштан…

б) Пешвандҳои шаклсозЂ би-, -на-, ме-, ҳаме бо феъли тасрифЂ: бишукуфт, нахост, марав, дарнамегирифт, барнахост, дарнамеафтид, ҳамеояд…

Аммо пешванди **на** ихтисор шавад (дар нзм) бо дефис навишта мешавад:

Ҳар кЂ н-омўхт аз гузашти рўзгор,
Низ н-омўзад зи ҳех омўзгор.

в) Бандакҳои феълии (-ам, - Ђ, - ед, -ем, -анд) ва хабрии (-ам, -Ђ, -ем, -ед, Анд) бо калимаи пешомадаи худ: навиштам, навиштЂ, навишт,навиштем,навиштед,навиштанд якхоя навишта мешаванд.

г) Бандаки хабрии шахси сеюми танҳои аст бо сифати феълЂ, феъли нақлЂ ҳамроҳ навишта мешаванд: (хондааст, дидааст, гуфтааст, рафтааст), аммо аз

ҳиссаҳои номии нутқ худо навишта мешаванд. Бандаки **аст** дар шали **ст** бо калимаи пеш омадаи худ ҳамроҳ навишта мешавад: мардест, инсонест,китобест…

Худо навишта мешаванд:
а) Хузхои феъли таркибЬ: даъват кардан, сафед кардан, хонда истодан.
б) Хузъҳои феъли таркибии номии пешоянддор: аз бар кардан, аз ёд намудан, ба хо овардан, дар ғазаб шудан, умр ба сар бурдан, ба кор бурдан…
в) Хузъҳои феълҳои таркибЬ, ки маъноҳои мухталифи дастурЬ ва модалиро ифода мекунанд: хонда буд, хоҳад хонд, рафта истода буд, ташкил карда метавонад, бояд ихро кард, шояд розЬ бошад…

Сифати феълЬ

Асоситарин аломати сифати феълЬ ҳамчун сифат он аст, ки вай бо бандаи изофЬ алоқаманд шуда, ибораи мустақил месозад.

Аломати асоситарини сифати феълЬ ҳамчун феъл он аст, ки вай ба замоне далолат мекунад: Шахси омадагЬ, шахси омада истода…

Имлои сифати феълЬ Сифатҳои феълии зерин якхоя навишта мешаванд:
а) Сифати феълие, ки аз асоси замони ҳозираи феъли таркибии номЬ бо восиаи пасванди – анда сохта шудааст: замони оянда, имтиҳонигиранда, пешбаранда, хатмкунанда, пароканда…
б) Сифати феълие, ки аз замони гузаштаи феъли таркибии номЬ бо пасванди - а сохта шудааст: дармонда, анхомёфта, лабшикаста, думбурида…
в) Сифати феълие, ки аз феъли таркибии номЬ ва ибораҳои пешояндЬ сохта шудааст: пири бархомонда, умеди барбодрафта…
г) Сифати феълии замони оянда, ки бо пасванди – Ь сохта шудааст: сарфшуданЬ, ихрошуданЬ, фаромўшношуднЬ, сарфшуданЬ…

Имлои феъли ҳол

Феълҳое, ки бар шарҳи амали асосии хумла меояд, феъли ҳол номидамешавад.Феъли ҳол ду шакл дорад: Шакли якум аз асоси замони гузаштаи феъл бо ҳамроҳ кардани пасванди - а сохта шуда, амалеро ифода менамоянд, ки пеш аз амали асосии хумла ба анхом мерасад.

Шакли дуюми феъли ҳол аз асоси замони ҳозираи феъл бо ҳамроҳ кардани пасванди – он (-ён) сохта шудаст, сохта шудааст, якхоя навишта мешавад: ғулғулакунон, сўҳбаткунон, бозикунон, навозишкунон…

Хузъи номии феъли ҳол такрор гардад ҳам, якхоя навишта мешавад: чаҳчаҳкунон, ғурғуркунон, ҳайҳайкунон…

Феъли ҳоли такрорӣ бо дефис навишта мешавад: Давида-давида…

Супориш: Бо пешвандҳои феълсоз ва шаклсоз ибораҳо тартиб диҳед.

Супориш: Имлои калимаҳои додашударо шарҳ диҳед ва фаҳмонед, ки чаро ин тавр навишта шудаанд? Аз калимаҳои додашуда хумлаҳо тартиб диҳед:

1. Сӯҳбаткунон	2.Чаҳчаҳзанон	3.Хандон – хандон
сурудхонон	ҳайҳайгӯён	ларзон – ларзон
ғурросзанон	войвойгӯён	давида – Давида

Супориш: Ба феълҳои таркибӣ, феълҳои таркибии решадор ва инчунин ба феълҳои таркибӣ. ки маъниҳои мухталифи дастурӣ ва модалиро ифода мекунанд, мисолҳо оред ва имлои онҳоро фаҳмонед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Пешвандҳои феълсоз ва шаклсози феълро номбар кунед ва имлои онҳоро бо мисолҳо фаҳмонед.
2. Бандаки хабарии шахси сеюми танҳои аст кадом вақт якхоя ва дар кадом ҳиссаҳои номии нутқ худо навишта мешаванд?
3. Шаклҳои феъли ҳол чӣ гуна сохта мешаванд?

<u>Мавзӯъ:</u> *Имлои шумора ва хонишин*

1. Шумораҳо аз хиҳати маъно ва вазифа.
2. Тарзи нигориши шумора:
а) шумораҳое, ки якхоя навишта мешаванд;
б) бо дефис навишта мешаванд;
в) мавридҳои худо навишта шудани шумора;
г) Чонишинҳое, ки якхоя навишта мешаванд;

Мақсади дарс: Ба донишхӯён бо воситаи мисолҳо фаҳмонидани шумораҳои тартибѢ, имлои шумораҳои мураккаб, шумораҳои миқдорѢ, шумораҳои касрѢ, тахминѢ ва имлои хонишинҳои мураккаб.

Адабиёт:
1. Қоидаҳои имлои забони тохикѢ, Душанбе, 2001.
2. Шарифов М.Ш., Нурова К.А. Махмӯи машқҳо оид ба омӯзиши имло ва аломатҳои китобатѢ (дастури таълимѢ). Душанбе, 2010.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:
1. Агар пешванд тахфиф (ихтиор) ёбад, (хусусан дар назм) дар байни онҳо кадом аломат гузошта мешавад?
2. Бандаки **аст** агар дар шакли **ст** яд, бо калимаи пешина чѢ гуна навишта мешавад ?
3. Кадом сифатҳои феълѢ якхоя навишта мешаванд ?
4. Шакли феъли ҳоли замони ҳозира чѢ гуна сохта мешавад ва имлои онро фаҳмонед ?
5. Тафтиши супориши хаттии донишхӯён.

Баёни мавзӯи нав: Шумораҳо аз хиҳати маъно ба вазифа ба ду гурӯҳ худо мешаванд:
1. Шумораҳои миқдорѢ: панх китоб, дувоздаҳто миз, як саду панхоҳ дафтар, 25 – донишхӯ, 10 – донишхӯи аълохон…

Шумораи миқдорѢ дар вақти шумоੋридан миқдори предметро нишон дода, ба саволҳои чѢ қадар?, чандто?, чанд ? хавоб мешавад.Шумораи миқдорѢ дар навбати худ ба аслѢ, тахминѢ ва касрѢ худо мешавад.Шумораи аслѢ миқдори муайяни предметро бо ададҳои том мефаҳмонад: шаш аспакѢ, даҳ гуреза, понздаҳ пиёда.Шумораи тахминѢ адади предметро ба тариқи тахминѢ ифоа мекунад: чор – панх кас, си – чил дарахт…

Шумораи касрѢ ҳиссаеро аз адади бутун ифода мекунад: сеяк, чоряк…
2. Шумораи тартибѢ дар вақти шумоੋридан тартиби предметро нишон дода, ба саволи чандум ? хавоб мешавад.Мисол: сеюм, даҳум, хонаи бисту якум…

Шумораҳо аз хиҳати сохт чор хел мешаванд.Шумораҳои сода ((як, чор, сЪ, сад,ҳазор), сохта (якум,дуюм,чорум), мураккаб (чордах, понздаҳ,дусад) ва таркибЪ (бисту як, ду саду панхоҳу як).

Тарзи нигориши шумора

Шумораҳое, ки якхоя навишта мешаванд:

а) Пасванди шумораи тартибЪ - ум (-юм) бо шумора: чорум, даҳум…

б) Шумораи мураккаб аз ёздаҳ то нуздаҳ ва аз дусад то нуҳсад: дувоздаҳ, шонздаҳ, сесад, ҳаштсад …

Шумораҳои миқдорЪ ва тартибии дусад-дувист, чор – чаҳор, чил-чиҳил,сеюм-саввум, чорум-чаҳорум ду шакли навишт доранд.

в) Шумораҳои касрЪ: сеяк, чоряк, шашяк,даҳяк…

Агар шумораи касрЪ бо пешоянди **аз** ояд худо навишта мешавад.

г) Нумеративи – то(-та) бо шумораи миқдорЪ: дуто, сето, даҳто…

Бо дефис навишта мешаванд: а) Шуморҳои тахминЪ:як-ду,се-чор…

б) Нумертиви –то (-та) ва шуморае, ки бо рақам ифода ёфтааст: 3 – то…

в) Пасванди шумораи тартибЪ –ум (-юм) ва рақам: 5 –ум, 12-ум, 30 – юм…

Худо навишта мешаванд: а) Шумораҳои таркибие, ки бо пайвандаки –у (-ву,-ю) сурат гирифтаанд: бисту як, сию се, панхоҳу панх…

б) Шумораи касрЪ аз шумораи аслЪ: яку ним, дуву ним, даҳу ним…

в) Нумеративҳои дона, нафар, сар, даста ва монанди инҳо аз шумора ва исми шумурдашаванда: ду дона себ, як даста гул …

г) Фоиз ба тариқи зерин навишта мешавад: панх фоиз, сад фоиз …

Хонишин ва имлои он

Хонишинҳо ба хои исм, сифат ва шумора кор фармуда мешаванд.Хонишинҳо аз рӯи маъно ба хонишинҳои шахсЪ (ман,мо,моён), нафсЪ (худ, худам,худат,худаш,хеш,хештан), саволЪ (кЪ,киҳо, чанд, чЪ хел), ишоратЪ (ин, он,ҳамин,ҳамон,чунин,чунон чЪ гуна, он гуна), таъинЪ (ҳама,ҳар кЪ, ҳарчЪ, ҳар кас), манфЪ (ҳех, ҳех кЪ, хех чиз,ҳех кадом), номуайянЪ (кадом, баъзе,ягон,фалон,ким-кадом) ва муштарак (якдигар, ҳамдигар) худо навишта мешаванд.

Хонишинҳои зерин якхоя навишта мешаванд:

а) Бандакхонишинҳо (-ам, -ат,-аш,-амон,-атон,-ашон) бо исм ва калимаҳои дигар: китобам, китобат, китобаш…

Агар бандакхонишин дар шакли кӯтоҳ (дар нзм) ояд, аз исмҳо бо дефис худо карда мешаванд: писарам-м, писар-т, писар-ш ва ғайра…

б) Чонишинҳои мураккаб
ҳамин,ҳамон,инчунин,ончунон,ҳамчунин,ҳамчунон,ҳамдигар…

Хузъҳои хонишинҳои таркибЃ ин гуна, он гуна, ин қадар, он қадар, ҳар як, ҳех як, чЃ гуна, чЃ хел, чЃ қадар, чЃ навъ … худо мешаванд.

Пурсишхонишинҳои кЃ ва чЃ дар алоҳидгЃ ва дар дохили хонишинҳои таркибЃ бо В-и заданок навишта мешаванд: кЃ омад?, чЃ гуфтЃ? ҳар кЃ…

Супориш: Чаро Абдулқосими ФирдавсЃ хое дусад ва хое дувист гуфтааст:

Ки орад дусад хомаи зарнигор…

Худи номдорон ҳазору дувист…

Супориш: Имлои шумораҳоеро, ки аз ҳам худо навишта мешаванд, бо мисолҳо шарҳ диҳед.

Супориш: Хумларо бодиққат хонда, мазмунашро гўед.Хонишинҳои «хеш» ва «худ» хоси кадом услубанд?

Бесуботтарин ва охизу ҳақиртарин инсон аз ҳисси мансубият ба миллату халқи хеш худро сарбаланду тавоно ҳис мекунад.

Супориш: Маънои луғавЃ ва истилоҳии хонишинро аз «Фарҳанги забони тохикЃ» ёфта маънидод намоед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Дар забони ҳозираи тохик шумораҳои асосЃ бо чанд калимаи решагЃ ифода карда мешавад ?
2. Агар шумораи касрЃ бо пешоянди ***аз*** ояд, чЃ гуна навишта мешавад ?
3. Хонишинҳои ишоратЃ кадомҳоанд ва онҳо чиро ифода мекунанд ?
4. Пурсишхонишинхои кЃ ва чЃ дар кадом мавридҳо бо Ѓ - и заданок навишта мешаванд ?

<u>Мавзўъ</u>: Имлои пайвандакҳо

1. Вазифаи асосии пайвандакҳо аз чЬ иборат аст ?
2. Хелҳои пайвандакҳое, ки зада намегиранд.
3. Тарзи навишти пайвандакҳо:
   а) кадом пайвандакҳо якхоя навишта мешаванд?
   б) кадом пайвандакҳо худо навишта мешаванд ?
   в) дар кадом ҳолат пайвандакҳо бо дефис навишта мешаванд?

Мақсади дарс: Ба донишхуён фаҳмонидани имлои пайвандакҳои мураккаб, пайвандакҳои –у (-ву,-ю), ки ва имлои пайвандакҳои ихтисоршуда:в-аз,к-аз,к-он,в-имрўз,к-омад.

Адабиёт:

1. Забони адабии ҳозираи тохик.Душанбе: Маориф, 1986
2. Асозода Х.,Кабиров Ш., АнварЬ С. Забон ва адабиёти тохик (дастури таълимЬ). Душанбе, 2005.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Хусусиятҳои грамматики шумораҳо кадомҳоанд ?
2.Кадом шумораҳои тартибЬ ду шакли навишт доранд ?
3. Кадом гурўҳи шумораҳо такрор ва дар кадом мавридҳо бо дефис навишта мешаванд ?
4. Имлои шумораҳое, ки аз ҳам худо навишта мешаванд, бо мисолҳо шарҳ диҳед.
Имлои хонишинҳои мураккабро шарҳ диҳед.
5. Хузъҳои хонишинҳои таркибЬ чЬ гуна навишта мешаванд ?
6. Тафтиши супориши хаттии донишхўён.

Баёни мавзўи нав: Ҳиссаҳои мустақили нутқ аъзои хумла шуда метавонанд. Пайвандакҳо бошанд, танҳо барои пайвастани калимаҳои мустақилмаъно ва ё пайвасту тобеъ намудани хумлаҳо хизмат мекунанд.

Пайвандакҳо калимаҳои чидаро (китобу дафтар ва қаламу давот), дар хумлаи мураккаби пайваст, чумлаҳои содаро (Муҳаммадрахаб аспҳоро қамчин зад ва арроба ба ҳаракат даромад), дар хумлаи мураккаби тобеъ хумлаи пайравро ба сархумла (Донишхўён хурсанд буданд, ки муаллим онҳоро ба тахрибаомўзЬ мебаоад) ва хумлаи пайрави чидаро (Ҳар кас ки ба ҳукумат содиқона хизмат куна два он манфиати халқро др назар дошта бошад, вай ҳамеша гули сари сабади ҳукуматамон аст) ба якдигар пайваст менамоянд.

Якхоя навишта мешаванд:
- Пайвандаки – у (ву,ю) бо калимаи пешина: ёру рафиқ, дўсту душман, илмиву оммавb, сиёсию ихтимоb…
- Пайвандакҳои мураккаб: балки, агарчи (гарчи), азбаски (баски), вагарна (гарна), чунки ва ғайра;

Мўзадўз сари худро хам карда он ҳамларо рад намуд, вагарна сараш мекафид.

Азбаски бемориам,шиддат гирифт, / воқеае рўй дод / роҳ дурb кард, ба хонаи шумо наомадам.

Ман баодоб хоҳам шуд, чунки / ки / зеро ки одоб накўтарин хислати инсон аст.

Худо навишта мешаванд: - Пайвандакҳои таркибb: ва,ё, ё ки,чи тарзе, чунон ки,бинобар ин,бинобар он,барои он ки, баъд аз он ки, дар ҳолате ки, бо вухуди он ки, вақте ки, то ки, то ин ки, бе он ки, зеро ки ва ғайра.
- Агар пайвандакҳо ихтисор шаванд бо аломати дефис навишта мешаванд:
В-ар (ва агар), в-з (ва аз), к-аз (ки аз), к-он (ки он), в-имрўз (ва имрўз)…

Ақл дорb, майли бадкорb макун,
Зин ки бигзаштb, сабуксорb макун. (Ф.Аттор)

Илм агар андак бувад, хораш мадор,
З-он ки дорад илм қадри бешумор. (Ф.Аттор)

Ошиқ ба насаб чb кор дорад,
К-аз ҳар чb, на ишқор дорад. (А.Хомb)

Шавад некb афзун, чу афзун шавад,
В-аз оҳуи бад пок берун шавад. (А.Балхb)

Он чи бомаънист, худ пайдо шавад,
В-он чи бемаънист, худ расво шавад (Х.Румb)

Супориш: Чор хумлаи мураккаби бепайвандак ва пайвандакдор тартиб диҳед ва аломатҳои даркориашро гузоред.

Супориш: Бо ин шаклҳо: бад-ў, а-зеро, зеро - к, ҳар-ч, к-омад, к-аз аз назм мисол пайдо кунед.

Супориш: Байтҳоеро, ки дар онҳо пайвандакҳои ихтисоршуда омадаанд, аз ёд кунед ва мазмуни онҳоро бифаҳмонед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Вазифаи асосии пайвандакҳо аз чЪ иборат аст ?
2. Кадом пайвандакҳо якхоя навишта мешаванд ?
3. Дар кадом ҳолат пайвандакҳо бо дефис навишта мешаванд ва он пайвандакҳоро номбар кунед.

<u>Мавзӯъ:</u>* *Мундарихаи таълими аломатҳои китобат. Аломатҳои китобатии охири хумла ва вазифаю моҳияти онҳо

1. Вазифаи амалии аломатҳои китобатb дар хумла.
2. Намудҳои аломатҳои китобатb дар нутқи хаттии қадимаи мо.
3. Вазифаҳои асосии аломатҳои охири хумла ва моҳияти онҳо.

Мақсади дарс: Сабабҳои омӯзиши аломатҳои китобат ва истифодаи онҳо дар матн.Зарурияти ба гурӯҳҳо худо кардани онҳо.Аҳамияти аломатҳои китобат дар саводи хаттb ва шифоии ҳар фарди хомеа.Вазифа ва мавридҳои истифодаи аломатҳои охири хумла.

Адабиёт:

1. Обидов У.,Каримов Ш.Аломатҳои ктобати забони тохикb.Душанбе::Маориф,1995.
2. Шарифов М.Ш., Нурова К.А. Махмӯи машқҳо оид ба омӯзиши имло ва аломатҳои китобатb (дастури таълимb). Душанбе, 2010.

Пурсиши донишхуён оид ба мавзӯи гузашта:

1. Кадом пайвандакҳо зада намегиранд ва дар кадоми онҳо зада дар ҳихои аввал меафтад ?
2. Вазифаи асосии пайвандакҳо аз чb иборат аст?
3. Кадом пайвандакҳо якхоя ва худо навишта мешаванд ?
4. Дар кадом ҳолат пайвандакҳо бо дефис навишта мешаванд ва он пайвандакҳоро номбар кунед.

Баёни мавзӯи нав: Дар вақти таълими забони тохикb ва баланд бардоштани дарахаи саводи донишхуён омӯзонидани аломатҳои китобатb, ки яке аз қисматҳои амалии грамматика аст, аҳамияти калон дорад.

Аз мактаби миёна ба мо маълум аст, ки грамматика дар бораи сохти забон, тарз ва Конунҳои ифода кардани фикр ва инъикоси хаттии он маълумот медиҳад.

Дар нутқи хаттb аломатҳои китобатb мувофиқи талаботи хусусиятҳои грамматикb дар худо кардани ҳудуди маъноии калима, ибора ва хумлаҳои гуногун хизмат мекунанд.Дар нутқи шифоҳb бошад, ин аломатҳои китобатb қонуниятҳои хоси худро дошта, барои худо намудани ҳудуди маъноии оҳанги калимаю ибора ва хумлаҳо хизмат мекунанд.Онҳо дар муайяну муназзам ва хушоҳанг воқеъ гардидани фосилаи овозҳо замонати муҳим медиҳанд ва ба бартараф намудани нуқсони қироати матн ёрb мерасонанд.

Ҳама гуна фикрҳое, ки ба воситаи хат тахассум меёбанд, дорои хусусиятҳои гуногуни синтаксисЬ буда, ба воситаи қонунҳои махсуси грамматикЬ ифода меёбанд.Аломатҳои китобатЬ дар нутқи хаттЬ бо хусусиятҳои синтаксисЬ ва сохти грамматики забон робитаи мустаҳкаме дошта, барои возеҳу муайян ва муқаррар кардани маъноҳо ва тарзҳои ифодаи нутқ ёрии амалЬ мерасонанд.

Вазифаи амалии аломатҳои китобатЬ дар хумла он аст, ки онҳо фосилаи овозҳои гуногунро нишон медиҳанд, нозукиҳои фикрро ҳифз медоранд, паҳлӯҳои мундарихавЬ ва тарзҳои баёнро равшан мекунанд, робитаи грамматикии сохту тартиби матнҳоро таъмину таъин менамоянд.

Паҳлӯи дигари аҳамияти назарию амалии ин аломатҳои китобатЬ дар он аст, ки онҳо дар хумла моҳияти матнҳо, синтаксии калима, ибора ва ифодаҳои гуногунро ба дарахаи дилхоҳ равшан таъкид менамоянд.

Дар нутқи хаттии қадимаи мо ин аломатҳои китобатЬ аз хумла, дар хатҳои мехЬ, суғдЬ, паҳлавЬ, арабЬ ва арабиасоси форсЬ дар намудҳои гуногун (дар нақши шохчаи гул, шакли ситора, барги гул, шакли секунха) вухуд доштанд.Дар хати мехЬ ин шакл дар сурати « <», дар «Қуръон» ба гунаи ва дар хати форсЬ омадаанд.

Аломатҳои китобатЬ дар забони тохикЬ баъди қабул кардани алифбои лотинЬ (с.1929) ва кирилли русЬ (с.1940) бо хусусиятҳои гуногуни худ дохил шуданд.

Зотан бисёр қоидаҳои аломатҳои китобатЬ дар забонҳои аврупоЬ ва аз хумла, дар забони русЬ тадқиқу таҳқиқ шудаанд.Бинобар ин донишмандони мо дар партави забони русЬ қонунҳои аломати китобатиро дар забони тохикЬ низ тибқи табиати ин забон қабул ва хорЬ намуданд.

<u>Аломати нуқта (.)</u> Хумлаҳо аз хиҳати мазмун ва ифодаи фикр ба се гурӯҳ: ҳикоягЬ, саволЬ ва хитобЬ тақсим мешаванд.

1.Аломати нуқта дар охири хумлаи ҳикоягЬ гузошта мешавад ва тамом шудани фикрро мефаҳмонад.Хумлае, ки дар охири он нуқта гузошта шудааст, мазмуни хабарЬ дошта, веқеъ шудан ё нашудани амалу ҳолат, вазъияту муносибат ва ё ҳодисаю воқеаро мефаҳмонад.

2. Дар ҳолати бо оҳанги оромона баён кардани орзу, дуои хайр, таҳсин ва ғайра дар охири хумла ба хои аломати хитоб нуқта гузошта мешавад.М: Офарин бар ин гуна пешсафони мусобиқа.Эй ҳоқони аъзам, ховидон зинда ва фархунда бош.

3. Дар вақти ихтисор, кӯтоҳ кардани номҳо низ аломати нуқта гузошта мешавад:

а) дар вақти навиштани нишонЬ вобаста ба калимаҳои маъмурию хуғрофЬ аз қабили вилоят, шаҳр, шаҳрак, деҳа ва ғ.;

б) дар вақти навиштани ному насаб ва ё лақабу тахаллуси одамон:

в) дар вақти кӯтоҳ карда шудани калимаҳои рафиқ, профессор, дотсент пас аз ҳиссаи сабтшуда;

г) дар вақти ба ҳисоб гирифтани тартибу миқдори предметҳои худогона пас аз калимаҳои кӯтоҳшудаи сол, саҳифа, хилд, метр.

4. Ҳангоми тартиб додани феҳристи адабиёт чунин мавридҳои гузоштани нуқта муқаррр шудааст:

а) хои нашр, саҳифа аз номи асар бо нуқта ва тире худо карда мешавад: Шукуров М. Ҳар сухан хоеву ҳар нуқта мақоме дорад.-Душанбе:Маориф: 1985. – С.48.

б) Ҳахми асар ё мақола низ пас аз нуқтаю тире зикр меёбад.

5. Нуқта дар матн дар чунин ҳолатҳо гузошта намешавад:

а) дар охири сарлавҳаҳо;

б) дар охири фамилияи муаллиф, номи китобҳои дарсѢ,илмѢ,бадеѢ ва ғ…

в) дар охири унвонҳои ҳуххатҳои расмѢ, ки моҳияти маъноии онҳо низ ба тамоми матн алоқа дорад;

г) дар охири калимаҳои кӯтоҳшудаи таркибѢ: АИ, ДДТ…

д) дар охири калимаҳои грамм, кг, сентнер, см, метр, км. ва монанди инҳо, ки ченакҳои микдор ва ё ҳахму сатҳ мебошанд;

Аломати хитоб (!) Мо ҳангоми накл, пурсиш ва амр кардан фикри худро дар ҳолатҳои ором, ҳиссиёт, ҳаяхон, хурсанду андӯҳ ва тааххубу тарс ва ё завқу шавқи баланд ифода мекунем.Бинобар ин дар ин ҳолатҳо аломати хитоб ду вазифаро ихро мекунад:

1. Дар охири хумла омада ҳудуди онро нишон медиҳад.
2. Дар чѢ гуна ҳолат баён гардидани фикри моро муайян мекунад.Дар ин ҳолат хумла маъниҳои шодмонѢ, нафрат, хурсандѢ, нафрат, қаҳру ғазаб, исёну тааххуб, ҳайрат ва ғ. ифода мекунад.

Дар чунин мавридҳо хумлаҳои ҳикоягѢ, саволѢ ва амрѢ оҳанги хитоб мегиранд ва дар охири онҳо ҳатман аломати хитоб гузошта мешавад.

- Аломати хитоб дар охири ҳамон хумлҳое гузошта мешавад, ки маънои пурраи фармоишро ифода мекунанд.
- Аломати хитоб дар охири ҳама гуна хумлаҳои содаи яктаркиба ва яккалимагѢ гузошта мешавад, ки бо оҳанги хитоб талаффуз мегарданд.
- Аломати хитоб пас аз мухотабҳо, сарфи назар аз мавқеи онҳо (дар аввал,мобайн ё охири хумла), ки бо оҳанги баланд талаффуз мешаванд, гузошта мешавад.
- Пас аз нидоҳо ё калимаю ибораҳои ба вазифаи нидо омада, қатъи назар аз мавқеашон, онҳо агар аз дигар аъзои хумла бо шиддат талаффуз шаванд, бо аломати хитоб худо карда мешаванд.
- Калимаҳои тасдиқу инкор (ҳа,хуб,бале,албатта,оре,не) агар бо шиддат талаффуз шуда, маънии писханд ё қатъиятро фаҳмонанд, дар ҳар кухои хумла омада бошанд ҳам, пас аз онҳо аломати хитоб гузошта мешавад.

- Агар дар хумлаҳои хитобЬ маънои таҳқир, қатъият ва ё ҳиссу ҳаяхони пуршӯри баланди инсонЬ ифода ёфта бошанд, баъди онҳо то се аломати хитоб гузошта мешавад.

Аломати савол (?) Аломати савол пурсишро мефаҳмонад ва монанди аломати хитоб ду вазифаро ихро мекунад:

Якум, аломати савол аз хиҳати синтаксисЬ ҳудуди хумлаи ба охир расидаро муайян мекунад.

Дуюм, аз хиҳати маънию мантиқ мазмунҳои савол, пурсиш ва илтимосро ифода мекунад.

Дар хумлаҳои саволии аслЬ барои ифодаи пурсиш се воситаи асосии саволЬ кор фармуда мешавад:

а) хонишинҳои саволЬ (пурсишхонишинҳо: кЬ, кадом, чанд, кухо чЬ гуна, чЬ сон, чЬ зайл, чЬ тариқа, чЬ тавр);

б) ҳиссачаҳои саволЬ (-а, -чЬ, - ё, магар, наход…);

в) интонатсия (тарзи талаффуз, оҳанги пурсиш);

Супориш: Бо истифода аз хумлаҳои ҳикоягЬ, саволЬ ва хитобЬ дар мавзӯи ҳаёти давраи донишхӯиатон дар шакли муколама порчае нависед.

Супориш: Чаро дар охири баъзе хумлаҳо аломати саволу хитобро паиҳам мегузоранд ?

Супориш: Бо назардошти мавқеи аломатҳои китобат матн тартиб диҳед ё аз осори адибон мисол интихоб намоед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Мувофиқи талаботи грамматикЬ аломатҳои китобатЬ дар калима, ибора, хумла барои чЬ хизмат мекунанд?
2. Аломати нуқта дар кадом хумлаҳо гузошта мешавад ва чиро ифода мекунад ?
3. Дар кадом ҳолат дар хумлаҳои хитобЬ ду ва ё зиёда аломати хитоб гузошта мешавад ?
4. Вазифаи аломати савол дар хумла аз чЬ иборат аст ?

<u>*Мавзӯъ:*</u> *Аломати вергул, нуқтавергул ва мавридҳои истифодаи онҳо*

1. Вазифаи аломати вергул.
2. Мавридҳои гузошта шудани аломати вергул:
а) аломати вергул баъди калимаҳои тасдиқȣ, инкорȣ ва саволȣ;
б) вергул дар таркиби хумлаҳои мураккаби пайваст;
в) вергул дар байни сархумла ва хумлаҳои пайрав;

Мақсади дарс: Ба донишхӯён фаҳмонидани мавкеи аломати вергул дар байни аъзоҳои чидаи хумла, ки бе пайвандакҳои пайваст омадааст ва баъд аз мухотаб, калимаю ибораҳои туфайлȣ.Вергул дар байни сархумлаҳо ва хумлаҳои пайрав, баъди калимаҳои тасдиқȣ,инкорȣ ва саволȣ.

Адабиёт:

1. Аломатҳои китобатȣ дар забони адабии ҳозира тохик.Душанбе, 1986.
2. Пунктуатсияи забони адабии ҳозираи тохик.Душанбе, 1977.
3. Каримов У.,Абдулазизова С.Забони тохикȣ (дастури таълимȣ).Душанбе: Матбуот, 2002.

Пурсиши донишхуён оид ба мавзӯи гузашта:

1. Вазифаи амалии аломатҳои китобатȣ дар хумла аз чȣ иборат аст?
2. Дар тартиб додани феҳристи адабиёт дар кадом мавридҳо нуқта гузошта мешавад?
3. Вазифаҳои асосии аломати хитоб дар хумла аз чȣ иборат аст ?
4. Дар кадом хумлаҳо аломати саволу хитоб якхоя гузошта мешаванд?
5. Тафтиши супориши хаттии донишхӯён.

Баёни мавзӯи нав: Вергул ҳамон аломати китобатиест, ки дар хумла ҳудуди лаҳнро нишон медиҳад.Ин аломат дар таркиби хумлаҳои сода барои аз якдигар худо кардани аъзоҳои чидаи хумла, барои нишон додани мухотаб, калимаю таркибҳо,ибораҳо, хумлаҳои туфайлȣ, нидоҳо; дар таркиби хумлаҳои мураккаб барои аз ҳамдигар худо кардани фосилаи хумлаҳои сода ва махсусан, хумлаҳои пайрав хизмат мекунад.

Албатта, ин хизматҳо аз лиҳози вазифаҳои грамматики вергул аст. Аммо аломати вергул бо маънои хумла ҳам алоқаи зичи худонопазир дорад.Чунки ҳудуди хумлаҳо на танҳо ҳудуди грамматикиро ифода мекунанд, инчунин ҳудуди маъноҳоро низ нишон медиҳанд.

1. Хумлаҳои чидааъзо. Дар байни аъзоҳои чидаи хумла дар он вақт вергул гузошта мешавад, ки агар онҳо ба ҳамдигар бо пайвандакҳои пайвандгари ва, - у (-ю) пайваст набошанд.

2. Барои худо кардани мухотаб.Дар ин ҳолат чунин қоида бояд риоя карда шавад: а) мухотаб дар авали хумла ояд, баъд аз он вергул гузошта

мешавад; б) агар мухотаб дар мобайни чумла омада бошад, аз ду тараф бо вергул худо карда мешавад; в) агар мухотаб дар охири хумла омада бошад, вергул пеш аз он гузошта мешавад.

3. Барои худо кардани нидо, ки бо оҳанги нидо талаффуз нашудааст: Оҳ, Ҳомидхон, омадед ?

4. Барои худо кардани нидои тасдиқ (ҳа,бале,оре) ва инкор (не,на).

5. Барои худо кардани хумлаҳои соддае, ки дар таркиби хумлаи мураккаби пайвасти бепайвандак омадаанд: Золи Зар зуд аз асп фуруд омада ба Баҳман таъзим кард,Баҳман ҳам пиёда шуд, дуяшон чанде пурсу посух карданд.

6. Дар хумлаҳои мураккаби пайвасти пайвандакдор бошад, вергул пеш аз пайвандакҳои хилофии аммо, вале, лекин… гузошта мешавад.

7. Дар байни сархумла ва хумлаҳои пайрав ҳама вакт аломати вергул гузошта мешавад.

Нуқтаврегул (;) Нуқтавергул бештар дар байни хузъҳои хумлаҳои мураккабе гузошта мешавад, ки байни хузъҳо аломати китобатии дигар, чунончи, вергулҳо хой дошта бошанд ва дар ин ҳолат хузъҳои хумлаи мураккаб мустақилияти сохту таркиби худро нигоҳ дошта, танҳо аз хиҳати ифодаи маъно бо якдигар алоқаманд мегарданд.

Ба ин тариқ, нуқтавергул дар байни хумлаҳои мустақили баробарҳуқу-қе гузошта мешавад, ки онҳо дар асл хумлаи содаи тафсили ва ё мураккаб буда, байни худ якчанд вергул доранд ва дар вақти бепайвандак бо якдигар алоқаманд гардидан як хумлаи мураккаби типии пайваст ва ё мураккаби омехтаро ташкил мекунанд.

Дар байни чумлаҳои содаи баробарҳуқуқе, ки онҳо ба якдигар алоқаманд гардида, як хумлаи мураккабро ташкил медиҳанд, дар чунин ҳолатҳо нуқтавергул гузошта мешавад.

Супориш: Хумлаҳоро хонед, ба оҳанги хониш риоя кунед.Гӯед, ки дар байни хумлаҳо ба хои вергул кадом пайвандакро гузоштан мумкин аст.

1. Фарзандонам ҳастанд, бародарам ҳаст. 2.Саройбонон ҳухрахо, айвонҳо, таҳхонаҳо ва ҳамаи хои саройро рӯфтанд, машкобҳо об мезананд хасрӯба ва поруҳои саройро дар хуволҳои танг хой карда, ба харҳо бор намуда, ба саҳро мекашонданд. 3. Рӯз шуд, офтоб баромад, вақти кор расид, мардум ба сӯи канал раҳсипор гардиданд.

Супориш: Муродифи хумлаҳои ҳикоягѢ, саволѢ, хитобѢ, амрѢ ва тобишҳои ҳиссѢ – муассирии онҳоро фаҳмонед.

1. Хулоса, то имрӯз дилам танг аст ва дард мекунад. 2.Амонуллохон одами бесавод, аммо бовафо ва шухоъ буд. 3.Магар ба гапи ин дурӯғгӯ бовар намекунед. 4.Дидани дӯкони хурди онҳо, дидани ятимони онҳо сабаби хашми миллати онҳо шуда буд. 5.Дирӯз бо рафиқам сурху сафед шудем.Рафта аз ӯ узр пурсам? Не ҳаргиз!

Супориш: Хумлаҳоро фикр карда ба дафтар нависед, ки дар яке хумлаҳои сода бо аломати вергул ва дар дигараш бо аломати нуқтавергул худо шуда бошанд.Оҳанги ҳар ду хумла ва хусусияти услубии онро шарҳ диҳед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Вазифаи аломати вергул аз чЬ иборат аст ?
2. Нуқтавергул дар хумла дар кадом ҳолатҳо гузошта мешавад ?

<u>*Мавзӯъ:*</u> *Аломати баён ё дунуқта ва мавридҳои истифодаи он.Аломати бисёрнуқта*

1. Аломати баён (дунукта) дар охири калима, ибора ё хумлаҳои шарҳу эзоҳталаб.
2. Дар охири калимаи хулосакунанда.
3. Барои худо кардани ҳудуди хумлаҳои сода, ки дар таркиби хумлаҳои мураккаби бепайвандак омадаанд.
4. Дар муколама ва сӯҳбат.

Адабиёт:

1. Обидов У.,Каримов Ш.Аломатҳои китобати забони тохикb. Душанбе::Маориф,1995.
2. Шарифов М.Ш., Нурова К.А. Махмӯи машқҳо оид ба омӯзиши имло ва аломатҳои китобатb (дастури таълимb). Душанбе, 2010.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:

1. Вазифаи аломати вергул аз чb иборат аст ?
2. Нуқтавергул дар хумла дар кадом ҳолатҳо гузошта мешавад ?
3. Аломати вергул дар кадом мавридҳо гузошта мешавад ?

Мақсади дарс: Ба донишхӯён бо воситаи мисолҳо фаҳмонидани мавридҳои гузоштани аломати баён баъд аз калимаи хулосакунанда, дар охири хумлае, ки дар таркиби хумлаҳои мураккаби бепайвандак омада, бо ҳамдигар муносибати сабабу натиха доранд ва яке дигареро шарҳ медиҳад.

Баёни мавзӯи нав: 1. Аломати баён дар охири калима, ибора ё хумлаҳои шарҳу эзоҳталаб гузошта мешавад.

2.Дар охири калимаи хулосакунанда, ки пас аз он аъзоҳои хумла чида шуда меоянд: Ба хашни Борбад аз мамлакатҳои дунё меҳмонони гуногун омадаанд: ҳиндуҳо, эрониҳо, олмонҳо…

3. Барои худо кардани ҳудуди хумлаҳои сода, ки дар таркиби хумлаҳои мураккаби бепайвандак омада, бо ҳамдигар муносибати сабабу натиха доранд ва яке дигареро шарҳ медиҳад: Дили Сайфиддинов сахл ором ёфт: инҳо ревизор набуданд.

4. Дар муколама ва сӯҳбат ҳудуди суханони муаллифон ва нутқи айнан нақлшударо муқаррар мекунад.

Эзоҳ: Нутқи айнан нақлшуда гоҳо бо пайвандаки «ки» ҳам ба сухани муаллиф васл мешавад.Дар ин сурат аломати баён баъд аз пайвандак гузошта мешавад:

Агар пайвандаки «ки» хумлаи пайравро, ки ба тарзи нутқи мазмунан нақлшуда сурат гирифтааст, ба сархумла (сухани муаллиф) тобеъ намояд, пас аз пайвандак аломати баён гузошта мешавад: … бо афсӯсу надомат дар дил мегузаронд, ки: бо тани бесипар чb гуна разм мекарда бошад… (С.У.).

Аломати бисёрнуқта (…) 1. Дар хумла бисёрнуқта дар он мавридҳо гузошта мешавад, ки агар фикр нотамом, давомдор ва ё қатъ гардад. Мисол: Чашми бадбинони давлати имрўзаи Тохикистон кўр шавад, аламашон зўр шавад…

2.Дар хумла, бисёрнуқта ба хои ҳамон калимаю ибораҳое гузошта мешавад, ки аз рўи одоб навиштани онҳо раво нест.

3.Дар оғози хумла барои нишон додани хои канда (бурида) шудани нутқ, ки партофта шудаасту маҳз аз хои зарурЬ шурўъ мегардад:

… Не, вай бояд фаҳмад, ки ҳозир вақти …

4. Дар иқтибос ба ихтисори матн (аз аввал,мобайн ва ё охир) далолат мекунад.

5. Дар вақти хавоб надодан ба пурсиш.

Супориш: Дар хумлаҳои зер баъд аз калимаи хулосакунанда, пеш аз нутқи айнаннақлшуда ва ё иқтибос чаро аломати дунуқта гузошта мешавад ? Воситаҳои грамматики хумлаҳоро низ муайян кунед.

Машқхи ҳарбЬ: шамшербозЬ, милтиқпарронЬ, аспдавониро, на фақат бачаҳо, ҳатто калонсолони қишлоқ ҳам тамошо мекарданд; Ин боди гарм хусусан ба наботот: ба растанЬ ва меваҳо офат меоварад; Нодир гуфт: «Ман имрўз ба дарс намеравам»; Деҳқонони бисёре, зану мард дар сабаду каховаҳо анвои мевахот: ангур, нок, зардолу, олуро барои фурўш ба лашкаргоҳ оварданд.

Супориш: Хумлаҳои зеринро муқоиса намоед ва мавқеи истифодаи аломати сенуқтаро шарҳ диҳед.

1. …Ба сабаби бисёр кор карданам дар хонаи Аброр иликҳои ман хушк шудааст. (С.А.); 2. … Аз торикии шаб истифода бурда, як -як, ду - ду ба найзорҳои дуртар аз шҳр хойгир шуданд. (С.А.); 3. Сари пирамард чарх заду аз ҳуш рафт… 4. Мабодо сахт расида бошад маъзур … .

5. … Тавоно бувад, ҳар кЬ доно бувад,
Ба дониш дили пир барно бувад. (ФирдавсЬ)

Супориш: Аз асарҳои нависандагон чаҳор – панх хумлаҳое интихоб намоед, ки дар мобайн ва охири онҳо аломати бисёрнуқта гузошта шуда бошад.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Мавридҳои гузошта шудани аломати дунуқтаро бо мисолҳо фаҳмонед.
2. Аломати бисёрнуқта дар хумла чиро ифода мекунад?

<u>*Мавзӯъ:*</u> *Мавридҳои истифодаи аломати қавс*

1. Хизмати аломати қавс дар хумла ва мувофиқати он бо аломатҳои китобатЬ.
2. Мавридҳои асосии истеъмоли аломати қавс бо овардани мисолҳо.

Мақсади дарс: Ба донишхуён бо воситаи мисолҳо фаҳмонидани мавриди истифодаи аломати қавс барои худо кардани воҳидҳои туфайлЬ, ҳангоми эзоҳи калимаҳои камистеъмол, кӯҳнашудаю калимаҳои шевагЬ, барои шарҳу эзоҳи таъбиру калима, хумлаҳои душворфаҳм ва мақолу зарбулмасалҳои арабЬ.

Адабиёт:

1. Аломатҳои китобатЬ дар забони адабии ҳозираи тохик.Душанбе,1986.
2. Калонтаров А. «Ҳикмати се халқ» Душанбе, 1989.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:

1. Мавриди истифодаи аломати баёнро баъд аз калимамаи хулосакунанда бо мисолҳо фаҳмонед.
2. Аломати бисёрнуқта дар хумла чиро ифода мекунад ?
3. Ин аломат дар кадом мавридҳо гузошта мешавад ?

Баёни мавзӯи нав: Аломати қавс ҳудуди калима, ибора, хумлаҳои сода ва ҳатто якчанд хумлаҳои шарҳу эзоҳдиҳандаро нишон медиҳад, ки ба матни асосЬ алоқаи грамматикЬ надорад, он баъзан аз хиҳати вазифа ва аломати тире ва калимаи яъне баробар шуда метавонад.Аммо дар ихрои вазифаи грамматикЬ ва услубЬ ҳаргиз бо тире баробар шуда наметавонад. Аломати қавс дар ҳолатҳои зерин гузошта мешавад:

1. Барои худо кардани аъзоҳои чидаи хумла, ки баъд аз калимаҳои хулосакунанда бо мақсади тавзеҳ кор фармуда мешавад:

Зардолуҳои пешпазак (хавпазак, моҳтобЬ, лучак) кайҳо пухтаанд.Умуман, маъмурони амир (қозихо, раисҳо, ҳокимҳо ва дигарон) аз хазина моҳона намегирифтанд ва бо ягон роҳе, ки аз замони пеш одат шуда омадааст, маишати худро таъмин карда, ба амир ҳам пешкаш мекарданд.

2. Барои худо кардани воҳидҳои туфайлЬ, ки хиҳати возеҳ намудани нуқта хизмат мекунанд ва ё маълумотеро ба гуфтаи аввал зам менамоянд:

Дар он хо коллективона лӯбиёшӯрак пухта мехӯрдем (ман лӯбиёшӯракпазиро дар қисми дуввуми романи «Ғуломон» тасвир кардам).

3. Барои эзоҳи калимаҳои камистеъмол, кӯҳнашудаю аз истеъмол монда, шевагЬ, истилоҳҳои соҳавЬ муродифҳои маълуму машҳури онҳо дар дохили қавс зикр мешаванд. М: Офтоби форами моҳи мизон (сентябр) ҳавои Ёвонро монанди ҳавои баҳорони беборон хушу хуррам гардонида буд.

4. Барои шарҳу эзоҳи таъбири ибора ва хумлаҳои душворфаҳм ва мақолу зарбулмасалҳои арабЬ кор фармуда мешавад. М: Хатти «насаълиқ» (хате ,ки аз хатҳои «насх» ва «таълиқ» ба вухуд омадааст) пеш аз замони НавоЬ баромада буд. Ё мурсаларриёҳ (Эй фиристонандаи бодҳо!) – гӯён ба дуохонии худ шиддат медод.

5. Дар асарҳои драмавЬ (намоишЬ) қайду эзоҳҳое, ки оид ба амалу ҳолатҳои қаҳрамонон дахл доранд, дар қавс нишон дода мешаванд. Мисол:
Тариэл (аз шипанг хаҳида баромада): Лайло, ман дар ин хо!
Марта: (ба тарафи Лайло меравад): ЧЬ гап шуд, хони хола?

Супориш: Кадом калимаҳоро дар қавс гирифтан мумкин аст?
Ҳамон вақт, зимни таҳлили эходиёти Лоиқ,навишта будам, ки ҳоло ӯ, яъне Лоиқ, ба марҳилае расидааст, ки метавонад аз ҳар чиз шеъре созад.

Супориш: Хумлаҳоро рӯбардор карда, ба хои хастухезкунЬ, пасандоз-кунЬ, харобкунЬ, кӯрактозакунЬ» калимаҳои «хастухез, шустушӯй, пасандоз, бетонрезЬ,харобкорЬ ва пахтакашЬ»-ро кор фармоед.Ба фикри шумо кадом калимаҳоро кор фармудан дуруст аст ?

Супориш: Доир ба мавридҳои истифодаи аломати қавс мисолҳо оварда, онҳоро ба дафтаратон нависед.

Мутсаҳкамкунии дарс:

1. Хизмати аломати қавс дар хумла ва мувофиқати он бо аломатҳои китобатЬ.
2. Мавридҳои асосии истеъмоли аломати қавс бо мисолҳо фаҳмонед.

Мавзӯъ: *Мавридҳои истифодаи аломати нохунак(« «)*

1. Мавридҳои гузошта шудани аломати нохунак.
а) ҳангоми худо кардани нутқи айнаннақлшуда;
б) номи муассисаю идораҳо,корхонаҳо,китобу маххалаю рўзномаҳо;
в) барои худо кардани калимаю ибораҳое, ки ба маънои махозѢ ва киноямез кор фармуда шудаанд.

Мақсади дарс: Ба донишхўён бо воситаи мисолҳо фаҳмонидани тарзи дурусти истифодаи аломати нохунак.

Адабиёт:

1. Қоидаҳои имлои забони тохикѢ.Душанбе, 1971.
2. Пунктуатсияи забони адабии ҳозираи тохик, 1977.
3. Шарифов М.Ш., Нурова К.А. Махмўи машқҳо оид ба имло ва аломатҳои китобатѢ.Душанбе, 2010.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Аломати қавс дар хумла барои чѢ хизмат мекунад ва вазифаи он ба кадом аломатҳои китобатѢ мувофиқат дорад?
2. Мавридҳои асосии истеъмоли қавсро бо овардани мисолҳо нишон диҳед.
3. Тафтиши супориши хаттии донишчўён.

Баёни мавзўи нав: Барои аз матни умумѢ фарқ кунонидан сухани матлуб ба нохунак дар мавридҳои зерин гирифта мешавад:
а) Номи асарҳои илмѢ, бадеѢ, таърихѢ, хуғрофѢ, тиббѢ: «Тохикон»-и Бобохон Ғафуров, «Китобушшифо»-и Ибни Сино…
б) Номи махаллаҳою нашриёт, рўзнома, муассисаю ташкилотҳо, поезду киштиҳо, заводу фабрикаҳо: Нашриёти «Дониш»…
в) Нутқи айнаннақлшуда, иқтибосоти барои тасдиқи фикр аз асарҳои дигарон оварда: Абў Солики ГургонѢ дар ситоиши маҳбубаи худ навиштааст:
«Дар ин замона буте нест аз ту некўтар,
На бар ту бар шамане аз раҳит мушфиқтар»!. «Маснавиии «Офариннома» - мегўяд Мирзоев А.- асари ахлоқѢ мебошад.
г) Калимаҳое, ки ба маънои аслии худ не, балки ба маънои махозѢ омадаанд:

Қадами «ворисон»-и Шоҳихаҳон,
Канда гардад зи хоки Ҳиндустон

Супориш: Дар хумлаҳои зерин вазифаҳои аломати нохунакро муайян намоед.
«Дар ҳамин хо муғамбирии ширинигиро кор фармудед-а, ака Нодир!»- гуфт Сафар Ғулом табассумкунон. «Не, дар ин хусус хавотир нашавед» - боз ором, бо чеҳраи кушод хавоб дод Саркор.Лекин шоҳ дар байни онҳо он носазои

далер»- ро надид.Шумораи нахустини рӯзномаи нави тохикҍ – «Пайёми Душанбе» - пайки айёми бозсозҍ аз чоп баромад! Аммо ин ҳоло «фатир аз нӯги хамир» буд… «Миршабхона» ҳавлии беруни худи миршаб буд, ӯ дар он хо «духтардузд»- ро ба сутун баст.

Супориш: Аз аломатҳои китобат дурут истифода карда, дар мавзӯи дилхоҳ муколама тартиб диҳед.

Супориш: Бигӯед, ки ба хуз дар нутқи айнаннақлшуда боз дар кадом мавридҳо аломати нохунак гузошта мешавад.Барои исботи гуфтаҳои худ якчанд мисол оред.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Мавридҳои гузошта шудани аломати нохунакро бо мисолҳо фаҳмонед.
2. Номи муассисаю идораҳо,корхонаҳо,китобу маххалаю рӯзномаҳоро дар дафтар нависед.

<u>Мавзӯъ:</u> *Аломати тире ва нимтире ва мавридҳои истифодаи он (-)*

1. Вазифаи аломати тире дар матн.
2. Мавридҳои истифодаи аломати тире:
   а) дар байни мубтадоҳо ва хабари номии бе бандак омада;
   б) дар охири аъзои чида, пеш аз калимаҳои хулосакунанда;
   в) барои худо кардани калима ва хумлаҳои туфайлѣ;
   г) дар байни баёнияи истисноѣ ва муайяншаванда.
3. Мавридҳои истифодаи аломати нимтире:
   а) дар байни исмҳое, ки хузъи дуюмашон маънои мустақил надоранд;
   б) дар байни баёнияҳои хешу таборѣ, лақабҳо ва ғайра…

***Максади дарс*:** Ба донишхуён ба воситаи мисолҳо фаҳмонидани вазифаи аломати тире ва мавридҳои дурусти истифодаи аломати нимтире.

Адабиёт:

1. Забони адабии ҳозираи тохик.Қ-2.Душанбе:Маориф, 1986.
2. Аломатҳои китобатѣ дар забони адабии ҳозираи тохик, Душанбе, 1986.
3. Шукуров М.Ш.Ҳар сухан хоеву ҳар нуқта мақоме дорад.Душанбе, 1986.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Аломати нохунак дар кадом мавридҳо гузошта мешавад ?
2. Доир ба гузошта шудани нохунак дар мавридҳои зерин мисолҳо оред:
а) барои худо кардани нутқи айнаннақлшуда;
б) барои худо кардани калимаю иборахое, ки ба маънохои махозѣ ё кинояомез кор фармуда шудаанд;
в) номи муассисаю идорахо, корхонахо, колхозу совхозхо, махаллаю рўзномахо…

Баёни мавзўи нав: Аломтати тире дар матн ба вазифаҳои маъноѣ, грамматикѣ ва услубѣ кор фармуда мешавад.Дар байни ҳамаи ин вазифаҳо вазифаи грамматики тире зиёдтар аст.Чанд қоидаи истеъмоли он дар вазифаи зерин ошкор аст:

а) Байни таркибҳои мубтадо ва хабарҳои номѣ:

Шумо-ба ҳирсу молу зар,
Шумо-ба фикри мулку шон …

б) Пеш аз калимаҳои хулосакунанда: Дар ин майдони сабзавот ва обчакорѣ сабзѣ, пиёз, шалғамча, бодиринг – ҳама гуна сабзавот ёфт мешуданд.

в) Дар нутқи айнаннақлшуда: - Агар ман, - гуфт кассе, - дастҳои Бобомуродро нигоҳ намедоштам, ў, албатта, сари Ғафурро зада мекафонд

Агар вергул аломати худокунандаи ҳудуди калимаҳо ва аъзои хумла бошад,тире аломати хамроҳкунанда ва якхоякунандаи маъноҳо ҳам мебошад.

Ба воситаи тире якчанд мънои ба ҳамдигар наздик ва ҳатто алоқаманд низ нишон дода мешавад.

Агар хабари хумлаи хуллас бо исм ва бе бандакҳои хабарѢ ифода гардида бошад, дар байни мубтадою хабар аломати тире гузошта мешавад.Мисол: Душанбе – пойтахти Тохикистон, Механика – қисми физика, Уқоб – паррандаи соҳибчангол.

Аломати нимтире (дефис) Нимтире аломати хеле серистеъмол аст.Ин аломат бештар дар ҳолатҳои зерин гузошта мешавад:

1. Дар байни калимаҳои як хелаи такрор: давон-давон, тозон-тозон…
2. Лақабҳои бо исми хос омадаи беизофѢ: ҚорѢ-Шикамба, Ҳошим-Корвон…
3. Дар номҳои таркибии хуғрофѢ: Порт-Артур, Волга-Дон,Порт-Саид…
4. Дар байни калимаҳое, ки хузъи дуюмашон ба сари худ маъно надоранд.
5. Дар байни калимаҳои тақлидѢ.
6.Дар байни сифатҳои таъкидѢ.
7.Дар байни сифатҳои таркибии нисбѢ: Корҳои оммавѢ-сиёсѢ, базаи моддѢ-техники, китобҳои таърихѢ-адабѢ…
8. Дар назм ба хои пешоянд ва пайвандакхои кўтоҳшуда:з-ин,з-он,в-он,к-аз…
9. Дар ҳиссачаҳои охири калимаҳо омада: дидед-а, омадед-ку, гўям-чѢ…
10 Дар байни нидоҳои такрор: ҳай-ҳай, бай-бай, воҳ-воҳ…
11. Пеш аз пасоянди «ро», ки калимаҳо дар нохунак ё қавс гирифта шудаанд.
12. Пеш аз бандаки изофѢ, ки калима ё ибораҳо дар қавс ё нохунак гирифта шудаанд: Абдураҳмони ХомѢ дар таърифи «Хамса»-и НавоѢ суханхои дилписанде гуфтааст.

Супориш: Дар хумлаҳои мураккаби бепайвандак, ки шарту замон ва ё кору ҳаракати муқобилмаъноро ифода мекунад, аломати тире гузошта мешавад.Муайян созед, ки дар кухои хумлаҳои зер аломати тире гузоштан мумкин аст:

Дили нохоҳам узри бисёр; Дили одаткарда балои хон.Дили раҳмгин ҳамеша ғамгин.Кўзаи нав оби хунук.

Супориш: Хумлаҳое тартиб диҳед, ки дар онҳо аломати тире ба вазифаҳои маънои грамматикѢ ва услубѢ омада бошанд.

Супориш: Аз аломатҳои китобат дуруст истифода карда, дар мавзўи дилхоҳ муколама тартиб диҳед.

Мустаҳкамкунии мавзўъ:

1. Аломати тире дар хумла ба кадом вазифаҳо кор фармуда мешавад ва дар байни ин вазифаҳо хизмати аломати тире дар кадоми онҳо бештар дида мешавад?
2. Барои чѢ дар калимаҳои зерин нимтире мегузорем?

дав-давон, тоз-тозон, давида-давида, лангон-лангон, хандида-хандида.

Мавзўъ: Воҳидҳои фразеологѢ ва мавқеи истифодаи онҳо

1. Фразеология чист ?
2. Хусусиятҳои асосии ибораҳои фразеологѓ.
3. Фарқияти воҳидҳои фразеологѓ аз ҳамдигар дар услуб.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. Услубшиносѓ. Душанбе:Маориф,1995.
2. Забони адабии ҳозираи тохик.Душанбе:Маориф, 1986.
3. Фозилов М.Фарҳанги ибораҳои рехта.Душанбе: Ирфон, 1964.

Мақсади дарс: Ба донишхўён фаҳмонидани тафовутҳои фразеологизмҳо аз муродифҳои луғавѓ ва дар шакли солим ва табиѓ кор фармудани воҳидҳои фразеологѓ.

Пурсиши донишхуён оид ба мавзўи гузашта:

1. Аломати тире дар хумла ба кадом вазифаҳо кор фармуда мешавад ва дар байни ин вазифаҳо хизмати тире дар кадоми онҳо бештар дида мешавад ?
2. Мавридҳои гузошта шудани ин аломатро номбар намоед.
3. Нимтире чѓ гуна аломат аст ?
4. Нимтире дар кадом ҳолатҳо гузошта мешавад ?
5. Тафтиши супориши хаттии донишхўён.

Баёни мавзўи нав: Фразеология чунин воҳидҳои забониеро фаро мегирад, ки аз пайванди ду ва ё бештар аз ду калима иборат буда, таркибан устувор ва тағйирнопазиранд.Муҳимтарин хусусияти воҳидҳои фразеологѓ он аст, ки ба монанди ибора ва хумлаҳои синтаксисѓ дар хараёни нутқ ташкил намеёбанд, балки чун воситаи тайёри забонѓ дар қолаби рехтаи маъмул истифода мешаванд. Ин қолаби рехта аз ду ва ё зиёда калимаҳо ташкил мешавад.Онҳо сохти устувору семантикаи ягона доранд ва аз якдигар худонопазиранд.Махмўи ифодаву ибораҳои рехтаву устувори забон **фразеология** ном дорад.Барои мисол таъбири «каждуми таги бурё»-ро мегирем.Маънои аслии ин ибора дар қолиби озоди синтаксисѓ равшан аст: вай ҳашароти заҳрдори маълумест, ки зери бурё хо гирифтааст , яъне «каждуми таги бурё» - барои маҳкум ва таҳқир кардани фаъолияти душманҳои пинҳонѓ истифода мешавад.

Воҳидҳои фразеологѓ аксар муодили образноки калимаҳои алоҳидаанд.Масалан, агар мо гўем, ки «Имрўз нашавад, фардо амиру вазирро нест мекунанд» таркиби «нест кардан» маънои барҳам доданро ба тарзи оддѓ, бидуни образ, ифода менамояд.Аммо устод Айнѓ ба ҳамин маънѓ муодили фразеологии ин таркиб «лингро аз осмон овардан»-ро ба кор бурдааст: Имрўз нашавад, фардо линги амиру вазирро аз осмон меоранд.Ин

аст, ки воҳидҳои фразеологѣ бо ширкати худ нуткро пуробуранг ва фасеҳ сохта, хосияти миллии онро афзоиш мебахшад.

Калимаҳои таркиби воҳидҳои фразеологѣ яклухт мафҳуми ягонаро ифода мекунанд, онҳо хамчунин якхоя дар ягон вазифаи синтаксисѣ воқеъ мешаванд.Забони тохикѣ, ки яке аз забонҳои пурсарват ва қадими дунёст, аз ин «гули эходиёти халқ» моломол аст.Нависандагон, олимон ва рӯзноманигорони моҳир тавассути истифодаи мавридшиносонаи навъҳои мухталифи воҳидҳои фразеологѣ баробари дастёби ба ифодаи равшан ва таъсирбахши матлаб рӯҳ ва хосияти миллии навиштаҳои худро думболо кардаанд.

Воҳидҳои фразеологѣ, мисли калимаҳо, услубан аз якдигар фарқ мекунанд.Онҳо аз рӯи соҳаи истеъмол ва хосияти таъсирбахшию эҳсосѣ ба ду гурӯҳ худо мешаванд:

а). Воҳидҳои фразеологие, ки тобиши муассир ва эҳсосѣ надоранд.Ба ин ваҳҳ, онҳо аз хосияти образнокѣ ва баҳодиҳѣ маҳрум буда, дар ҳамаи услубҳои нутқ истифода мешаванд.Ҳиссаи зиёди ин қабил вохидҳои фразеологиро истилоҳҳои таркибѣ ташкил менамоянд: даст мондан (имзо кардан), роҳи оҳан, қафаси сина, шуои кайҳонѣ ва ғайра.

б). Воҳидҳои фразеологие, ки дорои хусусияти муассир ва эҳсосианд.Ин навъи фразеологизмҳо аз муодилҳои калимагии худ бо образнокѣ фарқ мекунанд ва барои баҳо додан ба ашё ва ҳодисаҳои тасвир аз муҳимтарин захираҳои услубѣ ба шумор мераванд.Чунончи: хушомад кардан – патаку пайтоба шудан, «ба таги бинѣ задан» - маънои хӯрдан, «ба реша накмак задан» - маънои хушк кардан…

Воҳидҳои фразеологии муассир ба навъҳои омиёна (ё гуфтугӯѣ) ва китобѣ худо мешаванд.

Фразеологизмҳои омиёна хоси услуби гуфтугӯѣ мебошанд.Ин аст, ки онҳо дар осори бадеѣ ва публитсистѣ дар матнҳои гуфтугӯѣ, дар сухани онҳое, ки намояндаи мардуми омианд, фаровон истифода мешаванд.Вазифаи услубии онҳо таъмини ҳазлу шӯхѣ, ришханду истеҳзо, таҳқиру маломат, ҳахву рӯҳи миллѣ ворид оварда халқияти забони асарҳои худро созмон додаанд.Ду порчаи зерин, ки яке аз наср, дигаре аз назм аст, ин маъниро тасдиқ менамояд:

1. Databaseодар «об аз боло лой», ҳокимони мамлакат ҳам тарафи боёнро мегиранд; агар дар миёнаи як бой ва як фақир ханхол афтад, боён ҳамагѣ якзабон шуда, арбобро пеш андохта, пеши ҳоким ва қозѣ рафта, хонаи фақирро месӯанд.Мо, бечорагон, ба пеши онҳо даҳон кушода наметавонем. ҳоким ҳам тарафи онҳоо, Раис ҳам тарафи онҳо, ҳатто, амир ҳам тарафи онҳо(С.Айнѣ).

Як мақолест, ки чунин гӯянд:
«Дави гӯсола аст то каҳдон».
Худписандѣ натихаи хомист,
Адаби хешро нахӯрдааст он,

… Хом тушбераро, писар машмор,
Гир ин пилтаро зи гўши худ.
Чун пушаймон шавѣ, пушаймонѣ,
Додари ман, надорад суд.

М.Турсунзода

Воҳидҳои фразеологии китоби хоси нутқи китобѣ буда, дар сухани бошукўҳ ва мутантан истифода мешаванд: даст гарав кардан (даст задан ба коре); дасти адаб ба сина ниҳодан (изҳори ҳурмат кардан), дида аз гард шустан (ба мақсад расидан).Ин қабил воҳидҳои фразеологѣ дар адабиёти бадеѣ барои тавсифи нутқи персонажҳое, ки намояндаи табақаи фозилу донишманд ва ё аъёну ашрофанд, истифода шудаанд ва мешаванд.Барои мисол иборахои «эҳсосот хушидан», «сар ҳавои хое гирифтан» ва «ба тори дил нохун задан»-ро дар песаи «Рўдакѣ»-и С.Улуғзода нишон додан мумкин аст, ки дар нутқи Балъамѣ истифода шгудаанд:

Балъамѣ.Коре бикун, эҳсосоти ватанхоҳии амир бихушад ва араш ҳавои Бухоро бигирад, охир ту шоирѣ, созанда ва сарояндаѣ, ту б тори дили мардум нохун мезанѣ.

Муродифҳои фразеологѣ баъзан паи ҳам истифода мешаванд, ки дар натиха маънии ифодашаванда таъкид ёфта, таъсири сухан меафзояд.Мисолҳои зерин аз он хумлаанд:

Ҳама ба ошхўрѣ машғул шуданд, дар вақти ошхўрѣ касе дам назад, натақ набаровард; Ману ту чѣ кор кардем? Хари киро иш, пишаки киро пишт, саги киро тур гуфтем ? (С.Айнѣ)

Супориш: Воҳидҳои фразеологии хумлаҳои поёнро муайян созед, онҳоро аз рўи хосияти усулубѣ ба хелҳо худо кунед, гўед, ки дар матн кадом вазифаи услубиро ихро менамоянд.

Ба Регистон расиданд, дар он гирду пеш хои сўзан задан набуд; Ин замон замони ҳуррият аст, касе ба касе аз бинѣ боло гап зада наметавонад;Бинобар ин Бозор ҳама тан чашм шуда ва сар то по гўш гардида худро ба тарафи вай андохт.Бозор бо як сару ҳазор савдо ва бо як дилу ҳазор хаёл ба хонаи худ даромад.Ҳамин пагоҳ ба ҳамон заминҳо хуфт баста будам, ҳамин воқеаҳо ба ёдам омада, дуд аз димоғам баромад. (С.Айнѣ);

Супориш: Ибораҳои фразеологии зеринро маънидод намоед:
Сухани касе шикастана гардани шайтон шиканад – ҳар чи бошад ҳам, хоҳиши ту ихро мешавад; Сертараддуди камкор – касе ки даву тоз, доду фарёди зиёд дорад, аммо маҳсулу натихаи кораш кам аст; Сиёҳию сафедии чашм – меҳрубон, азиз, фарзанди маҳбуб; Ба шохи баландрафта ҳам табар меояд – ҳар қадар дарахаву мартабаи баланд дошта бошѣ ҳам, як рўз ба сзои амали бади худ мерасѣ; Ҳар кас барои мурдаи худ мегиряд – ҳар кас манфиати худро авлотар медонад, ҳар кас пеш аз ҳама илохи кори худро мебинад, ҳар кѣ дар фикри чораи дарди худ аст;

Супориш: Бигӯед, ки таъбирҳои **хони ширин, гиряи талх, дӯстро бо нигоҳи дил шинохтан**ро кадом шоир дар кадом достони худ ба кор бурдааст. Порчаеро аз ин достон аз ёд намоед.

Супориш: Таъбири «гули сари сабад» ва «бедимоғу бепарво истиқбол гирифтани дарахтон»-ро чЂ гуна мефаҳмед ?

Супориш: Аз асрҳои бадеЂ хумлаҳоеро нависед, ки воҳидҳои фразеологЂ истифода шуда бошанд.

Мавзўъ: Маълумоти рохеъ ба услубҳои забон

1. Услубшиносb чист ?
2. Вобаста ба кадом вазифаи хеш забони адабии тохик ба шохаҳои мухталифи услубb худо мешавад ?
3. Услубҳои забони адабии тохик ва хусусияи онҳо.(услуби гуфтугўb ва услуби китобb).
4. Тафовути асосии услубҳо аз ҳамдигар.

Мақсади дарс: Аҳамияти омўзиши услубҳои забон дар нутқи шифоҳb ва хаттb.Ба донишхўён ба воситаи мисолҳо фаҳмонидани тафовути асосии услубҳо.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. Услубшиносb. Душанбе:Маориф,1995.
2. Фозилов М.Фарханги ибораҳои рехта.Душанбе: Ирфон, 1964.
3. Каримов У., Абдулазизова С.Забони тохикb.(Қисми дуюм).Душанбе.2004

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Фразеология чист ?
2. Ибора ва ифодаҳои таркибан рехтаву устуворро дар забон чb мегўянд? Онҳоро маънидод кунед.
3. Хусусиятҳои асосии ибораҳои фразеологb аз чb иборат аст?
4. Истифодаи ибораҳои фразеологb дар нутқ чb аҳамият дорад?
5. Воҳидҳои фразеологb аз ҳамдигар дар услуб чb фарқ доранд ?
6. Тафтиши супориши хаттии донишхўён.

Баёни мавзўи нав: ***Услубшиносb*** яке аз шўъбаҳои илми забон буда, шохаҳои услубb, фарқи воҳидҳои ҳаммаъно ва воситаҳои муассири (таъсирбахши) забонро меомўзад.Вобаста ба ихрои вазифаҳои мазкур ин фан мавзўъҳоеро фаро мегирад, ки дар се шоха мавриди омўзиш ва баррасb қарор хоҳанд гирифт: а) шохаҳои услубии забон; б) воҳидҳои ҳаммаъноии забон; в) воситаҳои муассири забон.

1. Шохаҳои услубии забон. Забон, ки ба қавли М.Горький, ширеш нею ба ҳар чиз мечаспад, чи дар зисту зиндагонb, чи дар ҳаёти ихтимоию хамъиятb ва чи дар офариниши фарҳанг аввалин василаи алоқа ва эход аст.Дар ҳар кадоми ин соҳаҳо ба қатори воситаҳои муштараки забон воситаҳое низ иштирок мекунанд, ки хоси ҳамин соҳа буда, истеъмоли онҳо дар соҳаҳои дигар расм ва маъмул нест.Масалан, дар навиштаҳои илмb воситаҳои луғавb ва грамматикиеро дучор мекунем, ки махсуси адабиёти бадеb нестанд ва баръакс, дар асари бадеb унсурҳои забоние вомехўрнд, ки

истеъмоли онҳо дар таълифоти илмѣ маъруф нест.Ин ҳама боиси он мегардад, ки забон ба шохаҳои амалѣ худо шавад.Як қисми муҳими услубшиносии амалѣ ба тасвир ва таълими ҳамин масъала, яъне шохаҳои услубии нутқ ва истифодаи воситаҳои забонѣ дар онҳо бахшида мешавад.

2. Фарқи воситаҳои ҳаммаъно. Забони мо аз воҳидҳои ҳаммаъно ё синоним, ки бо вухуди умумияти маъно аз ягон хиҳат (масалан, аз бобати таносуби услуб ва ё хилои маъно) аз ҳамдигар тафовут доранд, саршор аст.Услубшиносѣ ин фарқҳоро муқаррар сохта, ба соҳибони забон тавсия менамояд, ки ҳар кадоми ин воситаҳоро дониста ва бамаврид корбаст намоянд.Бинобар ин, мутахассисон бо ҳамфикрии тамом ин нуқтаро таъкид доранд, ки таҳқиқ ва таълими муродифҳо мавзўи асосѣ, марказии услубшиносѣ ба шумор меравад.

3. Воситаҳои муассир. Калимаҳо ва шаклу воситаҳои грамматикѣ, ба замми маънои муқаррарии мантиқѣ, маъноҳоеро низ метавонанд фаро бигиранд, ки дорои чунин маънианд, одатан, ба ҳиссиёти хонанда ва ё шунаванда таъсир мекунанд, ба ҳамин сабаб, онҳоро воситаҳои муассири (ё таъсирбахши) сухан меноманд.Воҳидҳои муассир хосияти баҳодиҳѣ доранд, зеро гўянда (ё нависанда) ба воситаи онҳо ба чизе, ҳодисае, амале аз ягон хиҳат муносибати худро баён намуда, шунавандаро (ё хонандаро) водор месозад, ки нисбат ба он назари мусбат ва ё манфѣ пайдо кунад.

Забони адабии тохик ба монанди забонҳои дигари дунё марбут ба вазифаҳои гуногуни ихтимоии худ ба шохаҳои мухталифи услубѣ худо мешавад.Ин шохаҳо баробари аломатҳои муштарак, паҳлуҳои ба худ хосеро низ доранд, ки дар услубҳои дигар асосан корбаст намешаванд.Услубҳои забони адабии тохик, пеш аз ҳама, б услубҳои гуфтугўѣ ва китобѣ худо мешаванд.

Дар ташаккули услубҳо таъсири омилҳои ғайризабонѣ хеле калон аст.Зотан, ин услубҳо дар риштаҳои мухталифи зиндагѣ – ҳаёти сиёсѣ, маишѣ,илмѣ,адабѣ,коргузорѣ,воситаҳои ахбор ва ғайра истифода мешаванд.

Услуби гуфтугўѣ - дар услуби гуфтугўѣ мубодилаи афкор бидуни ягон тайёрии пешакѣ дар миёни ду ва ё зиёда одамон сурат мегирад.Дар ин ҳолат саволу хавоб, кўтоҳбаёнѣ, хумлаҳои мухтасари нопурра, озодии хойи аъзоҳои хумла, бисёрии воҳидҳои луғавии забони гуфтугўѣ, ҳаракати дасту абрў, чашму сар ва ғайра хосияти ин услубро муайян мекунанд.Ин калимаҳо ҳангоми истеъмоли ба маврид ба матн рўҳ ва хосияти услуби гуфтугўѣ мебахшанд.Дар тасдиқи фикр мо баъзе мисолҳо дарх мекунем: «Кал додари кўр гуфтагѣ барин дар ҳаринагѣ мо аз якдигар намемонем» (Ф.Муҳаммадиев). «… Як аспи зўри дигарро шатак карда овардем» (С.Айнѣ)

Дар услуби гуфтугўѣ ибораҳои халқѣ ва рехтаи хоси ҳамин услуб хеле зиёд корбаст мешаванд.Хелҳои гуногуни хумлаҳои сода дар шакли пурраю нопурра зиёд, аммо хумлаҳои мураккаб ниҳоят кам корбаст мешаванд.Яке аз хусусиятҳои услуби гуфтугўѣ ин аст, ки ба он бисёр истифода шудан аз воҳидҳои ҳамроҳии синтаксисѣ хос мебошанд.Дар ин ҳолат гўянда пас аз

баёни фикр ягон ҳиссаи ногуфтаи хумларо ба гуфтаи асосЂ илова мекунад.Дар ин маврид баъзан на танҳо калимаю ибора, балки хумлаҳои алоҳида низ илова мешаванд.Чунин воҳидҳои синтаксисЂ хусусияти услубии таъкидЂ доранд ва худо талаффузу навишта мешаванд.

Услуби китобЂ Услуби китобЂ дар навбати худ ба шохаҳои усулубии илмЂ, публитсистЂ, бадеЂ ва коргузорЂ тақсим мешавад.

Услуби илмЂ – дар соҳаҳои гуногуни илму техника ҳангоми таълифи мақолаю рисола, асарҳои илмию тадқиқотЂ, китобҳои дарсЂ ва навиштани тақризҳо истифода мешавад.

Ҳарчанд дар навиштаҳои донишмандони илмҳои гуногун, аз хумла дар забоншиносЂ, адабиётшиносЂ, кимиё ва математика калимаю ибора, таркиб ва истилоҳоти хоси худ бошанд ҳам, аммо дар тарзи густариши маънЂ ва баёни фикр ин илмҳо бо ҳамдигар аломатҳои умумию муштарак доранд.Бо ҳамин хусусияти худ услуби илмЂ аз дигар услубҳои китобЂ тафовут дорад.

Дар услуби илмЂ ҳангоми гузориши масъалаҳо, овардани далелу ҳуххатҳо, баррасию натихагирЂ ва хулосаҳои умумЂ сухани муҳаққиқ аз назари мантиқ ва таносуби калом дар хойгоҳи худ сахт устувору мустаҳкам қарор мегирад.Дар ин услуб тахайюли бадеЂ, ташбеҳу истиора ва ҳиссу эҳсос асосан хой надорад.Дар услуби илмЂ бо иқтидори сухан, ҳуххату рақамҳо ва умқи тафаккур қонунҳои гуногуни олами илм кашф мегардад.Дар ин услуб воситаҳои забонЂ хусусиятҳои мухаррад ва умумию хамъбастЂ касб мекунанд.Услуби илмЂ ба шохаи илмҳои табиию дақиқ ва шохаи илмҳои ихтимоЂ худо мешавад.Аломатҳои муҳимтрини ин ду шохаи илм ба қарори зерин мебошанд:

1. Дар ходаи илмҳои дақиқу табиЂ ва кимиёю матемтика калимаю ибора ва истилоҳоти мансуби ҳамин илмҳо ба мисли қафаси сина, сандуқи дил, кураи замин, фалакпаймо, ҳамроҳи сунъии замин, хамъу тарҳ, оксиген, этил ва монанди инҳо корбаст мешаванд.
2. Дар услуби илмЂ сарчашмаҳои мўътамад ва адабиёти илмЂ нишон дода мешаванд.Дар ин услуб одатан шумораҳо ба воситаи рақамҳо навишта мешаванд.
3. Др услуби илмЂ калимаю ибора ва хумлаҳои туфайлии зиёде ба монанди хуллас, ба ин тариқ, пас,аввалан,сониян,мувофиқи маълумот,бояд гуфт… истифода мешаванд.
4. Дар ин услуб хумлаҳои мураккаби тобеъро хеле бисёр истифода мебаранд, ки пайвандакҳои тобеъ, хелҳои гуногуни хумлаҳои пайравро бо сархумла алоқаманд мегардонанд.
5. Услуби илмЂ дар забони адабии мо таърихи хеле қадим дорад.Осори илмии донишмандони тохик, аз хумла АлхоразмЂ, Аҳмади ФарғонЂ,Абўалии БалъамЂ,Абўбакри РозЂ, Закариёи РозЂ,Муҳаммади РодуёнЂ, Асадии ТўсЂ ва осори даҳҳо донишмандон ба хазинаи тамаддуни хаҳон ҳамчун дурдонаҳои пурқиммат дохил шудаанд.

Дар давоми асрҳои 12-15 ва то нимаи дуюми асри 19 дар забони адабии илмии мо нуфузи махмӯи таркибу истилоҳоти забони арабb хеле калон буд.Баъди Инқилоби Октябр аз ибтидои асри 20 то аввалҳои он услуби илмии забони тохикb бо тақозои муҳит ва ташаббуси як зумра донишмандони нави он устод С.Айнb, Б.Ғафуров, А.Мирзоев,Х.Мирзозода,Ш.Ҳусейнзода,Р.Ҳодизода,М.Шукуров ва чанд танидигар хеле демократb гардонида шуд.Ҳоло иддае аз илмҳои ихтимоb ба мисли забону адабиёт ва таъриху фалсафа хеле пеш рафта, таркибу истилоҳоти онҳо ривоху сайқал ёфта истодаанд.

Услуби публитсистb – маънои калимаи публитсистика мувофиқи доираи донишу дарахаи тафаккури мардуми оддb сухан гуфтану навиштан мебошад.Публитсистика ҳамон адабиёти ихтимоию сиёсb аст, ки доир ба масъалаҳои доғи рӯз ва мубрами замона баҳс мекунад.Дар ин услуби нутқ воситаҳои забонb ду вазифаи бо ҳам алоқаманди муҳимро ихро мекунанд.Аввал, онҳо вазифаи расонидани ахбору иттилоъро адо намуда, ба мардум аз рӯйдодҳои ҳамарӯзаи зиндагb хабар диҳанд, сонb вазифаи тарғибу ташвиқотро ба дӯш гирифта, мардумро баҳри ихрои қарору дастурҳои ҳукумат, азҳоби сиёсb сафарбар месозанд.

Забони публитсистика бояд содаю равон ва ҳамафаҳму таъсирбахш бошад.Барои расидан ба ин ҳадаф бояд услуби нигориши публитсистb аз воситаҳои тасвири бадеb, аз хумла ташбеҳу истиорот махозу тавсиф,мақолу зарбулмсал ва амсоли инҳо саршор бошд.Дар ин услуби баён воситаҳои ақлию зеҳнb ва бадеию эҳсосb бо ҳам омехтаю якхоя корбаст мегарданд.Хусуситяҳои услуби публитсистb, ки дар забони рӯзномаҳо тахассум ёфтаанд, мухтасаран бо қарори зеринанд:

1. Дар қолаби мухазу мухтасар баён кардани маъниҳои васеъ.
2. Истифодаи калимаю ибора ва таъбирҳое, ки дархури зеҳн ва тафаккури мардуми оддианд.
3. Истифодаи силсилаи калимаю ибораҳои тайёри қолабb, ки хоси услуби публитсистb мебошанд.
4. Истифоди калимаҳои сермаъно, др хои худ таъсирбахш корбаст намудани калимаю таркибҳои нав ва аз имконоти калимасозb оқилона баҳра бурдан.
5. Дар услуби публитсистb мувофиқи хусусиятҳои мавзӯъ омезиши аломатҳои услубҳои илмb, бадеb,коргузорb ва шифоҳb мушоҳида мешавад.Ин омезиши аломатҳо дар навъҳои очерку фелйеон ва мусоҳибаҳо бештар дида мешавад.
6. Дар услуби публитсистb санъатҳои бадеии ташбеҳу тавсиф, муболиғаю киноя, хумлаҳои саволию хитобии риторикb ва мосили инҳо хеле фаровон истифода мешаванд.

Услуби бадеb. Агар иқтисодшинос ҳодисаҳои иртифоъю пастравии иқтисоди муассисаю корхона, ноҳия, вилояту кишвар ва мамлакатро тавассути рақамҳо ва бо ҳам муқоиса намудани онҳо нишон диҳад, муррих

воқеаю ҳодисаҳои таърихиро бо санаду ҳуххатҳои моҳу сол ва омилҳои рўйдоди онҳо исбот мекунад.Файласуф чунин ҳодисаҳоро ба воситаи қувваи мантиқ ва силлогизмҳо (аз хулосаҳо хулоса гирифтан) хамъбаст менамояд.

Дар услуби бадеѣ воситаҳои забон якхоя ба воситаҳои тасвири бадеѣ барои офаридани хаҳон ва образи бадеѣ хизмат мекунанд.Ҳарчанд дар услуби бадеѣ воситаҳои иртиботии забон ва аломатҳои эстетикии баён дар омехтагѣ ва ҳамгироѣ хизмат намоянд ҳам, аммо ханбаи эстетикии тасвир мақоми асосиро мебозад.Услуби бадеѣ бо услубҳои дигар аз хумла бо услуби публитсистѣ дар он ҳолатҳо қароботи наздик ва ҳатто омехтагѣ пайдо мекунад, ки дар публитсистика тасвири бадеѣ ва эҳсос хои муҳимро ишғол намояд.

Бархастатарин аломати услуби бадеѣ дар он ҳолат равшан намоён мегардад, ки ҳақиқати таърихиро бо ҳақиқати бадеѣ қиёсу муқобила намоем.

Супориш: Маънои луғавии калимаи публитсистикаро шарҳ диҳед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Услуби гуфтугўѣ дар мубодилаи афкор чѣ гуна сурат мегирад ?
2. Услуби илмѣ ба кадом шохаҳои илм тааллуқ дорад ?
3. Забони публитсистика бояд чѣ гуна бошад ?
4. Дар услуби бадеѣ воситаҳои забонѣ дар кадом шакл истифода меёбанд ?

<u>*Мавзӯъ:*</u> *Услуби расмb – коргузорb*

1. Хусусиятҳои асосии услуби расмии коргузорb.
2. Хиҳати фарққунандаи услуби расмии коргузорb аз хиҳати лексикb, синтаксисb ва грамматикb.
3. Дар забоншиносb ин услуб бо кадом номҳо маълум аст ?

Мақсади дарс: Ба донишхӯён фаҳмонидани меъёрҳои услуби расмb-коргузорb ва тафовути он аз дигар услубҳои забон. Мавқеъҳои истеъмоли истилоҳоти иқтибосии соҳавb.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. Услубшиносb. Душанбе:Маориф,1995.
2. Каримов У., Абдулазизова С.Забони тохикb.(Қисми дуюм).Душанбе.2004
3. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорb.Душанбе, 2000.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:

1. Вобаста ба кадом вазифаи хеш забони адабии тохик ба шохаҳои мухталифи услубb худо мешавад ?
2. Услубҳои забони адабии тохик кадомҳоянд ?
3. Услубҳо дар кадом риштаҳои мухталифи зиндагb корбаст мешаванд ?
4. Бархастатарин аломатҳои услубҳоро номбар намоед.

Баёни мавзӯи нав: Дар забоншиносb ин мафҳум ба се ном маълум аст:

услуби расмии коргузорb;
услуби маъмурии идоравb;
услуби идорb;

Ҳуххатнигорb чандин шоха дошта, услуби ҳуххатҳои давлатb (указу фармон,қунунҳо), услуби ҳуххатҳои байналхалқb (шартномаҳо,муоҳадаҳо,низомномаҳо,мукотибаҳои расмb), услуби ҳуххатҳои идорb (ариза, хислатнома,қарор,тасдиқнома,ваколатнома,кафлатнома,таъйиднома,дархосту мукотибаҳои корb…) ва монанди инҳоро дар бар мегирад.Ин шохаҳои услубb дар мубодилаи афкори хамъиятb хизмати бисёр муҳим ва махсус доштани услуби ҳуххатнигориро нишон медиҳанд.Ба ибораи дигар услуби расмии коргузорb дар ташкили алоқаи мақомоти маъмурию мардумb, алоқаи байни идораҳо, муносибат ва робитаи байналхалқb дар соҳаи сиёсат, иктисодиёт ва маданият, инчунин чандин масъалаҳои дигари амсоли инҳо муҳимтарин воситаҳои алоқа ба шумор меравад.Навъҳои гуногун ва хусусияти фарққунандаи ҳар кадоми инҳо хиҳати забонb – услуби расмии коргузориро ҳам ба таври умумb ва ҳам ба тарзи алоҳида муайян

менамоянд.Хихати умумȋ, дар айни замон асосȋ ва фарққунандаи услуби мазкур, пеш аз ҳама, дар он ба назар мерасад, ки ҳамаи навъҳои он то ҳадди имкон кўтоҳ, мухтасар, аммо фикр ниҳоят равшану возеҳ ифода меёбад.Тамоми хуххатҳое, ки дар ин услуб таҳрир мешаванд, истифода аз унсурҳои меъёрȋ ва қолабии забонро тақозо мекунанд.Барои ҳамин ҳам дар он бисёр воситаҳои сухан ба тарзи такрор воқеъ мегарданд.Доро будан ба ҳодисаҳои якхела ва қолабии вожаю иборахо намоёнтарин хиҳати услуби расмии коргузорȋ аст.Сабаби ин ба он вобаста аст, ки доираи мавзўъҳои услуби мазкур нисбатан танг ва шароити истифодаи он маҳдуду ҳамранг мебошад.Аксари ҳуххатҳои идорȋ, аз хумла шиноснома, шаҳодатнома, гувоҳнома, дипломҳои гуногун ва ғайра дар шаклу қолабҳои тайёр сурат мегиранд ва аз рўи ҳамин талаби услуби идорȋ омода хоҳанд шуд.Ин хусусият тақозо мекунад, ки фикр боз ҳам кўтоҳу фишурда ва мўхаз ифода ёбад.

Хосияти лексикȋ ва синтаксисȋ дар услуби расмии коргузорȋ якранг нест.Навъҳо ва мансубияти онҳо ба соҳаҳои мухталифи фаъолияти аҳли хамъият, истифода аз калимаҳои гуногуни соҳавȋ ва таркиббандиҳои махсуси синтаксисиро талаб мекунанд.Қарору қонунҳо барои умум тартиб дода мешаванд ва матнҳои дахлдори онҳо хосияти муайян доранд.Ва ин сабаби он мегардад, ки мазмуну маънȋ ба шакли хумлаҳои мураккаб ифода шаванд.Ин ҳолат инчунин ба таркибҳои зерини супурда шавад, талаб карда шавад, халб карда шавад, интихоб карда шавад, таъин карда шавад, дониста шавад, ба кор барад ва ғайра ифода ёфтани хабари хумлаҳоро тақозр менамоянд.

Услуби расмии коргузорȋ аз воситаҳои тасвири бадеȋ-махоз, тавсиф,ташбеҳ ва ғайраҳо фориғ аст.

Хиҳати фарққунадаи услуби расмии коргузорȋ дар бобати лексика бештар дар истифода ва ба кор бурдани калимаҳои кўтоҳ карда шуда, такрори ин калимаҳо ҳам алоҳида ва ҳам дар дохили иборахо, номатлубии истеъмоли вожаҳои лаҳхавȋ ва жаргонҳо, ниҳоят кам ба кор бурдани нидоҳо, калимаҳои модалȋ ва монанди инҳо зоҳȋр мегардад.

Дар соҳаи грамматика фарқи асосȋ дар истеъмоли бештари шакли махҳули феъл, бартарии истифодаи исм нисбат ба хонишин, риояи тартиб ва таносуби мантиқии калимаҳо, тибқи қоидаи забони адабии меъёрȋ дар фаровонии навъҳои хумлаҳои мураккаб, махсусан, хумлаҳои мураккби тобеъ мушоҳида мешаванд.Дар ин услуб хумлаҳои саволию хитобȋ ниҳоят кам истеъмол мешаванд.Барои б тври возеҳ баён намудани маъниҳо дар хумлаҳо (махсусан, дар хумлаҳои мураккаб), бисёр будани нуқтаю маъниҳои мавриди муҳокима аз ин услуб талаб мекунад, ки дар он пешояндҳои номȋ (дар бораи, дар хусуси, дар бобби, оид ба, рохеъ ба, хиҳати ба, ба сабаби, ба мақсади ва ғайра), пайвандакҳои таркибȋ (аз сабаи он ки, бинобар ин ки, бинобар он ки), таркибҳои гуногуни устувори синтаксисȋ (бинобар ин, ба ин сабаб, ба ин тариқа), аъзои чида ва монанди инҳо корбаст шаванд.

Гурўҳбандии мазкури шохаҳои услубии забони тохикиро дар хадвал ба сурати зерин метавон нишон дод:

Шохаҳои услубии забони адабии тохик

Услуби гуфтугўb	Услуби китобb

услуби илмb	услуби публитсистb	услуби идорb	услуби бадеb

Супориш: Хиҳати фарқкунадаи услуби расмии коргузориро аз хиҳати лексикb, синтаксисb ва грамматикb бо мисолҳо шарҳ диҳед.

Супориш: Хусусиятҳои асосии услуби расмии коргузориро бо мисолҳо номбар кунед.

<u>Мавзўъ:</u> *Мундарихаи таълими ҳуххатнигорb*

1. Ҳуххатнигорb дорои кадом шохаҳои услубии хеш аст ?
2. Вазифа ва аҳамияти асосии санад ва ҳуххатҳо дар соҳаҳои гуногуни фаъолияти одамон.
3. Сарчашмаҳое, ки аз таърихи санаднигории мо то имрўз гувоҳb медиҳанд.
4. Намунаҳои бархастатарини санаднигорb дар асарҳои бузургони адабиёти мо.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. Услубшиносb. Душанбе:Маориф,1995.
2. Каримов У., Абдулазизова С.Забони тохикb.(Қисми дуюм).Душанбе.2004
3. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорb.Душанбе, 2000.

Мақсади дарс: Ба донишхўён фаҳмонидани мафҳуми ҳуххат ва асосҳои назарии ҳуххатнигорb ва аҳамияти ҳуххат дар соҳаҳои гуногуни фаъолияти одамон.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Хусусиятҳои асосии услуби расмии коргузориро номбар намоед.
2. Хиҳати фарққунандаи услуби расмии коргузорb аз хиҳати лексикb, синтаксисb ва грамматикb бо мисолҳо шарҳ диҳед.
3. Дар забоншиносb ин услуб бо кадом номҳо маълум аст ?

Баёни мавзўи нав: Калимаи ҳуххат ва санад алфози арабb буда, муродифҳоянд ва маънояшон чизе ё воситаест, ки ба он дар мубодилаи ихтимоъ эътимод менамоянд.Ҳангоми истифода ин вожаҳо мувофиқи ғунхоиши услуб яке дигареро иваз карда метавонанд.

Бояд хотирнишон намуд, ки дар банде аз Қонуни забон омадааст: «Коргузории корхонаҳо, муассисаҳо ва ташкилотҳои воқеъ дар ҳудуди Хумҳурии Тохикистон (аз хумла, ташкилотҳои хамъиятb) бо забони давлтb сурат мегирад.

Санадҳо дар соҳаҳои гуногуни фаъолияти ҳамарўзаи одамони алоҳида, муассисаю созмонҳо ва идораю вазоратҳои давлат нақши муҳим дошта, мунтазам истифода мешаванд.Дар сандҳо аз хусуси фаъолияти ашхоси алоҳида ва муассисаҳо мазмуну матлабҳое дарх мегарданд, ки равиши дурусти коргузориро пайваста ифода менамоянд.

Санадҳо аломату восита ва фишанге мебошанд, ки халқу давлат дар саҳеҳ идора кардани мамлакат ба он эътимод менамоянд, чунки санадҳо дар харёни вусъату пешрафти корҳои идораи халқу давлат ва танзими онҳо замонати муҳим медиҳанд.Аснод сарчашмаи мўътамади таърих ва ҳуххати раднопазир мебошанд.Дар санадҳо тартиби идораву сохтори давлат инъикос

меёбад.Онҳо дар миёни шаҳрвандон, муассисаю корхонаҳо ва идораю вазоратҳо робитаҳои гуногун барқарор мекунанд.Дар таърихи тамаддуни халқҳои эрониасл санадҳо решаҳои хеле қадима доранд.Ҳанӯз дар «Авесто»-и бузург аз хусуси «дар ҳаволии Суғду Хоразм эход гардидани наҳри Акас» санаде ҳаст.Дар кӯҳи Бесутун бо фармони шоҳ Доро (522-486) бо хати мехЬ дар панх сутун кандакорЬ гардидани катибаҳо оид ба фаъолияти давлати Ҳахоманишиён низ яке аз санадҳои нодири таърих аст.

Дар замони Сосониён вобаста ба ривохи муносибатҳои молию пулЬ таъсис гардидани бонкҳои бостонии бобулЬ, ежибЬ ва мурошЬ, инчунин дар соли 562 байни Эрони сосонию Византия баста шудани шартномаи сулҳ аз хумлаи мўътамадтарин асноди таърих мебошанд.

То арии VIII санадҳоро дар Мовароуннаҳру Хуросон ва берун аз он бо забонҳои форси миёна менавиштанд.Дар асрҳои IX – X дар замони Сомониён санадҳо бо забони форси дарЬ нигошта мешуданд.

Дар ин давр бо такмил ёфтани сохтор давлати Сомониён тартибу усули санаднигорЬ низ мукаммалтар мегардад.Маҳз дар ҳамин давр буд, ки дар назди масхиди Хомеи Бухоро барои сохтани коргоҳи бузурги бофандагии «Байтуттироз» фармон содир мешавад.Ин санад яке аз комёбиҳои иқтисодии давлати Сомониён буд.

Баъд аз миён рафтани давлати Сомониён (с.999) дар асрҳои XI – XV ва то ибтидои асри XX дар сари давлат қабилаҳои гуногуни турк ҳукм ронда бошанд Хам, аммо санаду ҳуххатгузорЬ бо забони форси тохикЬ бардавом буд.Чунончи, дар санаи 973/ 1508 яке з ҳукмронҳои темурии вилояти Бадахшон – Носир Мирзо (додари хурди Бобур Мирзо) васиқае содир менамояд, ки мазмуни он минбаъд бояд тамоми даромади заминҳои Даххаи вақфи мазори Юмгони султонавлиё – Носири Хусрав танҳо ба эҳтиёхи машоихи узами мазор ва аҳолии муховири он сарф гардад.

Намунаи бархастаи чунин санадҳоро дар асари Ғиёсиддини Хондамир «Номаи номЬ» низ дидан мумкин аст.Муаллиф доир ба одоб ва қоидаи санаду номанигорЬ маълумоти кофЬ дода, намунаи онҳоро овардааст.Дар ин хусус «Махзан ул иншо»-и Ҳусайн Воизи КошифЬ низ шўхрати азим дорад.

Доир ба ҳуххатгузорЬ, аз хумла қоидаи навиштни арзадошт (ариза) дар «Бадоеъ ул вақоеъ»-и Зайниддини ВосифЬ мисолҳои бисёре мавхуданд.ВосифЬ ҳангоми дар Самарқанд зистани худ мувофиқи талаб ва хоҳиши 16 тан амалдору ҳунармандони дигар арзадоштҳо навиштааст, ки онҳо дар «Бадоеъ ул вақоеъ» мундариханд.

Доир ба одоби ҳуххатнигорЬ ва қоидаи номанависЬ аз «Муншаоту руқаот»-и сармуншии хонадони давлати Манғития, шоири маъруфи асри XVIII ва ибтидои асри XIX Мирзо Содики МуншЬ, инчунин аз «Санъати маҳзун»-и муаррихи асри XIX Мирзо Абдулазими СомЬ ҳм маълумоти пурқимате б даст оварда метавонем.

Баъд аз Инқилоби Октябр хомеаи тохиконро амали нораво фаро гирифт, ки дар баробари ба қатл расонидани рўшанфикрону зиёиён ҳамаи он китобу

рисолаҳои нодире, ки бо хати арибиасос навишта шуда буданд, ба коми оташ фурӯ рафтанд.Акнун забони тохикѣ рӯ ба таназзул ниҳод ва хои истилоҳу вожаҳои тохикиро истилоҳу вожаҳои забони «ғайр» фаро гирифт.Хои таассуфт аст, ҳатто забони тохикѣ аз коргузории давлатѣ ба лафзи хонагиву кӯчагѣ мубаддал гардид.Ин боиси он шуд, ки тохикон дар тӯли ҳафтод соли салтанати Ҳукумати Шӯравѣ аз балоғату салосати забони ноби модарии хеш фарсаххо дур мондаанд.Аз ин рӯ, беҳтарин расму русуми миллѣ ва анъанаи ниёгонамон дар ҳуххатнигорѣ аз байн рафт.Баъди мақоми давлатѣ гирифтани забони тохикѣ тадрихан дар аксари муассисаю вазоратҳо ҳуххатнигорѣ ба забони тохикѣ сурат гирифта истодааст.

Супориш: Намунаҳои бархастатарини санаднигориро дар асарҳои бузургони адабиёти моро бо мисолҳо асоснок намоед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Вазифа ва аҳамияти асосии санад ва ҳуххатҳо дар соҳаҳои гуногуни фаъолияти одамон аз чѣ иборат аст?
2. Сабабҳои баъд аз Инқилоби Октябр рӯ ба таназзул ниҳодани ҳуххатгузорѣ.

Мавзӯъ: ***Танзими ҳуххатҳои хизматЬ.Ариза ва талаботҳои он***

1. Таснифи ҳуххатҳо.
2. Ҳуххатҳои дохилЬ ва берунЬ.
3. Ҳуххатҳои аслЬ ва нусхавЬ.
4. Ариза ва талаботҳои он.
5. Рукнҳои ариза.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. УслубшиносЬ. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорЬ.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.ҲуххатнигорЬ. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхӯён фаҳмонидани таснифи ҳуххатҳо ва хелҳои он.Бо мисолҳо асоснок намудани талаботҳои ариза.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:

1. ҲуххатнигорЬ дорои кадом шохаҳои услубии хеш аст ?
2. Вазифа ва аҳамияти асосии санд ва ҳуххатҳо дар соҳаҳои гуногуни фаъолияти одамон аз чЬ иборат аст?
3. Сарчашмаҳое, ки аз таърихи саднигории мо то имрӯз гувоҳЬ медиҳанд.
4. Намунаҳои бархастатарини санаднигорЬ дар кадом асарҳои бузургони адабиёти мо дида мешаванд?

Баёни мавзӯи нав: Дар фаъолияти идоракунЬ, ҳуххат ҳамчун намуди меҳнат ва ҳамчун натихаи меҳнат хизмат мекунад.

Барои ба расмият даровардани ҳуххатҳо ба усулҳои кор бо онҳо, таснифи онҳо гузаронида мешавад.

Таснифи ҳуххатҳо – ин аз рӯи аломатҳои бештар умумии монандЬ ва фарқият дошта, ба синфҳо тақсим кардани ҳуххатҳо мебошад.Аз рӯи тарзи иттилоотдиҳЬ ҳуххатҳо ба ҳуххатҳои хаттЬ, графикЬ, суратЬ ва овозЬ худо мешаванд.Аз рӯи мазмун ҳуххатҳо ба ҳуххатҳои ташкилию амрдиҳЬ, молиявию ҳисобЬ, таъминотию фурӯшЬ, ба ҳайати шахсЬ ва ғайра худо мешаванд.

Аз рӯи номгӯи ҳуххатҳо ба фармонҳо, низомномаҳо, суратмахлисҳо, фармоишҳо, дастурҳо, қоидаҳо, ойинномаҳо. ҳисоботхо, актҳо, нақшаҳои корЬ, аризаҳо ва мактубҳо худо мешаванд.

Ҳуххатҳо ба хелҳои дохилЬ ва берунЬ худо мешаванд.

ДохилЬ – ҳуххатҳое мебошанд, ки дар муассиса, барои ҳалли масъалаҳои дохилЬ офарида шудаанд ва муассиса берун намебароянд.

Берунӣ – мукотиботи воридотию сордиротӣ мебошанд.

Аз рӯи таъинот ҳуххатҳо ба аслӣ ва нусхаҳо тақсим мешаванд.
Аслӣ – ҳуххати аввалиест, ки иттилооти ибтидоӣ дорад.
Нусха – инъикоси аниқи маълумоти ҳуххати аслӣ мебошад.
Дар гӯшаи рости болоии ҳуххат калимаи ба тарзи лозимӣ тасдиқ карда шудаи «Нусха» навишта мешавад.
Аз рӯи мӯҳлати нигоҳдорӣ ҳуххатҳоро ба се гурӯҳи асосӣ : мӯҳлати нигоҳдориашон доимӣ, мӯҳлати нигоҳдориашон муваққатии зиёда аз 10 сол ва мӯҳати нигоҳдориашон муваққатии то 10 сол тақсим мекунанд.
Ҳуххат аз унсурҳои зерин иборат аст: номи ҳуххат, муаллиф, нишонидор, сарлавҳа, матн, таърихи рӯз, имзо, пайнавишт.

Ариза ва талаботҳои он

Ариза санадест, ки дар он хабари расмӣ ё хоҳише баён мешавад.Вай аз тарафи як кас ё як чанд нафар ба унвони муассиса (созмон) ё мақоми расмӣ навишта мешавад.
Ариза аз хузъҳои зерин иборат аст:
1. Унвони муассиса (созмон) ё вазифа, ном, номи падарӣ ва номи хонаводагии роҳбар.
2. Номи санад.
3. Матн.
4. Вазифа, ном, номи падарӣ в номи хонаводагии муаллиф (дар мавридҳои лозим нишонии маҳалли зист зикр мешавад).
5. Имзои муаллиф.
6. Таърихи таълифи ариза.

Дар ариза ном, номи падарӣ ва номи хонаводагии муаллиф бояд пурра навишта шавад.Аризаи ба кор даромадан ба унвони роҳбари муассиса (созмон) навишта мешавад.Дар аризаҳое, ки нависанда чун шаҳрванд ба унвони ягон мақом менависад, бояд ба хои вазифа нишонии маҳалли зисташро зикр намояд.Ҳамчунин сабаби навиштани ариза ва хоҳиши аризанавис бояд равштан ифода ёбад.
Ариза вобаста ба мазмуну мундариха чанд хел мешавад:
- аризаи ба кор қабул шудан;
- аризаи ба хизмати расмии сафарӣ рафтан;
- аризаи рухатии меҳнатӣ;
- аризаи аз кор рафтан;
- аризаи ба нафақа баромадан;
- аризаиаз як вазифа ба вазифаи дигар гузаштан:

- аризаи шикоятѣ ва ғайра.

Супориш: Намунаи аризаи ба кор қабул шудан, аризаи аз як вазифа ба вазифаи дигар гузаштан, аризаи ба рухсатии меҳнатѣ баромаданро нависед.

Супориш: Аризаи донишхӯ бо хоҳиши он, ки ӯро барои тахрибаомӯзии тобистона ба ширкати «Барқи тохик» бифиристанд.Ин ариза бояд чѣ гуна навишта шавад.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Аз рӯи тарзи иттилоотдиҳѣ ҳуххатҳо ба кадом хелҳо худо мешаванд?
2. Фарқияти ҳуххатҳои дохилиро аз берунѣ номбар намоед.
3. Ариза аз кадом рукнҳо иборат аст?

<u>*Мавзўъ:*</u> *Ваколатнома ва намудҳои он .Забонхат ва хузъҳои он*

1. Вазифаи асосии ваколатнома.
2. Намудҳои ваколатнома.
3. Сохтори ваколатномаи расмЂ ва хусусЂ.
4. Рукнҳои ваколатнома.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. УслубшиносЂ. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорЂ.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.ҲуххатнигорЂ. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхўён фаҳмонидани вазифаи асосии ваколатнома ва забонхат ҳамчун ҳуччат ва ба воситаи мисолҳо асоснок намудани талаботҳои ваколатнома.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Таснифи ҳуххатҳо чист?
2. Фарқияти ҳуххатҳои аслЂ аз нусхавиро номбар намоед.
3. Ариза чист? Он ба кадом мақсад иншо карда мешавад ?
4. Сохтори ариза аз кадом рукнҳо иборат аст?
5. Ариза вобаста ба мазмуну мундрихаи худ чанд хел мешавад?

Баёни мавзўи нав: Ваколатнома санадест, ки тавассути он муассиса ё шахсе ба касе ҳуқуқ медиҳад, ки кореро ихро намояд.Ваколатнома ду навъ аст: ваколатномаи расмЂ (вақте ки муассиса ваколат медиҳад) ва ваколатномаи хусусЂ.

Ваколатномаи расмЂ санадест, ки дар асоси он муносабатҳои ташкиливу молиявии муассисаҳои давлатЂ ба роҳ монда мешавад.

Ваколатномаи хусусЂ ё шахсЂ санадест, ки тавассути он муносибатҳои ташкиливу молиявии шахсони алоҳида ба роҳ монда мешавад.

Муддати эътибори ваколатнома метавонад кўтоҳ ё дароз бошад.Агар муддати эътибори ваколатнома зикр нагардида бошад, он гоҳ баъди як сол эътиборашро гум мекунад.

Ваколатномаи хусусЂ аз хузҳои зерин иборат аст:

1. Номи санад;
2. Ном, номи падарЂ ва номи хонаводагии шахсе, ки ваколат медиҳад;
3. Ном, номи падарЂ ва номи хонаводагии касе, ки ваколат мегирад;
4. Мазмуни ваколатнома;
5. Таърихи додани ваколатнома;

6. Имзои ваколатдиҳанда;
7. Вазифа ва имзои шахсе, ки ваколатномаро тасдиқ менамоянд;
8. Мӯҳр.

Ваколатномаро метавон дар шали дастнавис ва ё чопЬ таҳия намуд.

Хузҳои асосии ваколатномаи расмЬ:
1. Номи пурраи муассиса ва суроғаи он;
2. Шумораи ваколатнома ва таърихи додани он;
3. Муддати эътибори ваколатнома;
4. Номи ҳуххат;
5. Вазифа ва ному насаби ваколатгиранда;
6. Силсила ва шумораи шиносномаи ваколатгиранда;
7. Номи муассисае, ки дар он молу ашё дарёфт мешавад;
8. Номгӯй ва микдори мол;
9. Имзои ваколатгиранда;
10. Имзои роҳбари муассиса ва сармуҳосиб, мӯҳри муассиса.

Ваколатномаи расмЬ як нусха таҳия мешавад ва бо пешниҳоди забонхат ва ваколатгиранда дода хоҳад шуд.

Ҳангоми аз рӯи ваколатнома гирифтани маблағ ва ё сарватхои моддЬ пешниҳод намудани шиноснома ё ҳуххати онро ивазкунанда ҳатмЬ мебошад.

Ваколатномаро метавон дар шакли дастнавис ё чопЬ таҳия намуд.

Забонхат ва чузъҳои он

1. Забонхат чЬ гуна санад аст ва он чЬ тавр таҳия мешавад ?
2. Хусусиятҳои асосии забонхат.
3. Хузъҳои забонхат.

Забонхат санадест, ки гирифтани (расидани) пул ё чизеро тасдиқ менамояд.Забонхат мустақилона таҳия мешавад.

Забонхат аз хузъҳои зерин иборат аст:
1. Номи санад.
2.Ном, номи падарЬ, номи хонаводагЬ ва вазифа ё маҳалли зисти таълифкунандаи забонхат;
3. Маблағи пул ё номи чизи гирифташуда;
4. Таърихи таҳияи забонхат;
5. Имзои муаллифи забонхат.

Дар забонхат миқдори пули гирифташуда бо рақам ва бо ҳуруф дар қавс ифода мешавад.Ҳамчунин дар қавс онро бояд бо ҳуруф навишт.Дар ин санад

ягон рақам ё калимаро кўр кардан мумкин нест, чизе набояд ислоҳ ё пок шавад.

Забонхт дар як нусха таълиф меёбад.

Гоҳе дар забонхат номи шахсе, ки ҳангоми омодасозии он ҳузур дошт, зикр мегардад.Дар ин сурат он шахс санади номбурдаро бояд бо имзои худ тасдиқ намояд.Дар забонхат дар сурати зарурат муаллиф силсила ва шумораи шиносномаи худро бояд нависад.

Супориш: Барои гирифтани идрорпулии ҳамкурсатон ваколатнома нависед.

Супориш: Намунаи забонхат барои гирифтани қарз аз муассисаро нависед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Вазифаи асосии ваколатнома аз чЬ иборат аст?
2. Муддати эътибори ваколатнома ба хЬ вобаста асту дар кадом маврид қурбашро гум мекунад?
3. Забонхат чЬ гуна санад аст ва он чЬ тавр таҳия мешавад ?

<u>Мавзӯъ:</u> *Тасдиқнома ва хузъҳои он.Тавсифнома ва қисматҳои асосии он*

1. Тасдиқнома чЬ санад аст?
2. Рукнҳои асосии тасдиқнома.
3. Сабабҳои додани тасдиқнома.
4. Тавсифнома ва қисматҳои асосии он.
5. Хузҳои асосии тавсифнома.
6. Хелҳои тавсифнома.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. УслубшиносЬ. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорЬ.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.ҲуххатнигорЬ. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхӯён фаҳмонидани вазифаи асосии тасдиқнома ва тавсифнома ҳамчун ҳуччат ва ба воситаи мисолҳо асоснок намудани талаботҳои ҳуххатҳои мазкур.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:

1. Ваколатнома чист ва чанд намуд дорад ?
2. Муддати эътибори ваколатнома ба чЬ вобаста асту дар кадом маврид қурбашро гум мекунад ?
3. Ваколатномаи расмЬ дар чанд нусха таҳия мешавад ва дар асоси кадом ҳуххат ба ваколатгиранда дода мешавад?
4. Хусусиятҳои асосии забонхат ҳамчун ҳуххат кадомҳоянд ?
5. Тафтиши супориши хаттии донишхӯён.

Баёни мавзӯи нав: Тасдиқнома санадест, ки далелеро тасдиқ менамояд.Дар тасдиқнома овардани чунин хузъҳо зарур аст:

1. Номи муассисае, ки тасдиқномаро медиҳад;
2. Шумора ва таърихи додани тасдиқнома;
3. Унвони санад;
4. Ном, номи падарЬ ва номи хонаводагии шахсе, ки ба он тасдиқнома дода мешавад;
5. Матн;
6. Унвони муассисае (созмоне), ки тасдиқнома ба он пешниҳод мегардад;
7. Имзои мақоми расмЬ;
8. Мӯхр;

Тасдиқномаро метавон дар шакли дастнавис ё чопӣ таҳия намуд.

Тасдиқнома тибқи дастури мақоми болоӣ ё мақоми расмӣ дода мешавад.Дар матни он хулоса ё пешниҳод мавхуд бошад, яъне дар он фақат матлаб зикр карда мешаваду бас.

Тавсифнома ва чузъҳои асосии он

Тавсифнома ҳуххатест, ки маъмурияти муассиса ё созмон ҳангоми дохил шудан ба муассисаҳои омӯзишӣ пешниҳод мекунад.

Дар он фаъолияти идорию ихтимоӣ ва сифатҳои корию ахлоқии корманд баён мешавад.

Хузъҳои асосии тавсифнома:
1. Номи ҳуххат;
2. Номи муассисае, ки ҳуххатро додаст;
3. Ному насаби шахсе, ки ба вай тавсифнома дода мешавад;
4. Матн;
5. Таърих, имзо, мӯҳр.

Қисми аввали тавсифнома ному насаб, вазифа, унвон, унвони илмӣ, соли таваллуд, миллат, маълумотро оид ба шахс дар бар мегирад.

Қисми дуюм дар бораи фаъолияти корӣ, ихтисос, муддати кор дар муассисаи мазкур, дарахаи маҳорати касбӣ ва ғайраро дар бар мегирад.

Қисми сеюм сифатҳои корӣ ва ахлоқию сиёсии корманд, муносибат ба кор, ширкат дар корҳои хамъиятӣ, муносибат бо ҳамкоронро дар бар гирифта, доштани мукофотҳо ва подошҳои дигари аз муассиса дарёфткарда низ дар ҳамин хо қайд карда мешаванд.

Қисми чорум хотимавӣ буда, дар он хои пешниҳоди тавсифнома, имзоҳои роҳбари муассиса, раиси иттифоқи касаба бо мӯҳр ва таърихи додани ҳуххат зикр мегардад.

Тавсифнома ба дасти корманд дода мешавад ё бо ихозати вай ба муассисае, ки онро хоҳиш кардааст, фиристода мешавад.

Супориш: Шумо ҳамчун куратори гурӯҳ ба донишхӯи курси дуюм Ашӯрова Салима тавсифнома нависед.

Супориш: Намунаи тасдиқномаи китобхонаи миллии Хумҳурии Тохӣкистонро ба номи Манижаи Усмоналӣ, ки дар шӯъбаи илмию тадқиқотӣ фаъолият мекунад, нависед.

Мустаҳкамкунии дарс:
1. Рукнҳои асосии тасдиқномаро номбар кунед.
2. Тасдиқнома дар кадом шаклҳо навишта мешавад?
3. Дар бахшҳои тавсифнома кадом масъалаҳо мавриди назар қарор мегиранд?

<u>Мавзўъ:</u> *Дархост ва тавзеҳнома*

1. Дархост чи гуна санад аст ва ба унвони кЬ навишта мешавад ?
2. Дархост аз кадом хузъҳо иборат аст ?
3. Тавзеҳнома чЬ гуна санад аст ва ба кадом мақсад навишта мешавад?

Адабиёт:

1. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорЬ.Душанбе, 2000.
2. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.ҲуххатнигорЬ. Душанбе, Ирфон, 2006.
3. Каримов У., Абдулазизова С.Забони тохикЬ.(Қисми дуюм).Душанбе.2004.

Мақсади дарс: Ба донишхўён ба воситаи мисолҳо асоснок намудани талаботҳои дархост ва мақсади навишта шудани тавзеҳнома.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Дар гузоришнома кадом масъала мавриди баррасЬ қарор мегирад?
2. Агар гузоришнома мутааллиқ ба корхона бошад, дар кадом шакл навишт мешавад?
3. Хузъҳои асосии гузоришнома кадомҳоянд?
4. Тафтиши супориши хаттии донишхўён.

Баёни мавзўи нав: Дархост санадест, ки дар он ягон чизи мавриди ниёз, эҳтиёх (пул, мол ва ҳоказо) зикр мешавад.Вай ба унвони мақоми расмии муассиса (созмон) навишта мешавад.

Хузъҳои асосии дархост:

1. Вазифа, нм, номи падарЬ ва номи хонаводагии мақоми расмЬ;
2. Номи санад;
3. Матн;
4. Вазифа, ном, номи падарЬ ва номи хонаводагии дархосткунанда;
5. Имзои дархосткунанда;
6. Таърихи рўз.

Намуна:

Ба мудири корпардозии Донишгоҳи
омўзгории шаҳри Душанбе
Зиёи Субҳонзод

Дархост

Озмоишгоҳи зистшиносЬ ба 10 дона миз ва 20 дона курсЬ эҳтиёх дорад.Хоҳишмандам, онҳоро ба ихтиёри озмоишгоҳ қарор диҳед.

Бо эҳтиром,
мудири озмоишгоҳ имзо Амони Холзод
11.03.2010.

Тавзеҳнома

Тавзеҳнома санадест, ки дар он корманди муассиса ё созмон сабаби ихро нагардидани фармон, дастур ё риояя нашудани муқаррарот ва ё нодуруст ихро шудани онро шарҳ медиҳад.Тавзеҳнома дар мавридҳои лозим ба гузориш, баровард ва дигар санадҳо чун замима оварда шудааст, бояд ягон нуқтаи санади асосӣ шарҳ дода шавад.

Хузъҳои асосии тавзеҳнома:
1. Номи муассиса, ном,номи падарӣ ва номи хонаводагии роҳбар;
2. Номи санад;
3. Матн;
4. Вазифа, ном,номи падарӣ ва номи хонаводагии муаллиф;
5. Имзо;
6. Таърихи таълифи санад;

Намуна:

Ба декани факултаи барномасозии Донишгоҳи
технологии Тохикистон
Зарифов С.З.

Тавзеҳнома

Ба маълумоти Шумо мерасонем, ки рӯзи ____ _____ соли ____ соати 8.00 аз 25 нафар донишхӯёни курси 2-юми гурӯҳи 220400тА ягон нафар ба машғулияти амалӣ аз фанни фалсафа ҳозир нашуд.Бинобар ин дарс баргузор нагардид.

Бо эҳтиром,
муаллими калони кафедраи фанҳои гуманитарӣ имзо Одилов С.Ҳ.
10 марти соли 2010.

Супориш: Ҳамчун корманди маркази компютерӣ барои таъмири асбоби чопкунӣ ба унвони сардори марказ дархост нависед.

Супориш: Тавзеҳномаи донишхўе, ки беэҳтиётѣ зоҳир намуда, тирезаи даҳлезро шикастааст.Вай ваъда додаст, ки зарари расонидаашро хуброн мекунад.

Супориш: Тасодуфан Шумо ду китоби китобхонаи донишгоҳро гум кардед.Баёнотро чѣ гуна менависед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Дархост бо кадом мақсад ва ба унвони кѣ навишта мешавад?
2. Тавзеҳнома чѣ гуна санад аст ва ба кадом мақсад навишта мешавад ?

Мавзӯъ: *Шарҳи ҳол ва муррифинома*

1. Шарҳи ҳол чЬ гуна санад аст ва лаҳзаҳои зиндагЬ дар он бояд ба кадом тартиб сурат гиранд ?
2. Хусусиятҳои асосии шарҳи ҳол ҳамчун ҳуххат.
3. Муррифинома чист ва аз кадом хузъҳо иборат аст ?

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. УслубшиносЬ. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорЬ.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.ҲуххатнигорЬ. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхӯён фаҳмонидани вазифаи асосии шарҳи ҳол ва муаррифинима ҳамчун ҳуччат ва ба воситаи мисолҳо асоснок намудани талаботҳои онҳо.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:

1. Дархост чЬ гуна санад аст ва ба унвони кЬ навишта мешавад ?
2. Дархост аз кадом хузъҳо иборат аст ?
3. Тавзеҳнома чЬ гуна санад аст ва ба кадом мақсад навишта мешавад ?
4. Қисматҳои асосии тавзеҳнома кадомҳоянд ?
5. Тафтиши супориши хатти донишхуён.

Баёни мавзӯи нав: Шарҳи ҳол санадест, ки шакли умумЬ надорад.Аммо дар он хотирнишон сохтани баъзе хузъҳо ногузир аст.Шарҳи ҳол дар шакли дастнавис таҳия мешавад.Тамоми хабар дар санади мазкур бояд ба тартиби замонЬ сабт гардад.

Дар шарҳи ҳол одатан хузъҳои зеринро бояд хотирнишон сохт:

- номи санад, ном, номи падарЬ ва номи хонаводагии муалллиф;
- таърих ва хои таваллуд;
- шуғл;
- вазифа, хоизаҳо, ширкат дар умури ихтимоЬ;
- маълумот дар бораи падару модар (ном, номи падарЬ ва номи хонаводагЬ, хойи кор);
- вазъи хонаводагЬ ва таркиби хонавода;
- нишонии хои зист ва шумораи телефон;
- таърихи таҳияи ҳуххат;
- имзои шахсЬ;

Намуна:

Шарҳи ҳол

Ман, Шарифи Юсуфзода, 31 ноябри соли 1965 дар шаҳри Душанбе дар хонаводаи коргар таваллуд шудаам.Соли 1883 таҳсилро дар мактаби миёнаи рақами 91 ба поён расонда, ба факултаи шарқшиносии Донишгоҳи давлатии миллии Тохикистон шомил шудам.Аз соли 1884 то соли 1986 дар сафи Артиши ШӯравЂ хизмат намудам.Баъди адои хизмати низомЂ таҳсилро дар факултаи номбурдаи донишгоҳ идома додам ва онро соли 1990 хатм намудам.Аз моҳи сентябри соли 1990 то кунун дар Донишгоҳи давлатии миллии Тохикистон ба сифати муллими калони кафедраи забони арабЂ кор мекунам.

Дар умури ихтимоии донишгоҳ саҳми фаъол мегирам ва узви кумитаи иттифоқи касаба мебошам.

Падарам – Саид Юсуфзода – нафақахӯр аст.

Модарам – Хамилаи Саиддухти Раҳимзода соли таваллудаш 1968, дар Дармонгоҳи рақами 7 – и ш.Душанбе ба сифати ҳамшираи шафқат кор мекунад.

Писарам – Хамшеди Шарифзода соли таваллудаш 1989.

Нишонии хои зист: ноҳияи Сино, кӯчаи Раҳмон Набиев. 10, рақами телефон: 2-20-34-89.

24 ноябри соли 2010 имзо

Муаррифинома

Муаррифинома санадест, ки барои ба кор гирифтан ё шомил шудан ба муассисаи таълимЂ дода мешавад.Муаррифинома аз хузъҳои зерин иборат аст:

1. Номи санад;
2. Ном, номи падарЂ, номи хонаводагии шахсе, ки барои кор ё таҳсил фиристода мешавад.Замон ва маҳалли таваллуди шахсе, ки барои таҳсил ё кор фиристода мешавад; Шумораи гувоҳиномаи таҳсил;
3. Номи муассисаие, ки шахси мавриди назар ба он хо фиристода мешавад;
4. Ном ва номи хонаводагити раиси муассиса;
5. Имзои раиси муассиса;
6. Мӯхр.

Намуна:

Муаррифинома

Шодмони Рахабзода соли 1982 дар ноҳияи Файзобод таваллуд шудааст.Вай мактаби миёнаи № 1-и ноҳияи мазкурро соли 1999 хатм кардааст.Шумораи гувоҳиномаи таҳсилаш АБ № 678943 мебошад.Мавсуф барои таҳсил ба Донишгоҳи технологии Тохикистон фиристода мешавад.

Бо эҳтиром,
Директории «Литсейи компютерЃ»-и
шаҳраки Файзобод имзо

Супориш: Шарҳи худро нависед.

Супориш: Чистонро бодиққат хонда, хавобашро хаттЃ нависед. Муайян кунед, ки Хаъфар ба чанд маъно омадааст ?

Хаъфаре дидам, ки бар хаъфар нишаст,
Хаъфаре мехўрду аз хаъфар гузашт.

Супориш: Пандро ифоданок хонда, онро аз ёд ва тафсир кунед.Калимаҳои ишорашударо шарҳ диҳед:

Он чЃ пурмағз аст, чун **мушк** аст пок,
В-он чЃ пўсидааст, набвад ғайри хок.
Он чЃ бомаънист, худ пайдо шавад,
В-он чЃ бемаънист, худ расво шавад.
Рав, ба маънЃ кўш, эй **суратпараст,**
З-он, ки маънЃ бар тани **сурат пар аст**.

Мустаҳкамкунии дарс :
1. Хусусиятҳои асосии шарҳи ҳол ва муррифиномаро номбар кунед.
2. Намунаи муррифиномаро дар дафтар нависед.

Мавзӯъ: *Фармон ва намудҳои он.Беруннависи фармон.Амр ва мавриди содир гардидани он*

1. Фармон чЪ санад аст ва он аз тарафи кЪ содир карда мешавад?
2. Хелҳои фармон.
3. Фарқияти хусусиятҳои фармон оид ба фаъолияти муассиса аз фармон дар хусуси корманд.
4. Тафовути фармони меъёрЪ аз фармонҳои инфиродЪ.
5. Беруннависи фармон.
6. Амр ва мавриди содир гардидани он.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. УслубшиносЪ. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорЪ.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.ҲуххатнигорЪ. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхӯён фаҳмонидани фармон ва хелҳои он.Тафовути амр аз фармон ва бо воситаи воситаи мисолҳо асоснок намудани талаботҳои онҳо.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:

1. Шарҳи ҳол чЪ гуна санад аст ва лаҳзаҳои зиндагЪ дар он бояд ба кадом тартиб сурат гиранд ?
2. Хусусиятҳои асосии шарҳи ҳол ҳамчун ҳуххат.
3. Муррифинома чист ва аз кадом хузъҳо иборат аст ?
4. Тафтиши супориши хаттии донишхуён.

Баёни мавзӯи нав: Фармон санадест, ки роҳбари идораи давлатЪ ё шӯъбаи он барои ҳалли вазифаҳои муҳим ва фаврие, ки дар баробари ин мақом қарор дорад, содир менамояд.

Фармонҳо ду хеланд:

Барои фаъолияти муассиса (созмон).

Барои кормандон.

Фармон барои фаъолияти муассиса ба хотири созмондиҳии кор, мурратаб намудани фаъолияти муассиса ё ягон воҳиди (шӯъбаи) он содир мешавад.Ин гуна фармон ҳамчунин барои огоҳии кормандон, расонидани дастурҳои мақомоти болоЪ содир мегардад.Дар ин гуна фармон иқдомоти (чорабинии) мушаххас дар назар гирифта, шахсони масъули иқдомот ва муддати ихрои он таъйин мешавад.

Фармон барои кормандон ҳангоми ба кор қабул кардан, аз кор озод намудан, ба рухсатЂ рафтан, инчунин ҳангоми мукофот ё танбеҳ додан ба коргар содир мешаванд.

Баъзе фармонҳо меъёрЂ ва баъзеи онҳо шахсЂ (инфиродЂ) мебошанд.

Фармонҳои меъёрЂ умумианд, дар онҳо на корманди мушаххас, балки кулли кормандон дар назаранд.Масалан, фармони тасдиқЂ муқаррароти (қоидаи) тартиби кори муассиса, фармони меъёрЂ ҳисоб меёбад.Аммо фармони подош додан ба кормандони алоҳида фармони шахсЂ (инфиродЂ) ном дорад.

Хузъҳои асосии фармон:

1. Номи муссиса;
2. Таърихи рӯз;
3. Номи санад;
4. Унвони матн;
5. Матн;
6. Вазифа ва ному насаби содиркунандаи фармон;
7. Имзо;

Матни фармон аз ду бахш иборат аст: бахши шарҳ ва бахши фармон.Дар бахши шарҳ мақсад ва сабаби содир гардидани фармон баён шуда, бахши фармон бо таркиби «Фармон медиҳам» оғоз меёбад.Ин бахши фармонро ба бандҳо худо кардан мумкин аст ва дар банди охир номи шахси масъулим ихрои фармонро бояд зикр кард.Онро чунин навиштан лозим аст: «Назорат барои ихрои фармон ба ўҳдаи (вазифа, ному насаби шахси масъул) гузошта шавад».

Унвони матни фармоне, ки барои фаъолияти кормандон навишта мешавад, бояд чунин шавад: «Дар бораи ба кор қабул намудан», «Дар бораи рухсатЂ», «Дар бораи подош» ва ғайра.

Банди хотимавии фармон барои фаъолияти кормандон ба феълҳои «тайин шавад», «озод карда шавад», «гузаронида шавад» хотима меёбад.

Беруннависи фармон

Беруннавис аз фармон ин нусхаи қисми ҳуххати аслЂ, яъне фармон мебошад.Чузъҳои беруннависи фармон аз хузъҳои фармон тақрибан тафовут надорад, аммо вайро дар сурати зарурате омода мекунанд.Ин нусха бояд тасдиқ шуда бошад.

Хузъҳои асосии фармон:

1. Номи муассиса;
2. Номи ҳуххат;
3. Таърихи рӯз ва шумора;
4. Унвони матн;
5. Матн;
6. Имзо;

7. Қайд дар бораи тасдиқ намудан;

Намуна:

Донишгоҳи техники Тохикистон

ФАРМОН

« » _________ с. ______ № ___ ш.Душанбе

Исоев Темур аз _____ ________ с. _____ ба шўъбаи кадрҳори ДТТ бо мўҳлати 3 моҳаи санхишЬ ба вазифаи хонишини сардор (ба маоши мувофиқи хадвали штатЬ), тайин карда шавад.

Ректор имзо ному насаб

АМР

Амр санади ҳуқуқиест, ки барои ҳалли вазифаҳои фаврЬ дода мешавад.Амрро метавонанд муовинони роҳбари муассиса (созмон), муовинони сармуҳандис ҳамчунин роҳбарони воҳидҳои (шўъбаҳои) муассиса содир намоянд.Тибқи қоида муддати эътибори амр маҳдуд аст.Зиёда аз ин вай танҳо дар бархе аз кормандон нуфуз дошта метавонаду бас.Матни амр аз матни фармон тафовут надорад.Танҳо дар бахши дуввуми матн (бахши амр) ба хои «Фармон медиҳам» таркиби «Амр медиҳам» ба кор бурда мешавад.

Намуна:

ИТТИҲОДИЯИ «ГУЛДАСТ»

№_____ аз ___ ______ соли ______

А М Р

Дар бораи такмили ихтисоси коргарон.

Ба сабаби аз байн рафтани кори дастЬ ва такмили ҳунари гулдўзЬ.

Амр медиҳам:

1. Аз таърихи ___ __________ соли _____ курсҳои махсуси гулдўзЬ таъсис шавад.

2. Мудири корхонаи тълимЬ Нурияи Ҳамидиёни Даврон барномаи 60 – соатаи дарси курсҳои мазкурро омода созад.

3. Дарсҳо ҳамарўза баргузор шаванд.

4. Назорат ба ихрои ин дастур ба ўҳдаи сармуҳандиси иттиҳодия гузошта шавад.

Мудири иттиҳодияи «Гулдаст» имзо ________________

Супориш: Шумо сардори комбинати қаннодии «Ширин» мебошед.Барои кори пурсамар ва ихрои барзиёди нақшаи солона ба корманд Рахабова Раъно барои подошпулӣ сарфароз намудан фармон нависед.

Супориш: Барои ба кор қабул кардани коргар Шумо ҳамчун директории ширкати «Нилуфар» фармон нависед.

Супориш: Ҳикматҳои зеринро ба мавзӯъҳо худо намуда, аз бар кунед.

1. Сухане дошта бош дилпазир, ё дошта бош суханпазир.
2. Ғараз аз баҳс ва қилуқол чиз фаҳмидан нест, ғараз зӯрозмоӣ аст.
3. Барои дуруст фикр кардан бояд аввал дилро аз кинаю бадӣ пок кард.
4. Лаёқат дар кори бад айни белаёқатӣ аст.

Аз «Ҳазор сухан»-и Муҳаммад Ҳихозӣ

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Фармон чӣ гуна санад аст ва он аз тарафи кӣ содир карда мешавад ?
2. Матни фармон аз чанд бахш иборат аст ва ин бахшҳо аз ҳамдигар чӣ тафовутҳо доранд?
3. Фарқи амр аз фармон дар чист ?

Мавзўъ: *Номаҳои расмb ва навъҳои он*

1. Нақши муҳими номаҳои расмb дар робитаи байни муассисаҳо,созмонҳо
2. Тафовути номаи ташаббусb аз номаи хавобb.
3. Пайвастнома ва талаботи он.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. Услубшиносb. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорb.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.Ҳуххатнигорb. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхўён фаҳмонидани нақши номаҳои расмb дар робитаи миёни муассисаҳо, созмонҳо ва мақомоти расмb.Овардани якчанд намунаи номаҳои расмb.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Фармон чb санад аст ва он аз тарафи кb содир карда мешавад?
2. Хелҳои фармон.
3. Фарқияти хусусиятҳои фармон оид ба фаъолияти муассиса аз фармон дар хусуси корманд.
4. Тафовути фармони меъёрb аз фармонҳои инфиродb.
5. Беруннависи фармон.
6. Амр ва мавриди содир гардидани он.

Баёни мавзўи нав: Дар робитаи миёни муассисаҳо, созмонҳо ва мақомоти гуногун номаҳои расмb нақши хеле муҳим мебозанд.Номаҳои расмb аз лиҳози мазмун ва вазифа чанд навъ мешаванд: номаҳои ташаббусb, номаҳои хавобb, пайвастнома, бахшнома ва ҳоказо.

Хузъҳои асосии номаҳои расмb:

1. Номи вазорат ё кумита;
2. Номи муассиса (созмон);
3. Номи бахш ё шўъбаи муассиса (созмон);
4. Нишонb;
5. Таърихи рўз;
6. Шумора;
7. Номи гирандаи санад;
8. Матн;
9. Ном, номи падарb ва номи хонаводагии муаллиф;
10. Имзо;

Номаи ташаббусЂ (ташаббуснома)

Номаи ташаббусЂ номаест, ки як муассиса (созмон) ба муассиса ё созмони дигар барои дарёфти тавзеҳот, дастурамал, ахбори иловагЂ ё мавод (мол) мурохиат менамояд.

Намуна:
Кумитаи таъминоти моддию техникии ХТ
Маркази ҳисоби хумҳурЂ
734002, ш.Душанбе, кўчаи Набиев, 56.
Телефон: 23-56-74; Сарҳисобдор: 23-98-90
Суратҳисоби 000675342, Шўъбаи Бонки сохтмону ноҳияи Синои ш.Душанбе
___ _________ с.____, №____ авоб ба номаи № ______

Ба раиси ширкати «Ҳосилот»
Рашидов А.Б.

Мўҳтарам Абдулло Бахромович!

Аз Шумо эҳтиромона хоҳиш менамоям, ки 10 тонна себро ба ихтиёри Маркази ҳисоби ЧумҳурЂ вогузоред, то ба кормандони ин муассиса ба фурўш расонида шавад.

Бо эҳтиром,
мудир имзо Рахаби Сафарзод

НОМАИ ХАВОБВ (Посухнома)

Номаи хавобЂ (посухнома) хавобест, ки ба дархости мақомоти муасссисаи дигар навишта мешавад.

Намуна:
Ширкати «Ҳосилот»
734043, шаҳри Душанбе, кўчаи Чортеппа, 44.
Телефон: 36-98-71; Ҳисобдор: 35-76-21
Суратҳисоб 000 784930 Шўъбаи Бонки саҳомию тихоратии зироату саноати Тохикистон № ___ хавоб ба номаи №____

Ба мудири Маркази ҳисоби ЧумҳурЂ
Рахаби Сафарзод

Тибқи хоҳишатон барои фурўш ба кормандон 10 тонна себро ба ихтиёри Маркази ҳисоби ЧумҳурЂ мегузорем.

Раиси ширкати «Ҳосилот» имзо Рашидов А.Б.

ПАЙВАСТНОМА

Пайвастнома хабарест, ки ба мақомоти марбута ҳамроҳи санадҳо фиристода мешавад.

Намуна:

Консерни саноати маҳаллии ХТ
Иттиҳодияи «Гулдаст»
73-40-17. ш.Душанбе кўчаи Гагарин, 19,
Телефон: 2-24-54-09
___ __________ с. _____ № ____

Мўҳтарам маъмурияти консерни саноати маҳаллии ХТ, санадҳои зерин ба Шумо пешниҳод гардидаанд:

1. Гузорише дар бораи таъмини бухети сармоягузорb.
2. Гузорише дар бораи ихрои барномаи сармоягузорb. (солона)
3. Гузорише дар бораи ихрои барномаи сохтмони хобгоҳ (солона)
4. Гузорише дар хусуси қимати корҳои сохтмонb ва монтаж.

Мудири кули иттиҳодия (ном) имзо
Сарҳисобдор (ном) имзо

Супориш: Намунаи номаи ташаббусb ва номаи хавобиро дар дафтар нависед.

Супориш: Ба фикрҳои хирадмандони мутафаккири бархастаи Фаронса диққат диҳед ва онҳоро аз бар кунед.

1. Боварбахштарин шеваи фиреб хўрдан, хешро аз ашхоси дигар аёртар шумурдан аст.
2. Ошкории хирад дар амали дигарон осон, вале дар амали хеш гарон аст.
3. Ҳавобаландb доимо озори хешро подош додаву чизе гум накарда ва ҳатто замоне шўҳратхоҳиро рад намуда.
4. Сарзаниши баъзе таҳсин аст, таҳсини бархе бадтар аз ғайбат.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Номаи расмb чист ва хелҳои онро номбар намоед.
2. Пайвастнома чb гуна хабар мебошад?

<u>*Мавзӯъ:*</u> ***Суратмахлис.Беруннависи суратмахлис.Тарзи нигориши қарори махлис***

1. Суратмахлис ва талаботҳои он.
2. Беруннависи суратмахлис.
3. Тарзи нигори қарори махлис.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. Услубшиносӣ. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорӣ.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.Ҳуххатнигорӣ. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхӯён фаҳмонидани нақши номаҳои расмӣ дар робитаи миёни муассисаҳо, созмонҳо ва мақомоти расмӣ.Овардани якчанд намунаи номаҳои расмӣ.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:

1. Нақши муҳими номаҳои расмӣ дар робитаи байни муассисаҳо,созмонҳо.
2. Тафовути номаи ташаббусӣ аз номаи хавобӣ.
3. Пайвастнома ва талаботи он.
4. Тафтиши супориши хаттии донишхуён.

Баёни мавзӯи нав: Суратмахлис санадест, ки дар он хараёни баррасии масъала ва қарори махлис, машварат ва конфронси мақомоти марбута зикр мегардад.

Дар суратмахлис ҳамчунин фаъолияти мақомоти таҳқиқӣ (тафтишӣ), бозпурсии маъмурӣ ва мақомоти ҳифзи тартиботи умумӣ сабт мешавад.

Навиштани суратмахлис яке аз вазифаҳои муҳими котиб мебошад.Вайро котибони расмӣ ё котибоне, ки дар хараёни масъала, машварат, конфронс ва фаъолияти мақомоти марбута интихоб мешаванд, менависанд.Котиб ва раиси мақоми марбут барои дурустии сабти ахбор масъул мебошанд.

Аз лиҳози комилии инъикоси хараёни махлис суратмахлис мухтасар ва муфассал мешавад.Дар суратмахлиси мухтасар танҳо дастури рӯз (рӯзнома), номи хонаводагии суханронон, мавзӯи мавриди баррасӣ ва қарор оварда мешаваду бас.Ин гуна суратмахлимс дар бораи чигунагии хараёни халаса ё машварат ва фаъолияти муассиса ахбори комил намедиҳад.Биноат муратмахлиси муфассалро бартар шумурдаанд.Суратмахлиси мухтасар ҳангоми баргузории халаса ё машваратҳои фаврӣ навишта мешавад.Ин гуна суратмахлис инчунин замоне таҳия мешавад, ки хараёни халаса, машварат ё конфронс тавассути тунднависӣ ё дастгоҳи сабт навишта шавад.

Суратмахлис бояд дурусту дақиқ таҳия таҳия гардад.Дар он тамоми хузъҳои зарур бояд зикр гарданд.Тазаккури теъдоди ширкаткунандагони махлис, машварат ё конфронс дар суратмахлис аҳамияти ҳуқуқѢ дорад, чаро ки маҳз дар сурати расонидани махлис ба ҳадди нисоб (кворум) ширкаткунандагон метавонанд қарор қабул кунанд.

Хузъҳои асосии суратмахлис:
1. Номи муассиса;
2. Номи санад;
3. Таърихи махлис (машварат, конфронс);
4. Шумораи суратмахлис;
5. Маҳалли махлис;
6. Мўҳри тасдиқ;
7. Унвон (номи мақоми марбут ё унвони махлис;
8. Матн (бахши муқаддамоти таркибии ширкаткунандагон, дастури рўз);
9. Матни суханронии нотиқон ва қарори махлис;
10. Ном ва номи хонаводагии раису котиб;
11. Имзои раису котиб.

Беруннависи суратмахлис

Беруннависи суратмахлис барои ошноии мақомоти расмѢ ва ё созмонҳои поёнѢ бо қарори махлис таҳия мешавад.Вайро дар сурати зарурат омода мекунанд.Беруннависи суратмахлис бояд тасдиқ шавад.

Хузъҳои беруннависи суратмахлис:
1. Номи муассиса;
2. Номи санад;
3. Шумора;
4. Таърихи халаса;
5. Маҳалли таҳияи суратмахлис;
6. Унвони матн;
7. Матн (рўзнома, матн ва қарор);
8. Имзо;
9. Аломати тасдиқи беруннавис.

Дар беруннависи суратмахлис танҳо ҳамон бахши матн ва савобдиди суратмахлис зикр мешавад, ки ба мақомот ё корманди муассиса (созмон) лозим аст.

Тарзи нигориши қарори махлис

Суратмахлис ҳуххатест, ки дар он хараёни баррасии масъала ва қарори махлис, машварат, конфронси мақоми марбута зикр мегардад.

Навиштани суратмахлис яке аз вазифаҳои муҳими котиб мебошад.Аз хиҳати комилии интиқоли хараёни махлис суратмахлис мухтасар мешавад.Дар суратмахлиси мухтасар таҳо дастури рӯз, ному насаби суханронон, мавзӯи мавриди баррасḃ ва қарор оварда мешаваду бас.

Суратмахлис бояд ахбори дурусту аникро дар бар гирад.

Супориш: Навиштани намунаи суратмахлиси халасаи Иттифоқи касабаи донишхӯёни Донишгоҳи технологии Тохикистон.

Супориш: Имрӯз дар факултаи шумо махлиси умумḃ барпо мегардад.Шумо ҳамчун котиби факултет суратмахлиси онро нависед.

Супориш: Зарбулмасалҳои зеринро шарҳу маънидод кунед:
1. Наояд зи гуфтори бисёр суд.
2. Дӯст дар рӯзи бад шинохта мешавад.
3. Қудрати илмро заволе нест.
4. Умр бину зиндагḃ омӯз.
5. Ошнодорḃ беҳ аз пулдорḃ.

Мустаҳкамкунии дарс:
1. Суратмахлис ва талаботҳои онро номбар кунед.
2. Дар кадом вақт беруннависи суратмахлис омода мешавад?

<u>**Мавзўъ:**</u> ***Қарордод ва хузъҳои он.Қарордоди меҳнатии тарафайн***

1. Қарордод ва хузъҳои он.
2. Қисматҳои тақсим шудани матни қарордод.
3. Қарордоди меҳнатии тарафайн ва шартҳои бастани он.
4. Кадом санадҳо мазмуни шартномаи меҳнатиро муқаррар мекунанд.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. Услубшинось. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорь.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.Ҳуххатнигорь. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхўён фаҳмонидани муносибатҳои сабт гардидани қарордод ва хузъҳои он.Қарордоди меҳнатии тарафайн ва шартҳои бастани он.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Суратмахлис ва талаботҳои он.
2. Беруннависи суратмахлис.
3. Тарзи нигори қарори махлис.
4. Тафтиши супориши хаттии донишхўён.

Баёни мавзўи нав: Қарордод ё ки шартнома созишномаи ду ва ё зиёда шахсҳо ё тарафхоест, ки ба муқарраркунь, тағйирдиҳь ва ё қатъкунии ҳуқуқу ўҳдадориҳои шаҳрвандон, ташкилотҳо, муассисаҳо равона карда шудааст.Қарордод ҳам дар байни шаҳрвандони алоҳида, шаҳрвандону ташкилотҳо ва ҳам байни ташкилотҳо баста мешавад.

Дар ҳуқуқи шаҳрвандии хумҳурь тартиби бастани қарордод ё ки шартномаро асосҳои қонунгузории хумҳурь ва кодексҳои хумҳурь муайян мекунанд.

Қарордод шифоҳь ва хатть мешавад.Қарордодҳои молулкь, хариду фурўши хонаҳои истиқомать дар идораи нотариаль баста мешаванд.

Қарордодҳои ихора, додугирифт, дутарафа, иловагь, шахси, дастхамъь, хариду фурўш, сулҳ, фиристодани мол, махфь, меҳнать, иқтисодӣ, таҳсил ва ғайра мешаванд.

Қарордод дар 2 ва ё зиёда нусхаҳо тартиб дода шуда, ҳар шахс ё тараф як нусхаи онро мегирад.Нусхаҳо ҳуқуқи якхелаи баробар доранд.

Матни қарордод ба бобҳо, зербобҳо, бандҳо ва сарсатрҳо тақсим мешаванд.Ҳар як қисми матн, аз хумла сарсатрҳо, бояд рақам дошта бошанд.

Хузъҳои асосии қарордод аз инҳо иборатанд:

- номи қарордод;
- сана, рақам;
- маҳалли таҳияи қарордод;
- сарлавҳа;
- матн;
- қисми муқаддимавии матн (номи тарафҳои мувофиққунанда, вазифаҳо, ном ва насаби ашхоси ба қарордод имзокунанда, нишон додани ваколати онҳо);
- мавзўи қарордод;
- тарзи ҳалли масъалаҳои баҳснок;
- маблағи умумии қарордод;
- мўҳлати эътибори қарордод;
- суроғаи тарафҳо;
- имзо ва мўҳри тарафҳои мувофиқакунанда.

Маъмултарин қарордод шартномаи меҳнатЬ мебошад, ки байни коргар ва корхона, муассиса ва ташкилот баста мешавад.Мувофиқи қарордоди меҳнатЬ коргар ўҳдадор мешавад, ки аз рўи касбу ихтисоси худ кори муайянеро ихро намояд, ба қоидаҳои тартиботи дохилии риоя кунад.Корхона, муассиса ташкилот бошад, ўҳдадор мешавад, ки ба коргар ё хизматгор аз рўи меҳнаташ музд дода, ба вай мувофиқи қонун шартномаи дастхамъЬ ва тарафайн шароити меҳнатиро фароҳам меоварад.Шартномаи меҳнатЬ ба мўҳлатҳои номуайян, муайян (на бештар аз панх сол) ва ба муддати ихрои коре баста мешавад.

Мазмуни шартномаи меҳнатиро созиши тарафҳои он, санадҳои қонунЬ ва дигар санадҳои меъёрЬ-ҳуқуқЬ муқаррар мекунанд.

Моддаи 44 қодекси меҳнатии Хумҳурии Тохикистон асосҳои зерини қатъшавии қарордоди меҳнатиро муқаррар менамояд:

1. созиши тарафҳо;
2. ташаббуси корманд;
3. ташаббуси корфармо;
4. сипарЬ гаштани мўҳлати қарордоди меҳнатЬ;
5. ҳолати ба тарафҳо новобаста;

Намунаи қарордод:

ҚАРОРДОД

___ _________ с._____ ш.Душанбе

Ин қарордод миёни муассисаи «Дилором» ба намояндагии раиси он Лутфияи Раҳмон, ки корхонааш «Муассиса» номида мешавад ва Фирўза Каримова, ки корхонааш «Ҳунаромўз» номида мешавад, имзо мегардад.

ЎҲДАДОРИҲОИ МУАССИСА

1. Ба «Ҳунаромўз» дар муддати 3 моҳ касби гулдўзѝ меомўзад.
2. Таълимро мувофиқи барнома анхом медиҳад.
3. Музди корҳои анхомдода ва иштироки «Ҳунаромўз»-ро дар мўҳлати таълими истеҳсолѝ мепардозад.
4. Ба «Ҳунаромўз» хои кор медиҳад, барои омўхтани касбу ҳунар шароит фароҳам меоварад.
5. Баъди хатм ба «Ҳунаромўз» мувофиқи касбаш хои кор медиҳад ва маҳсули кори вайро мутобиқи қоида ва қиматгузории таъиншуда мепардозад.

ЎҲДАДОРИҲОИ «ҲУНАРОМЎЗ»

1. «Ҳунаромўз» вазфадор аст, ки баъди хатми таҳсил дар иттиҳодияи «Дилором» 2 сол кор кунад
2. «Ҳунаромўз» вазифадор аст, ки қоида (муқаррарот)-и дохили иттиҳодияро хиддан риоя кунад.
3. «Ҳунаромўз» дар ҳолати бесабаб тарк кардани таҳсил ҳамаи мададмаоши гирифтаашро пурра бармегардонад.Аз шикастани интизоми меҳнат мутобиқи муддати кораш товон ситонида мешавад.

Ин қарордод дар ду нусхаи аслѝ таҳия шудааст ва ҳар яке аз тарафайн як адад доранд.Ҳар ду нусха эътибори якхела дорад.

Суроғаи тарафайн:

«Муассиса»	«Ҳунаромўз»
734018 ш.Душанбе, хиёбони _______	734002 ш.Душанбе, кўчаи_______
иттиҳодияи «Дилором»	Фирўза Каримова шиносномаи
Раиси иттиҳодияи «Дилором»	силсилаи РС № 45678
________________________________	______________________________
Имзо	Имзо

Супориш: Ҳамчун директори корхонаи хусусѝ бо корхонае, ки бо Шумо ҳамкорѝ кардан мехоҳад, шартномаи меҳнатѝ бандед.

Супориш: Ба Донишгоҳи шумо аз кишвари Амрико донишхўе ба тахрибаомўзѝ омадааст.Бо ин донишхў шумо барои рўзномаи Донишгоҳ мусоҳиба ташкил намуда, хабаре пешниҳод намоед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Қарордод ба кадом муносибатҳо сабт мегардад ?
2. Кадом намунаи қарордодҳоро медонед ?
3. Маъмултарин намуди қарордод кадом аст ва он дар байни киҳо баста мешавад ?
4. Мазмуни шартномаи меҳнатиро кадом санадҳо муқаррар мекунанд ?

Мавзўъ: ***Таъйиднома ва хузъҳои асосии он***

1. Таъйиднома чЂ гуна санад аст ?
2. Мавридҳои тартиб додани таъйиднома.
3. Дар асоси таъйиднома маъмурияти муассиса кадом ҳуххатҳоро содир менамояд.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. УслубшиносЂ. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорЂ.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.ҲуххатнигорЂ. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхўён фаҳмонидани хусусиятҳои таъйиднома ҳамчун ҳуххат.Хузъҳои асосии таъйиднома.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Қарордод ва хузъҳои он.
2. Қисматҳои тақсим шудани матни қарордод.
3. Қарордоди меҳнатии тарафайн ва шартҳои бастани он.
4. Кадом санадҳо мазмуни шартномаи меҳнатиро муқаррар мекунанд.
5. Тафтиши супориши хатти донишхуён.

Баёни мавзўи нав: Таъйиднома ҳуххатест, ки ҳодиса ё амали воқеъшударо тасдиқ менамояд.Ин санадро ба хотири ба таври айнЂ сабт намудани воқеа ё амал чанд кас таҳия ва имзо менамоянд.Аммо намояндаи махсуси босалоҳият (масалан бозрас) метавонад ба танҳоЂ онро таҳия намояд.

Таъйиднома ҳангоми бозрасии масъалаҳои мухталиф озмоиши маҳсулоти нав ва ихтироот, қабули таъсисост (биноҳо) барои баҳрабардорЂ, аз байн бурдани санадҳо ва ҳоказо тартиб дода мешавад.

Дар таъйиднома натанҳо фаъолияти муассиса (созмон) сабт мегардад, балки дар мавридҳои лозим хулоса ва пешниҳодот низ зикр мешавад.Баъди таҳияи вай комиссия (ё шахси таҳиякунанда) мақомоти манфиатдорро бо мазмуни он ошно менамояд.

Шумораи нусхаҳои таъйиднома тибқи зарурат хоҳад буд.

Маъмурияти муассиса (созмон) метавонад бар асоси таъйиднома дастур ё фармон содир намояд.

Хузъҳои асосии таъйиднома:

1. Номи снада;

2. Маҳалли таҳияи снад;
3. Таърихи таҳияи санад;
4. Вазифа, ном, номи падарЬ ва номи хонаводагии таҳиякунандаи санад;
5. Матн;
6. Пешниҳодот (дар мавридҳои лозимЬ);
7. Имзои раиси комиссия ва аъзои вай.

<u>Намуна:</u>

ТАЪЙИДНОМАИ
бозрасии хазинаи китобхонаи ЛоҳутЬ

шаҳри Душанбе ___ _________с.______

Дар асоси фармони мудири китобхона, ки таҳти № ___ ба таърихи __ __________ соли ______ содир гардидааст, комиссия иборат аз сарҳисобдорон Салиев Далер ва аъзо ҳисобдорон Бобокалонова Фарида ва Ҳалимаи БозрасЬ дар ҳузури хазинадори китобхона Саидаи Саидзод сурат гирифт.

Дар натихаи бозрасЬ маълум гардид:
1. Бақияи пули накд дар хазина _____ сомону _____ дирам мебошад.
2. Бақияи пул тибқи дафтари ҳисоби хазина _____ сомону _____ дирам мебошд.

Тартиби пур кардани дафтари ҳисоби хазина ва нигаҳдории пул мутобиқи Низомномаи идораи амалкарди хазинаи муассисаҳои давлатЬ, кооперативЬ ва хамъиятист.

Комиссияи бозрасии хазина:
Раис
__________________________ имзо
Аъзои комиссия:
__________________________ имзо
Хазинадор
__________________________ имзо

Супориш: Шуморо ба вазифаи лаборант ба лаборатория ба кор қабул намуданд.Ба шумо лозим аст, ки таъйиднома тартиб дода, молу амволи донишгоҳро қабул кунед.

Супориш: Ибораҳои фразеологии зеринро маънидод карда, тобишҳои услубии онҳоро шарҳ диҳед: аз касе дил кандан, димоғ сӯхтан, ба пеши худ нигоҳ кард роҳ рафтан, чашми касеро тарсонидан.

Мустаҳкамкунии дарс:
1. Таъйиднома чист ва дар кадом мавридҳо тартиб дода мешавад ?
2. Хузъҳои асосии таъйидномаро номбар намоед.

Мавзўъ: ***Кафолатнома ва хузъҳои он***

1. Кафолатнома ва хусусиятҳои он.
2. Хузъҳои кафолатнома.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. Услубшиносb. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорb.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.Ҳуххатнигорb. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхўён фаҳмонидани хусусиятҳои кафолатнома ҳамчун ҳуххат.Хузъҳои асосии кафолатнома.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Таъйиднома чb гуна санад аст ?
2. Мавридҳои тартиб додани таъйиднома.
3. Дар асоси таъйиднома маъмурияти муассиса кадом ҳуххатҳоро содир менамояд.

Баёни мавзўи нав: Кафолатнома санеадест, ки тавассути он мақоми расмии созмон ё муассиса аз мақоми расмии созмон ё муассисаи дигар ихрои хадамотеро дархост намуда, пардохти вайро кфолат медиҳад.

Кафолатнома аз хузъҳои зерин иборат аст:

1. Мўҳри чаҳоргўша ё унвони расмии созмон ё муассисае, ки дархост мекунад;
2. Ном, номи падарb ва номи хонаводагии роҳбари созмон ё муассисае, ки аз он дархост ба амал оварда мешавад;
3. Номи санад;
4. Матн;
5. Ном, номи падарb ва номи хонаводагии роҳбари муассисаи дархосткунанда ва имзои вай;
6. Ном, номи падарb ва номи хонаводагии сарҳисобдори муассиса ва имзои вай;
7. Мўҳр.

Сохти тақрибии кафолатнома чуни аст:

Мўҳри чаҳоргўша
Раис (роҳбари, сардори) ё унвони расмии мўҳтарами _______________
муассисаи дархосткунанда ____
(номи муассиса ё созмон)

(ном,номи падарЂ ва номи хонаводагии роҳбари муассиса, ё созмоне, ки

____

аз он дархост ба амал овард мешавад)

Намуна:

КАФОЛАТНОМА

Эҳтиромона хоҳиш менамоям, ки ______________________________
(мавзўи дархост)
____
____
кафолат медиҳем, ки маблағро аз суратҳисоби № _____________________
шўъбаи бонки ___________________________________ мепардозем.
Бо сипоси қаблЂ,
Раис ____
(номи муассисаи дархосткунанда)
Сарҳисобдор имзо
____ имзо
(ном, ном падарЂ ва номи хонаводагии роҳбар)
Мўҳри гирд

Супориш: Шумо роҳбари корхонаи «Нафиса» мебошед.Намунаи кафолатномаи бозпардохти қарзро тартиб диҳед.

Супориш: Аризаи донишхў бо хоҳиши он ки ўро барои тахрибаомўзии тобистона ба ширкати «Барқи тохик» фиристанд.Ин ариза бояд чЂ гуна навишта шавад.

Супориш: Зарбулмасалҳоро муқоиса кунед ва мазмунашонро шарҳ диҳед.

1. Олими беамал – занбўри беасал.
2. Одами бесавод мисли кўр аст.
3. Дар ҳама кор машварат бояд, кори бемашварат накў наояд.
4. Шутурро бо кафлес об намедиҳанд.
5. Ботамизиҳои мардум аз сухан пайдо шавад,
   Пистаи бемағз агар лаб во кунад, расво шавад.
6. Кунад ҳам хинс бо ҳамхиня парвоз,
   Кабўтар о кабўтар, боз б обоз.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Кафолатнома ва хусусиятҳои он.
2. Хузъҳои кафолатнома.

<u>Мавзӯъ:</u> ***Сафария***

1. Сафария чист?
2. Сабабҳои ба коргар додани он.
3. Хузъҳои асосии сафария.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. Услубшиносb. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорb.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.Ҳуххатнигорb. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхӯён фаҳмонидани хусусиятҳои сафария ҳамчун ҳуххат.Хузъҳои асосии сафария.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:

1. Кафолатнома ва хусусиятҳои он.
2. Хузъҳои кафолатнома.

Баёни мавзӯи нав: Сафария санадест, ки ба коргар ё корманд ҳангоми сафараш барои анхоми вазифае ба муассисаи (созмон) дигар дода мешавад.Вай гувоҳномаест, ки коргар ё кормандро расман ба маъмурияти маҳалли мақсуд шинос менамояд.

Дар сафария зикри маҳалли мақсуд ва таърихи рафту омад ҳатмист.

НАМУНА:

САФАРИЯ
номи муассиса

«___» ______ с.______ №_____ш.Душанбе

____

(вазифа,номи муассисае, ки сафария медиҳад)

____

(ном, номи падарb ва номи хонаводагb)

ба ____ сафарист

(маҳалли мақсуд)

муддати сафараш «____» рӯз: аз «_____»____________ с.______
то «____»___________с._______ мебошад.
Далел: Фармони № _____ аз «_____»_________с.______ дар сурати пешниҳоди шиносномаи силсилаи _____ №________ эътибор дорад.
Имзо
Мӯҳр

Супориш: Хамчун роҳбари корхона корманди корхонаатонро ба муассисаи дигар барои тахрибаомўзЂ ба сафария фиристонед.

Супориш: Андарзҳои зеринро маънидод намуда, аз бар намоед:
1. ЗиндагЂ бозист, аммо қавоиди бозиро бояд риоят кард.
2. Муфидтарин ихтирои башар китоб аст.
3. Дар сурату сират ва зиндагонии ҳар кас акси андешаи ў намоён аст.
4. ЗиндагЂ кўшиш аст, он лаҳза ки даст аз кўшиш бардоштем, марг оғоз мегардад.

Мустаҳкамкунии дарс:
1. Сафария чЂ санад аст? Он ба коргар ё корманд барои чЂ дода мешавад?
2. Дар сафария чиҳоро қайд кардан зарур аст ?

***<u>Мавзўъ:</u>* Барқия ва мавридҳои истифода шудани телефоннигошт**

1. Барқия чист, дар кадом мавридҳо навишта мешавад ва матни он чЬ гуна бояд бошад ?
2. Хузъҳои асосии барқия.
3. Навъҳои барқия ва тафовути онҳо.
4. Матни телефоннигошт.
5. Қисматҳои асосии телефоннигошт.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. УслубшиносЬ. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорЬ.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.ҲуххатнигорЬ. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхўён фаҳмонидани хусусиятҳои баркия ва телефоннигошт ҳамчун ҳуххат.Хузъҳои асосии ҳуччатҳои мазкур.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. 1. Сафария чЬ санад аст? Он ба коргар ё корманд барои чЬ дода мешавад?
2. Дар сафария чиҳоро қайд кардан зарур аст ?

Баёни мавзўи нав: Барқия санадест, ки тавассути телегроф фиристода мешавад.Вай дар сурате навишта мешавад, ки ихрои кор фурсати камро тақозо намояд.

Матни барқия бояд мухтасар бошад.Дар он одатан пешояндҳо, хонишинҳо ва аломатҳои китобат зикр намешаванд.

Хузъҳои асосии барқия:

1. Навъи барқия (агар барқия маълум бошад, навъи он зикр намегардад);
2. НишонЬ. ном ва номи хонводагии гирандаи барқия;
3. Матн;
4. Номи фиристандаи барқия (агар фиристанда муассиса ё созмон бошад, пас вазифаи корманди вай низ зикр меёбад);
5. Нишонии фиристандаи барқия;
6. Таърихи ирсоли (фиристодани) барқия.

НАМУНА:

БАРҚИЯ

Душанбе, РўдакЬ 54, Хумъа Бақозода
Бисту шашуми декабри соати шонздаҳ аз тариқи

парвози шумораи саду шасту панх меоям.Пешвоз гир.
Москва 26 декабри соли 2010

ТЕЛЕФОНННИГОШТ

Телефоннигошт хабарест, ки тавассути телефон расонида мешавад.

Телефоннигошт асосан барои расонидани хабар ё дастури фаврӣ истифода мегардад.

Матни телефоннигошт низ бояд чун матни барқия мухтасар бошад.Хоса дар гуфтугӯи телефоние, ки дар миёни шаҳрҳо сурат мегирад, мухтасаргӯӣ зарур аст.Зимни гуфтугӯи телефонӣ бояд калимаҳоеро, ки талаффузашон мушкил аст, ба кор бурда нашавад.Дар ин сурат нависанда метавонад матнро бидуни иштибоҳ нависад.Ихтисорҳоро набояд истифода кард.Агар нависанда калимаро нафаҳмад, пас онро бояд бо ҳарф талаффуз намуд.

Хузъҳои асосии телефоннигошт инҳоянд:

1. Унвон;
2. Шумораи телефоннигошт;
3. Таърихи рӯз;
4. Номи шахс ё муассиса, ки телефоннигош расондааст;
5. Номи гирандаи телефоннигошт;
6. Матн;
7. Зикри вазифаи шахсе, ки телефоннигоштро имзо кардааст;
8. Зикри вазифа, ном ва шумораи телефонии касе, ки телефоннигоштро расондааст;
9. Зикри вазифа, ном ва шумораи телефои гирандаи телефоннигошт;
10. Вақти гирифтани телефоннигошт.

<u>НАМУНА:</u>

_Телефонигошти № _____

«_____»_________с.________

Аз Шӯъбаи маорифи ноҳияи ___________ ба мудир қисми таълимии мактаби миёнаи № 14.

16 сентябр соати 10-и субҳ дар бинои Шӯъбаи маорифи ноҳияи семинарии муаллимони забон ва адабиёти тохик баргузор мегардад.

Хоҳишмандам, муаллимони ин фанҳоро ба семинар фиристонед.

Мудири маорифи ноҳия имзо ____________________
Телефоннигоштро котиба _______________ қабул намуд.
соати 10.55.

Супориш: Шумо ҳамчун донишхӯи Донишгоҳ бо сабаби бад будани вазъи саломатиатон ба роҳбарияти факултаатон аз ноҳияи зистатон барқия фиристонед.

Супориш: Ибораҳои фразеологии зеринро маънидод кунед:
аз ғалбер гузаронидан, паси сар хоридан, сарро ба девор задан, кӯҳи сабр талқон шудан, тарбуз аз бағал афтидан, ба олами хаёл ғӯтта хӯрдан,ибрат гирифтан, тор танидан, лабу лунхи овезон.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Барқия дар кадом мавридҳо навишта мешавад ва матни он чЬ гуна бояд бошад?
2. Барқия ба кадом навъҳо тақсим мешавад ва онҳо чЬ фарқият доранд?
3. Қисматҳои асосии телефоннигоштро номбар кунед.

<u>Мавзўъ:</u> ***Даъватнома ва эълон***

1. Даъватнома чӣ гуна санад аст ?
2. Мақсади навишта шудани даъватнома.
3. Тафовути даъватномаи расмӣ аз даъватномаи ғайрирасмӣ.
4. Эълон чӣ санад аст ?
5. Қисматҳои эълон.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. Услубшиносӣ. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорӣ.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.Ҳуххатнигорӣ. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхўён фаҳмонидани мақсадҳои навишта шудани даъватнома,Фарқияти даъватномаи расмӣ аз даъватномаи ғайрирасмӣ.Қисматҳои эълон.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:

1. Барқия чист, дар кадом мавридҳо навишта мешавад ва матни он чӣ гуна бояд бошад ?
2. Хузъҳои асосии барқия.
3. Навъҳои барқия ва тафовути онҳо.
4. Матни телефоннигошт.
5. Қисматҳои асосии телефоннигошт.

Баёни мавзўи нав: Даъватнома санадест, ки барои даъват намудани шахсе, корманде ба ягон иқдомот ,чорабинӣ таҳия мешавад.

Даъватнома расмӣ ва ғайрирасмист.Даъватномаи расмиро одатан маъмурияти муассиса, созмон ё кумита махсус таҳия месозад.

Хузъҳои асосии даъватнома:

1. Ном ва номи хонаводагии даъватшаванда;
2. Номи тадбир (чорабинӣ);
3. Баргузории тадбир;
4. Маҳалли баргузорӣ;
5. Созмондеҳи тадбир.

НАМУНА:

ДАЪВАТНОМА

Мӯҳтарам ___________________

Шуморо ба хашни миллии мардуми тохик Наврӯз, ки ба таърихи _____ марти соли _____, соати _______ дар толори Кохи Борбад баргузор мегардад, даъват менамоем.

Бунёди фарҳанги Тохикистон

ЭЪЛОН

Эълон санадест, ки дар бораи рӯйдоде ё иқдомоте пешаки хабар медиҳад.

Эълон аз хузъҳои зерин иборат аст:

1. Номи санад;
2. Маҳалли баргузории иқдомот (чорабинӣ);
3. Таърих ва соати баргузории иқдомот;
4. Мазмуни иқдомот;
5. Созмондиҳандаи иқдомот.

НАМУНА:

ЭЪЛОН

Ба диққати донишхӯёни факултаи ________________ расонида мешавад, ки рӯзи «___»___________ с.______ соати ______ махлиси ҳисоботии факулта баргузор мегардад.Иштироки ҳамаи донишхӯёни факулта ҳатмист.

Деканати факулта

Эълонро метавонед ба услуби ғайрирасмӣ низ навишт.Масалан, эълони тарғибӣ ва шӯхиомез аз хумлаи эълонҳоянд, ки ба ин услуб навишта мешаванд.

Супориш: Гурӯҳи шумо мехоҳад бо шоири халқиии Тохикистон ________________ бахшида ба иди _____________ вохӯрӣ барпо намояд.Шумо аз номи гурӯҳ даъватнома нависед ва шоирро ба Донишгоҳ даъват намоед.

Супориш: Пагоҳ дар факултет махлиси умумӣ барпо мегардад.Барои тамоми донишхуёнро хабар додан ба шумо лозим меояд, ки эълон навишта, тамоми масъалаҳои муҳокимашавандаро нишон диҳед.

Супориш: Би фикрҳои Мирзо Боқӣ диққат диҳед, ба дафтар кӯчонед ва аз ёд кунед.

1. Олитарин ҳадаф инсон шудан ва ба худ расидан аст.Ин гуна инсон болотар аз ориф, файласуф, риёзидон ва заррабин будааст.

2. Некӣ ниҳолест аз чамани дил руста ва саховат рӯдест ба дарёи човидон пайваста.

3. Олам як ватан аст, вале бо ҳазорон – ҳазор ватанҳои хурд худо буда ва сабаби ихтилофоти мардуми хаҳон шуда.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Даъватнома ба кадом мақсад навишта мешавад?
2. Даъватномаи расмӣ аз ғайрирасмӣ бо кадом нишонаҳои худ тафовут дорад?
3. Қисматҳои эълонро номбар намоед.

<u>*Мавзӯъ:*</u> *Мактубҳои хизматӣ*

1. Мактубҳои хизматӣ.
2. Намудҳои мактубҳои хизматӣ:
а) мактуби ҳамроҳӣ;
б) мактуб-таклифнома;
в) мактуби иттилоотӣ;
г) мактуби огоҳкунанда;
д) мактуби тасдиқкунанда;
е) мактуби хотиррасонӣ;
ё) мактуби байналхалқӣ.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. Услубшиносӣ. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорӣ.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.Ҳуххатнигорӣ. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхӯён фаҳмонидани хусусиятҳои асосии мактубҳои хизмати ва хелҳои он.

Пурсиши донишхӯён оид ба мавзӯи гузашта:

1. Даъватнома чӣ гуна санад аст ?
2. Мақсади навишта шудани даъватнома.
3. Тафовути даъватномаи расмӣ аз даъватномаи ғайрирасмӣ.
4. Эълон чӣ санад аст ?
5. Қисматҳои эълон.

Баёни мавзӯи нав: Мактубҳои хизматӣ – намуди бештар маъмули ҳуххатҳои идоравӣ мебошанд, ки дар байни муассисаҳо ва шахсони алоҳида ҳамчун воситаи муомилаю мубодилаи иттилоот хизмат мекунанд.Мактубҳо аз рӯи ҳар гуна масъалаҳо тартиб дода мешаванд, дархостҳо, огоҳиномаҳо, созишномаҳо, даъвоҳо, маълумотҳо, эродҳо ва ғайра метавонанд, мазмуни онҳо бошанд.

Мактубҳо дар варақаи махсуси муассиса тартиб дода мешаванд.Матни мактуби хизматӣ бояд оддӣ бошад, яъне як масъаларо инъикос намояд, якчанд масъала дар як мактуб танҳо дар ҳолати бо ҳам алоқаманд буданашон дида баромада мешавад.

Матни мактуб чун қоида аз ду қисм иборат аст.Дар қисми якум сабабҳои тартиб дода шудани ҳуххат оварда мешавад, истиснодҳо ба қарори органҳои болоӣ, ки асоси тартиб додани мактуб шудаанд, низ дар ҳамин хо

оварда шуданашон мумкин аст.Қисми асосии ҳуххат: хулосаҳо, хоҳишҳо, таклифҳо, эродҳо, ки ҳуххат барои ин қисм тартиб дода шудааст, дар қисми дуюм оварда мешавад.

Мактубҳо аз рӯи масъалаҳои номураккаби пешакb маслиҳат карда шуда, метавонанд бидуни маънидодкуниҳо аз як қисми асосb иборат бошанд, масалан: «Хоҳиш мекунем, ки барои китобхона 5 мошинаи чопb диҳед».

Мақсади асосии мактуби хизматb ба амал водор намудан, фаҳмонида додан мебошад.Мазмуни мактуб бояд бар зарари ягон хониб набошад, дар он азибораҳои қабеҳу дағал худдорb намудан лозим аст.»Эродҳоятонро пурра омӯхта….», «таклифҳоятонро бодиққат дида баромада…», барин тобишҳо барои ба гиранда зоҳир намудани ҳурмату эҳтиром кӯмак мерасонанд.

Аз рӯи хусусиятҳои иттилоот мактубҳо чунин мешаванд:

Мактуби ҳамроҳb

Мактубгирандаро дар бораи ба вай фиристонида шудани ҳуххатҳое хабардор мекунад, ки онҳо дар бораи чb фиристода шудани ҳуххатҳои асосb, бо он чb бояд кард ва мӯҳлати ихрои нишон дода мешавад.Ин навъ мактубҳо бо калимаҳои: «Мефиристонем», «равон мекунем», «бармегардонем», «замина мекунем» ва ғайра сар мешаванд, минбаъд сарлавҳаҳо ва аломатҳои хустухӯ (таърихи рӯз ва рақам)-и ҳуххатҳои равон кардашаванда оварда мешаванд.Матни мактуби ҳамроҳb одатан кӯтоҳ аст, масалан: «Ба шумо барои тақриз дастнависи «Ташкилоти коргузорb»-ро мефиристем.

Хоҳишмандем, ки тақризатонро то 1 июни соли равон фиристед.
Замима дар 25 саҳифа, 1 нусха;

мактуб – таклифнома

гирандаро таклиф мекунад, ки дар ягон чорабинии гузаронида шудаистода иштирок намояд.Онро ҳам ба шахсони мушаххас ва ҳам ба муассисаҳо фиристонидан мумкин аст.Дар он хусусияти чорабинии гузаронидашаванда ошкор карда, мӯҳлатҳои гузаронидан ва шартҳои иштирок намудан нишон дода мешавад;

мактуби иттилоотb

гирандаро дар бораи ягон далел ва ё чорабинb хабардор мекунад.

Бо ёрии мактубҳои иттилоотb аксар вақт фаъолияти ягон хел ташкилот, маҳсулоти истеҳсолшаванда, адабиёти нашршавандаро тарғиб мекунанд;

мактуби огоҳкунанда

барои гирандаи мушаххас тартиб дода мешавад ва бештар хавоб ва дархост мебошад.Бо калимаҳои «Огоҳ мекунем», «Маълум мекунем», «Ба

Шумо маълум мекунем» сар мешавад ва баъди он ягон далел оварда мешавад;

мактуби тасдиққунанда

иттилоотро дар бораи он, ки ҳуххати пештар тартиб додашуда (масалан, шартнома) эътибори худро гум накардааст, дар бар мегирад.Он ягон хел далел, амал, гуфтугўи телефониро тасдиқ карда метавонад.Ин гуна мактуб бо калимаи «тасдиқ кардан» сохта мешавад, масалан: «Гирифтани таклифҳои Шуморо, ки дар мактуби № 08.135 аз «____»_________с.______ баён шудааст, тасдиқ мекунем.Қарори Шўро оиди ин масъалаҳо «____»_____ с.____ қабул карда мешавад, ки мо дар бораи он ба Шумо ба таври илова хабар медиҳем».

Фиристодани чунин мактубҳо қисми ҳатмии муносибатҳои корЂ мебошад.

мактуби хотиррасонЂ

мактуби хотиррасонЂ

нишондодро дар бораи наздик шудани мўҳлати ихрои ягон ўҳдадорЂ ё гузаронидани чорабиниҳо дар мегирад.Ин гуна мактуб бояд кўтоҳ бошад ва як қисми хотимавиро дар бар гирад.Чун қоида ин гуна мактубҳо бо калимаҳои «Хотиррасон мекунем» таҳия мешавад, масалан: «Ба Шумо хотиррасон мекунем, ки мўҳлати ихрои супориши дар мактуби №____ аз «___» __________с._____ баён кардашуда «____»__________с.__________ ба охир расид;

мактуби байналхалқЂ

сохтори аниқ, махмўи мусодираҳои коргузории муайян дорад ва ҳар кадоми онҳо дуруст хо ба хо гузошта шудаанд.Варакаи хизматЂ намунаи таркиби зерини мусодираҳои коргузорЂ: сарлавҳа, рақами ҳуххат, таърихи рўз, қайдҳои махсуси почта, огоҳинома дар бораи махфЂ будан, гиранда, мурохиатнома, сарлавҳаи матн, матн, хулосаи ба назар гирифташаванда, имзо, қайд дар бораи ихрокунандагон, замимаҳо, шумораи матн ба услуби шаклию мантиқЂ наздик аст.

Супориш: Ба номи директории заводи алюминии тохик мактуби расмЂ оиди ташкили озмоишгоҳи техникЂ нависед.

Супориш: Намунаи мактубҳои хизматиро бо назардошти талаботҳояш нависед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Мактубҳои хизматЂ ва замимаи он чЂ гуна таҳия мегардад?
2. Тафовути мактубҳои хизматиро номбар намоед.

<u>Мавзўъ:</u> ***Дафтарчаи корӣ***

1. Дафтарчаи кор чист ва барои чӣ лозим аст ?
2. Маълумотҳои дафтарчаи кор.
3. Хои нигоҳ доштани дафтарчаи кор.

Адабиёт:

1. Ғаффоров Р., Ҳошимов С.,Камолиддинов Б. Услубшиносӣ. Душанбе:Маориф,1995.
2. Ҳасани Ёрзод. Дастури санаднигорӣ.Душанбе, 2000.
3. Одинаев Н.С.,Олимова П.Н.,Турсунова М.У.,Нурова К.А.Ҳуххатнигорӣ. Душанбе, Ирфон, 2006.

Мақсади дарс: Ба донишхўён фаҳмонидани хусусиятҳои дафтарчаи кори ҳамчун ҳуххат.Хузъҳои асосии дафтарчаи кори.

Пурсиши донишхўён оид ба мавзўи гузашта:
1. Мактубҳои хизматӣ ва замимаи он чӣ гуна таҳия мегардад?
2. Тафовути мактубҳои хизматиро номбар намоед.

Баёни мавзўи нав: Дафтарчаи кор санади асосиест, ки фаъолияти кори коргар ё кормандро тасдиқ менамояд.

Дафтарчаи корро барои коргарон ва кормандони муассисаву созмонҳои давлатӣ, кооперативӣ ва хамъиятӣ пур мекунанд.

Агар шаҳрванд то қабул шудан ба кор собиқаи кор надошта бошад, барои вай нахустин бор дафтарча мекушоянд.Агар вай қаблан дар хое кор карда бошад, бояд дар хои кори нав дафтарчаи корро ба худ биёрад.

Корманд ё коргари собиқадор бидуни дафтарчаи кор ба кор пазируфта намешавад.

Дафтарчаи корро фақат бо ранги кабуд ё бунафш пур мекунанд.Сабти дафтарча бояд ҳатман бо формулабандии (формулировка) фармон мутобиқат намояд.Сабт набояд пок ё ислоҳ шавад.Дар сурати зарурати ислоҳи вай онро бояд бо имзо ва мўҳр тасдиқ намуд.

Дар дафтарчаи кор рохеъ ба корманд (номи хонаводагӣ, ном ва номи падарӣ, таърихи таваллуд, таҳсилот, шуғл) маълумот дода мешавад.

Дар дафтарчаи кор инчунин рохеъ ба хоизаҳо ва подошҳои дарёфткардаи корманд иттилоъ дода мешавад.Танбеҳ дар он сабт намегардад.

Бо ҳар сабте, ки дар дафтарчаи кор сурат мегирад, маъмурият бояд кормандро шинос намояд.

Дафтарчаи кор дар шўъбаи кадр нигоҳ дошта мешавад.

Дар мавридҳои зарурӣ ба коргар ё корманд беруннависи дафтарчаи корро медиҳанд.Беруннависи дафтарчаи корро бояд роҳбари муассиса ва сардори шўъбаи кадр бо имзо ва мўҳр тасдиқ намоянд.

Сохти беруннависи дафтарчаи кор ин гуна аст:

Беруннависи дафтарчаи кор ба ______________________________________

(номи идора ё корхона)

пешниҳод мегардад.

Дафтарчаи кор

Номи хонаводагb __________________ ном ____________________________

номи падарb _______________________ таърихи таваллуд________________

Таҳсилот: ибтидоb, миёна, олb (дар зераш хат кашед)

Шуғл ____

Таърихи пур кардани дафтарчаи кор ___________________________________

«____»____________________ с. ____________

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ КОР

	Сана				
№ сабт	рўз	моҳ	сол	Маълумот дар бораи пазириш ба кор, интиқол ба кори дигар ва сабукдушb (бо зикри сабаб ва истинод ба мода ва банди қонун)	Сабт дар асоси кадом санад сурат гирифтааст

Ин нусха бо сабти дафтарчаи кор мутобиқат мекунад.

Шаҳрванд ____

дар ҳоли ҳозир (бояд зикр намуд, ки кор мекунад ё на)

Роҳбари муассиса имзо

Бозраси кадр имзо

«______» _________________ с.________

Супориш: Шумо мехоҳед, ки бо сабаби хуб надонистани забони русb ба гурўҳb тохикb гузаред.Аризаатонро чb гуна менависед.

Супориш: Аз осори шоирони классик байтҳое худо намуда дар дафтаратон нависед, ки ба таври зарбулмасал истифода мешаванд ва мазмунашонро шарҳ диҳед.

Мустаҳкамкунии дарс:

1. Дафтарчаи кор чист ва барои чb лозим аст ?
2. Маълумотҳои дафтарчаи кор.
3. Хои нигоҳ доштани дафтарчаи кор.

«

Супориш:
Супориш:
Мустаҳкамкунии дарс: